

Grintavec in Kočna s Skute

Foto Jože Blejec

Boris Režek:

Grintavec z jugovzhoda

Redko stopi kdo iz poletne množice gornikov tudi pozimi na kak vrh. Preplezanih je sicer že dosti sten in grebenov, toda vse premalo je ljudi za bližnje naloge v zimskih gorah. Mnogi so se obrnili od vrhov v izvajanje cenениh, netveganih uspehov in njihovo gorsko orodje pozabljeno rjavi po kotih.

Današnje gornišstvo je v neplodni dobi. Že dalj časa pojenjuje prvotni, po velikih uspehih v skali izzvani zagon, ki je mnoge zvalil s stez v stene. Pojavljali so se novi ljudje z vrednimi dejanji, nekdanja stopnja pa ni bila presežena; še zmerom pripovedujemo o turah, ki so daleč za nami, njihov vtis je še svež in bo najbrž ostal, dokler ne poprimemo sami in ne skončamo začetega dela.

Nekdaj ljudje pozimi niso dosti hodili v gore. Vendar je že leta 1874 pristopil Hans Hauenschild na zasneženi Grintavec. Njegov vzpon je ostal dolga desetletja osamljen. Šele v devetdesetih letih, ko je s postavitvijo Cojzove kočee nastalo na Kokrskem sedlu važno oporišče, so se obiskovalci Grintavca nekoliko pomnožili; danes je tura nanj tudi pozimi preprost višinski sprehod.

Marsikdo od nas je preždeval dolge noči v zimski sobi Cojzove kočee. Navadno je bila polna snega; zadnja jesenska družba je več-

krat požgala za zimo pripravljena drva in ob odhodu pustila vrata na široko odprta. V sili je potem trpela oprava, boren plamenček je brlel v zarjavelem gašperčku in mesto gorkote je legal zadušljiv dim po prostoru. Po špranjah v vratih in pobitih oknih je velo in v metežih je veter usipal sneg prav na pograd čez speče. V takem marsikdo ni mogel prestajati, a tudi v gornjih prostorih koč ni bilo dosti boljše. Snega za kuho ni manjkalo kar na mizah v obednici...

Dokler ni bila urejena poraba kuriva v zimski sobi in ni bil mesto pečice postavljen primeren štedilnik, je marsikdo okleval s svojimi nameni v zimski Grintavški skupini, nemara prav do zadnjega časa.

Leta 1926 sem v trdi zimi prvič prišel do Cojzove koč. Zimska soba je bila do vrha zametena in najbrž so bila zaradi tega vlomljena vrata v gornje prostore. S pokojnim Sandijem Wissiakom sva vso noč ležala na goli posteljni mreži, odeta z velikim »Frančkovim« plakatom... Posteljnino je namreč oskrbnik na jesen znosil v dolino. Na pol zmrzla sva se zjutraj morala vrniti.

Pozneje sem bil na Grintavcu v vsakršnih snežnih razmerah, tudi s smučmi v pomladnem srencu. Smučal sem po Strehi Grintavca, Na Jamah in po pobočjih Dolge Stene. Kasno pomladi je razdrapana površina tal zalita z globokim snegom. S slemena Dolge Stene visi neprekinjena snežna vesina v krnico Spodnjih Jam. Mnogo metrov visoke skalne klade tiče do svojih vrhov v ostankih plazov z jugovzhodne stene Grintavca. V viharjih mete sneg z Dolge Stene, Malega Grintavca in slemena vrha v dolgih zastavah v to zatišno krnico nekdanjega lederfika. Plast snega postaja zmerom višja, oblike pečevja izginjajo v nji in na pomlad je svet zravnian v enakomerno snežno pokrajino.

Plaz nad Zgornjimi Jamami strmo prehaja v jugovzhodno steno Grintavca. Dno je kakor v mogočnem lijaku. Spodnje in Zgornje Jame loči skalna kaskada, pokrita z debelo plastjo ledu od staljene vode izpod plazov. Škrape v pečini so kakor zledenele struge. Čez njihovo površino se v odjugah zmerom znova poceja voda, led postaja debelejši in kmalu je kaskada podobna velikemu ledenemu slapu.

V Zgornje Jame je več pristopov. Kakor so zložni po kopnem in v celem snegu, so nevarni v ledu. Leta 1924 se je nad Zgornjimi Jamami ponesrečil Josip Turk, ko mu je zdrsnilo na ledeni vesini.

Na odstavkih velike strmine je treba plezati po ledu po izsekanih oprimkih; tu se unese tudi najgorečnejši pristaš tehnike »samo z derezami«, kajti izbrane smeri se ponašajo tudi s 70° naklonine. Vendar je le redko po vsem terenu led. Zadnji dve zimi smo na tečajih Akad. skupine SPD naleteli Na Jamah in na Dolgi Steni le na srednje trden sren; skalna kaskada je bila zgolj zasnežena.

V mečavah grozé na Jamah plazovi. Z jugovzhodne stene Grintavca utrgan pršni plaz raztrosi plazovino po vsem pobočju pod Spodnjimi Jamami nad opuščeno Frischaufovo koč; s svojim puhom klesti drevje celo na onkrajnih pobočjih pod Grebenom.

Sleme Dolge Stene daje najboljši pristop h Grintavcu. Po njem vodi tudi stara steza in prehaja z njega v jugovzhodno obrobje vrha.

Zdaj je že močno opuščena in le malokdo še ve zanjo. Sicer je zaznamovana, toda vse množice grintavških romarjev rajše trapajo po dolgočasnem melu obče znane poti čez Streho. Prav tako je tudi pozimi.

Že od nekdam me je zanimal problem zimskih pristopov na Grintavec; ne le s te, nam predvsem dostopne plati, temveč tudi s severa, vzhoda in zahoda. Premnogokrat sem gledal s Kokrskega sedla v Grintavčeve robe, pa zmerom je zamolkla belina ovajala shrli sneg. V takem nas ni vabilo. Želeli smo si ledu, ko se vsa pobočja steklenasto leskečejo v soncu, takrat bi na teh netežavnih turah našli pravo zadoščenje.

Pomladi 1939 smo načeli južni greben Grintavca z Dolge Stene, in sicer v srencu. Znašli smo se pa hkrati z neko drugo navezo na grebenu in usojeno nam je bilo tavati po napravljenih stopinjah, v kolikor nismo izbirali smeri po svoje. Odškodovalo nas je lepo vreme; v treh urah smo bili čez, vendar z zavestjo, da je greben v pravih zimskih razmerah še vedno neraziskan.

O Božiču smo prišli znova. Mraza in vlage v zimski sobi nas je obvaroval oskrbnik, ki je v upanju na še kakšne cehovne druge posetnike stopil z nami; večer smo prebili na toplem ob pripovedovanju in poslušanju zlaganih in resničnih prigod z dolin in z gora.

Snega je bilo za potrebo in pod Sedlom ni bilo treba kaj prida gaziti.

Stopivši na rob, sem precej pogledal v Grintavec, ki se je močno pel v zamolklo modro nebo. Le nekaj temnih lis skalovja je bilo na njegovem belem prestiralu. Izostreni vrh je svetlo štrlel v sinjino in modrikast nadih je ležal po gori. V rahlem pišu so se sukljali vrtinci pršnega snega po robah. Trdni, zledeneli sren je bil pokrit z visoko novino in z grebenov so vihrale dolge snežene zastave.

Ko je pod večer veter naraščal v svoji moči, je bilo upati, da bodo do jutra robovi goli. Vso noč se je dajal sever z odjugo. Od gora je prihajalo vršanje in zategla pesem vetra je zvenela na planem.

Vstali smo še v temi. Preden je kaj začel, je Kopač stopil k oknu, če ne kaže vreme za nadaljevanje prekinjenega spanja. Sonce je rdelo po Grintavcu in rahla megla se je razprostirala nad dolino. Treba je bilo obuti zmrzle čevlje in zapustiti tople brloge pod postelnjaki.

Trajalo je še dolgo, preden smo bili pripravljeni. Najesti smo se morali za ves dan in tu se je izkazal mojstra Filipič. Ta je nekoč gladko pospravil šest porcij golaža s polento in tako večerjo še podprl z zagozdo kruha.

Ob devetih smo stopili v breg pod Vratci. Veter je dobro zmetel novino; zato smo pa ob vsakem koraku klecali po udirajoči se osrenici. Nikjer ni bil sneg celec in do Vratc smo rabili dokaj več ko običajno. Ubiraje trdnejša mesta, smo tavalili sem in tja in naleteli na zasneženo rušje, da smo se ugrezali do pasu. Poslej smo rajširili kar naravnost v kreber na sleme Dolge Stene.

Na robu je bilo trdno in na prvi glavi smo opazili gamsje sledi, vodeče z Jam na Pode. Ti prehajajo čez Dolgo Steno malo više nad

Vratci, »Za zobom«, po strmi lašti, pod katero je svet odprt v širokem nenevarnem plazu. Ta lašta je dosti boljši in zložnejši zimski prehod na Pode ko Vratca, kjer je zaradi velike strmine kljub derezam skoraj zmerom treba sekati stopinje in je tudi nevarnejše; kdor bi tam zdrsnil, bi se ustavil šele v dnu krnice v Jurjevcu († Gombač).

Dolga Stena meji krnico Jam od Velikih Podov; njeno zložno sleme se vzpenja v dveh odstavkih k južnemu grebenu Grintavca. Z roba se odpira razgled po osrednji skupini Grintavcev. Najvišja točka presega 2200 m. S škrbine ob vstopu na južni greben je do vrha še okrog 350 m višine.

Sonce nas je zajelo ob vstopu na greben. Po Dolgi Steni smo hodili kako uro; mudili so nas zameti in odstavki ogoljenega ledu. Veter je še vel; pojenjal je v zavetjih pod skalami, a se zaganjal v nas, ko smo znova stopali na rob.

Dosti snega je bilo. Lise klož so se razprostirale po Zgornjih Jamah, ponekod je bilo sleme spihano do golega. Greben se je zdel enakomerno bel. Površina pečine je bila polepljena z vihrnim snegom, škrtal je pod našimi koraki in se drobil.

Nadeli smo dereze in se navezali. Zajela nas je tišina. V zavetju prvih štrlin na grebenu smo prečili k strmemu žlebu. Njihova temena so pokrivali snežni ščiti in male opasti.

Rez grebena smo dosegli po strmini žleba v dveh ali treh raztezajih vrvi. Po odveterjih je ležal rahel pršič, posipal se je pod stopinjami in tu pa tam so škrtnili roglji derez ob ledu. Smer je vodila ob progah trdnjega snega med prekritimi skalnimi odstavki.

Z rezi smo skoraj odstopili v strmi bok in znova prešli nanjo, ko smo zadeli na pečino. S površine se je luščila skrepenela plast, šelesté je drsel sneg po vesinah. Nočni vihar je po odprtem zbil sneg v klože in le redko smo zadeli na plast prvotnega srena.

Plat grebena na Pode tvori deloma navpična vzhodna stena Grintavca. Vendar rez grebena ni izrazita. Onkrajni bok nad Zgornjimi Jamami se veže z neprestrnimi vesinami jugovzhodne stene. Le v srednjem delu se rez izostri v strmejše sleme; bilo je poledenelo. Sonce je toplo sijalo. Čutili smo odsev snega na obrazih in anoraki iz gumijeve tkanine »Watro« so se nam za hip zdeli preveč.

Na grebenu smo se mudili že dve uri. Veter je ponehal in tišina je legla po gori. Iz senc v krnicah je vstajala rahla megla. Obličja daljnih gora so bila mračna, njihova pobočja so ošinjali odsevi sonca, ko je nastala vrzel v oblakih nad njimi.

Bili smo na južni strani gore; med oddihom na pomolu pred zaledenelo rezjo smo se obračali s pogledi v pod nami razprto globel Konca in Bistrice. Dolina je ležala v senci, le Bistrica se je svetlikala na ovinkih svoje struge. Iz podankov so se po sivkastih zasneženih tleh vzpenjale temne proge drevja v višavo, postajale redkejšje, a na plazéh pod vrhovi je že lilo sonce svojo luč čez blestečo površino snežne pokrajine.

Visoko zgoraj po robu, ki se je kazal z dolgo rajdo opasti, se je lesketal srež, se sukljal v vetru in pršil po nas. Iz za roba vzhodne stene nas je zajemal piš. Po zamolkli belini snega v krnici pod

vzhodno steno so se premikale sence oblakov, skoraj so zdrsnile tudi čez nas in veter je zabril po mračnih vesinah.

Ledeno rez smo prešli po izsekanih stopinjah in za njo smo spet naleteli na globok sipek pršič.

Vihar je zmetel shrmino z vršne Strehe v jugovzhodna pobočja gore. Visoka posipajoča se plast je opasovala vznožja gladkih strmin pod opastmi na robu in se pod našimi koraki posipala v žlebove.

Čela opasti so bila trden, požleden sren.

Vse dolgo sleme, ki meji Streho na jugovzhod, je pozimi niz opasti in snežnih ščitov. Prav zgodaj, že ob prvem jesenskem snegu, napolni zmetena novina dolbine nad ustji žlebov in ob vsakem sneženju raste plast. Robovi postajajo bolj in bolj previsni, v zgodnji pomladi segajo opasti daleč nad globino. Redkokje se tvorijo podobne v tolikšnih razmerjih; le na severozahodnem vršnem robu Brane sem videl slične, bile so pa manj previsne, čeprav so obsegale ogromno snežno gmoto.

Tu, na mejnem slemenu Grintavčeve Strehe, so največje. Mnogo metrov na debelo pokrivajo skale in zravnavajo razdrapano rez slemena z enakomerno, stranici piramide enako črto, ki je za zimski Grintavec tako značilna. Čela opasti na odvetrni strani so visoka po več metrov in predstavljajo resno zapreko; kajti neredko so popolnoma navpična, zledenela; prehod čeznja še otežkoča krhki, previsni rob. Po mečavah poleplja te gladke ledene plati zbiti vihrni sneg, ki se v prvem soncu potem uletava v žlebove, kjer zdrsujoče, odkrhnjene plasti dolbejo globoke plaznice po vsi višini stene do dna Velikih Jam.

Na prehodu grebena v vršno sleme, ki tam po ostrem odklonu poteka k vrhu skoraj v isti smeri ko južni greben, nastane mesto opasti mogočen snežni ščit. Ta tudi omogoča prehod med opastmi na rob slemena. Strmina je sicer silna, vendar nad njo ni previsne snežne gmote, ki bi jo bilo treba podirati ali se presekati skozi.

Strma ledena plast se je svetlikala v soncu. Stopili smo vanjo iz globokega pršiča; dereze so zaškrtale. Zamah s cepinom je izbil oskolek iz ledu; nekaj udarcev in nastala je stopinja. Vrv je potekala v zanki mimo skalnega roglja do varovališča na pomolu zameta.

Drobci ledu so tiho padali v shrmino. Po vesini so se nizale stopinje. Vedno manj zamahov s cepinom je bilo treba zanje; površina ledu je bila odjenjala v soncu, ob močnem udarcu se je oklo cepina docela ugreznilo vanjo.

Vrv je potekla in v razdalji dvajsetih metrov nad varovališčem sem izgrebel stojišče. Malo sežnjev nad menoj je bil rob posejan s skalami in navpičen odstavek srenca je branil nanj. Z višino je postala plast snega tanjša in cepin je zadeval ob pečino, ki je bila pod snegom obdana z ledom.

Tu smo odstopili v levo in počez po vesini izsekali stopinje do vrha osrednjega žleba jugovzhodne stene, kjer smo po poledenelem pečevju splezali na rob.

Veter se je zagnal v nas. Oster piš je vel od daljne rajde vrhov na obzorju in rahla sinjina neba nad njimi je v odtenkih prehajala

v zamolklo modrino obloka, kjer so bili razpotegnjeni štrnasti oblaki. Lesk sonca se je razprševal na širni ploskvi Strehe. Kokra je ležala v globoki senci in negibne megle so se obešale nad njenimi pobočji. Le po gorah so se svetlikala osrenjena pobočja in sonce je sršé odbleškavalo na zledenelem grebenu.

Prišli smo iz odvetrja, kjer nas je bila dolge ure obdajala tišina. Tu pa je bril veter in s tal so vstajali vrtinci snežne megle. V sunkih vetra so se dvigali oblaki in se razsipali s tihim škrobotanjem zmrzlih snežink.

Po Strehi so se stezale zamolklo bele proge klož med golim srenom. Vanj so bile ponekod utrte stare stopinje. V ridah so se vezale po pobočju in izginjale na sklonu strmine ob Malem Grintavcu.

Z odvrnjenimi obrazi smo se borili proti vetru po slemenu vrha. Silovito se je gnal vihar in nas mrznil. Njegova rezoča ostrina je prodirala v telo z občutno bolečino, ki je pojenjala v hipu, ko smo se prevrgli v zatišje robnega zameta na temenu gore.

Vrh triangulacije je le malo štrlel iz snega, ki je steklenasto žvenketal pod derezami, ko smo se ukopavali na malem pomolu tik nad vzhodno steno in opletali z rokami. Sonce je s svojo zadnjo liso legalo po nas; skoraj smo se ogreli.

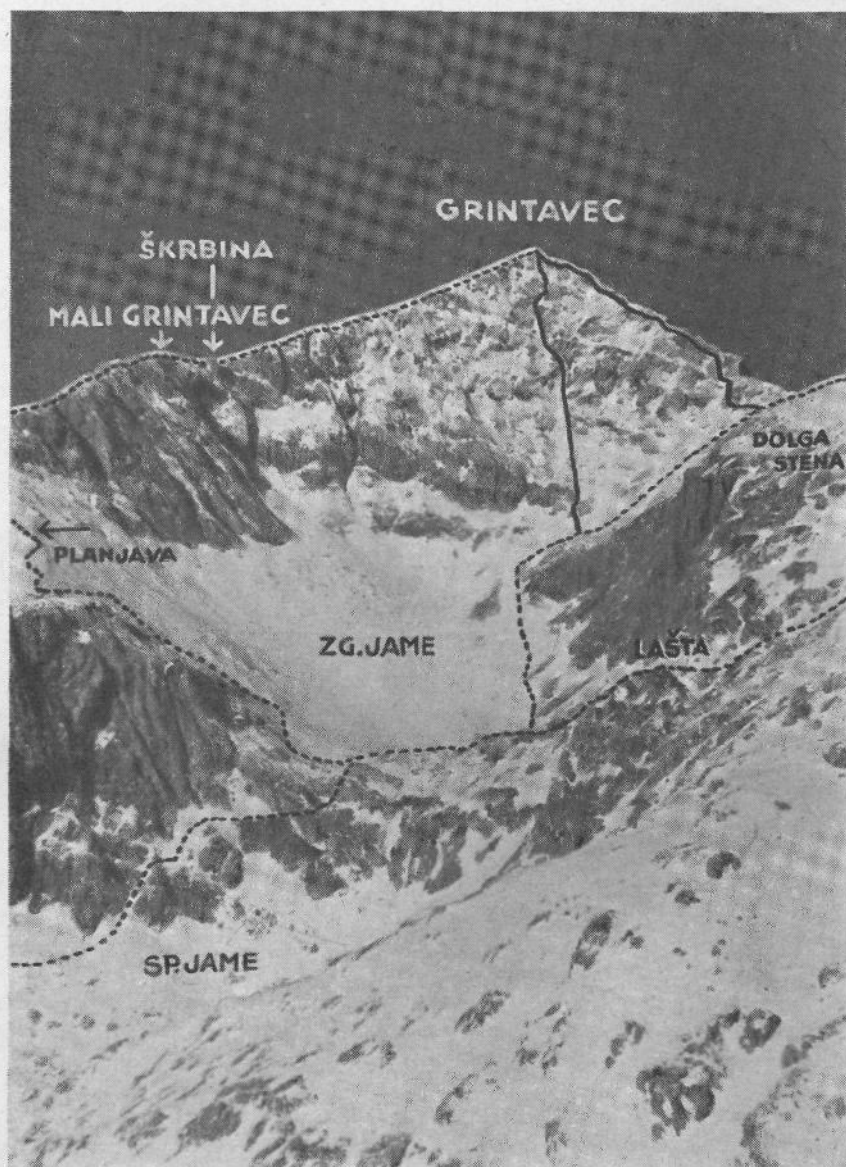
Bilo je že pozno, tretja popoldanska ura je pravkar minila. Izgrebli smo si sedeže v sneg, položili vanje zanke vrvi in se predali udobnemu počitku. Nekaj metrov od nas je vladala silna zmrzal, tu pa je bilo toplo in kapljice so polzele po otajanem snegu.

Dvesto metrov pod nami na Podih so črnele lise rušja po ogoljenih robovih med zametenimi vrtačami, škrapami, žlebovi in koriti: podoba zasneženega ledenika z velikim prelomom pod Dolgim Hrbotom, kjer je pečevje razklano v mogočne razzebe in kjer se veže snežna plast v velikih premrzah — mostovih od špranje na špranjo.

Megla se je razprostirala nad Koncem, čez Jermanico in Repov kot. Njeni zavihnjeni jeziki so viseli pod robovi in po površini je med svetlobo in senco valovila še zamolklejša — ko zagon valov na jezerski gladini. Grebeni gora so se z umikajočo svetlobo ostrili po obrisih in vršanje na robu nad nami, ki se je dotlej vpletalo v našo prisotnost, je utihnilo ob zadnjih žarkih sonca na grebenih.

Pokrajina je obmolnila v rumenkastem nadihu; tu na meji, kjer se je ločevalo dvoje obdobij v življenju gora, sem občutil to, čemur sem se že tolikokrat bližal, a sem vselej omahnil tik pred izrazom in je ostalo v meni nerazodeto in neimenovano. Silna vez je med človekom in med gorami. Spokojno smo se ozirali po zatrepu sten nad Koncem. Povsod tu so naši sledovi, vsak rob nas veže s preteklostjo, čeprav je že zdavnaj ugasnil vsak teh dni, ko smo se ogrevali ob ognju želj in umirjali v viških utešitve. Gore so pričevale, pojavljale so se v bledih jutranjih zarjah, v višku sonca, v viharjih; pojavljale so se iz jutra v jutro z istim nespremenljivim obstojem svojega odseva v nas. Zato se vračamo vanje vedno nanovo, dokler ne bomo spojeni v večno menjavo stvari.

Sonce se je znižalo nad Kalce in nad višnjevo zamolklostjo dolin se je razlivala večerna zarja.

Grintavec z jugovzhoda

Foto Boris Režek

----- neplezalni pristopi
 ————— plezalne smeri

Z vrha smo odstopili naravnost čez Streho in ob grebenu Malega Grintavca na Planjavo, to je v krnico pod prvim odstavkom Malega Grintavca, kjer se ločita letni poti na Kočno in Grintavec. Ko smo se spuščali z višave, nas je zajemal vlažni piš odjuge. Nekaj volhkega, mlačnega je bilo v zraku in kaplje potu so nam lezle po obrazih. Sivkast nadih je legal po pobočjih, sneg se je razsedal in v lašti nad dnom Spodnjih Jam smo se urezali v globoke stopinje.

V mraku so rahlo poplesavale snežinke; ko smo stopili v kočo, je že gosto snežilo. Oskrbnik nas je dolgo čakal. Ves dan smo ga videli, ko je postajal zdaj na tem, zdaj na onem robu; nekajkrat je segel do nas kak klic in v predpoldanski tišini smo slišali besede, kakor bi se kdo pogovarjal streljaj daleč od nas. Sedem sto metrov niže smo razložili le pike, ki so se premikale po snegu, toda glasovi ljudi so bil jasni in prav z veseljem smo pričakovali, da bo Gams zategnil obraz na vprašanje, kako je cenil naš položaj na zledeneli rezi grebena, ko smo počivali.

»Zdaj jih je dalo; so že obtičali,« je pripovedoval družbici ob sebi. Te besede smo vzeli toliko zares, da smo prešli zapreko hitreje, kakor bi jo sicer, in poslej nismo slišali ne graje ne hvale.

Koča pa je bila zaprta in naši oprtniki so bili položeni na pograd v zimski sobi. Oskrbnik je pod noč odšel v dolino in nam pustil svojo »cehovno« družbo. Ko smo vstopili, je bilo v prostoru skoraj toplo, plošča štedilnika je žarela in golorok fant je basal polena v kurišče. Drugi so siti in zadovoljni sedeli na pogradu in čez čas smo jih tudi mi v tem posneli. Na planem je zdržema naletaval sneg. V ognjišču je pokljaj goreči les, med nami pa se je razpredal pogovor o vsem tem, s čimer si mladi ljudje tako radi belijo glavo.

Zjutraj smo se po visoki novini vračali po Kokrskem sedlu v Bistrico. Dan je bil meglen in pust, toda doživetje je bilo močnejše od nastrojstva pokrajine v zgodnji odjugi.

V marcu 1939 je imela Akademska skupina tečaj o tehniki v snegu in ledu. Za torišče smo izbrali Kokrsko sedlo. Redkokje v Grintavcih je tako ugoden kraj z obiljem vseh razlik v oblikah sveta, kakor tu. Grintavec in Dolga Stena dajeta do malega vse, kar je sicer najti na poteh na zimske vrhove.

V mrzlem jutru smo pristopili z Dolge Stene v Zgornje Jame, se vzpeli po onkrajnih pobočjih na rob Planjave in vstopili v greben Malega Grintavca. Skrepenel sneg je pokrival pečevje. Obzorje je bilo zoženo v tesen krog; redki so namreč bili tačas dnevi, ko je sijalo sonce in nas ni odganjal veter z robov v zatišja krnic. Takrat smo napravili pristope s Spodnjih na Zgornje Jame, prelezli vsa pobočja Dolge Stene in zmerom znova odstopali pred težavnejšimi nalogami; kajti v višinah je zdržema vladal vihar.

Po grebenu Malega Grintavca sem že pred leti pristopil sam, ko je shrli pršič v strminah Strehe grozil s plazom. Pečevje je bilo skoraj kopno, le v odstavkih manj razčlenjene rezi so se nizale male opasti. Zdaj so bile vse skalne štrline polepljene z žvenketajočim okrasjem. Iz megle je zraslo inje v vseh nenavadnih oblikah in se je usipalo pod našimi koraki in cepini v boke grebena.

Zložna rez prehaja v vesino Strehe. Dosegli smo jo v treh četrtih ure in na vrhu smo bili v nadaljnjih 25 minutah. Vsega smo rabili z ovinkom na Dolgo Steno in Zgornje Jame nekaj nad dve uri. Po mečavah je ta pot najboljša, ker se v Spodnjih Jamah nabere mnogo z robov odnesenega snega in je gažnja po sicer krajši smeri silno utrudljiva.

Na Malem Grintavcu se je megla razlezla v redke kosmiče, ki so vihrali v vetru in se trdno oklepali tal, po prazninah je posijavalo sonce. Od časa do časa se je za hip pokazal mogočni vrh v belini svoje snežne odeje. Dosti višji in mogočnejši se je zdel, ko se je njegova lesketajoča konica med vihranjem megel zarezovala v sinjino neba.

Kakor ostaja vtis kopne gore iz časa v čas enak, tako se spreminja njeno obličje, ko jo pokriva sneg in led. Trajno se menjava izraz njenih čeri in pobočij; z vsako mečavo nastajajo druge podobe, ki se zdaleč sicer zgublajo v celoti, a se tuje in nove pojavljajo iz bližine.

Vsaka pot na isto goro je svojsko doživetje pokrajine in v tem je veliki čar zimskega popotovanja po gorah, ko se zdi človek odmaknjen v daljno neobljudeno deželo, kjer mu nobeni sledovi ne pričajo o drugih ljudeh. Z vsakim korakom se bliža lastnemu doživetju tega sveta. Ena teh vedno se spreminjajočih podob pokrajine mu ostane zajeta v spominu in nihče drug ne ve zanjo, ko le on sam.

Morda geneza alpinizma ni zgolj slučajno v Zahodnih Alpah. Večna spremenljivost pokrajine, ko si gorovja v dobi človeškega življenja z gibanjem ledenikov, menjavo mečav, sonca in neurij nadevajo zmerom druga naličja, je morala vabiti potomce velikih iskalcev v zgodovini. Prihajali so s svojega zameglenega otočja in so odkrili v teh gorah živo bit. Ob statičnosti skalnega pogorja — kakor so Dolomiti — pionirji alpinizma niso občutili taistega mika in je njihov delež na odkrivanju teh gora le majhen. Čista plezalna tura v drugič ne daje bistveno različnih pogojev. Prečenje ledeniškega sveta in njegovih vrhov pa je vsakokrat drugačno, vselej je novo v spreminjanju ledovja in snega.

Tudi zimski pristopi v naše gore se ne ločijo od tega pravila. Mnogokrat sem že bil na Grintavcu, ko ga je pokrival sneg in led, toda vsakokrat se je kazala očem drugačna slika; zato se vedno znova vračam nanj, potem ko obiščem tudi druge nič manj ljube mi gore.

Po prosojni megli se je onkraj Dolcev kazalo grebenje Kočne. Zastrti obrisi skalnih štrlin so mu dajali videz oddaljenosti, ki ga ni moglo spremeniti šumenje v plaziče zdrsujočega snega in ne udarci kamenja po kaminih. Veter je žvižgal po prečkah znamenja na vrhu in ozrli smo se v globel na severu, kjer je izpod nevidne stene strmo visel plaz snega in skalovja v mračno tesen Ravenske Kočne. Po bregovih nad Jezerskim je ležal nadih zgodnje pomladi. Zeleneče senožeti so prepregale grape, kjer je še ležal sneg; v podanku doline se je svetlikala voda v ovinkasti strugi. V valovanju oblakov se je skrivala daljna pokrajina. Tu pa tam je zastrlel iz morja megel kak vrh in se spet tiho ugreznil vanj.

Veter je prihajal iz skritih obzorij in je nosil s seboj šumenje gozdov in zategle zvoke s svoje poti čez zaledenele grebene. Vel je čez nas in nas je obdajal s svojim mrmranjem, kakor bi postajal na samotnem vrhu, in še daleč niže se je njegov jek mešal v naše besede.

*

Že dolgo nam ni bilo dano uživati sonce vrh Grintavca.

Po težki nočni poti po plazovini v grapi pod Kalško goro smo spet dosegli rob Sedla tik pred medlim svetlikanjem jutra in izmučeni popadali na ležišča. Čeprav se je razpenjalo jasno nebo nad gorskim svetom in se je vrh lesketal v ledenem okrasju, nismo zmogli nanj. Sede v zatišju zameta pod Vratci smo se predajali udobju sonca po dolgih meglenih dneh v dolini.

Bilo je januarja, ko se je v nižinah iz dneva v dan menjavalo vihravo vreme z zmrzaljo in mlačnimi piši. V gorah pa je že tedne dolgo vladalo sonce in nihče ni vedel zanj. Mesec kasneje je bil v gorah silen mrz. Vseh osem dni tečaja smo prebili večinoma v Cojzovi koči. Le kako uro je bilo moč zdržati na prostem, po kontah pod Vratci.

Spali smo tesno drug ob drugem v zgornji sobi kočice in kljub spalnim vrečam in številnim odejam smo sleherno noč predrgetali. V prostoru je bilo najmanj 15° mraza in na planem zdržema še po pet ali deset stopinj več.

Vendar smo se odločili, da pristopimo na Grintavec. Anoraki so se nam strjali v škripajoče oklepe in ob dihanju so se nam zlepljale nosnice. Pljuček je zmrznil v zraku...

Čez greben Malega Grintavca smo bili v poldrugi uri na vrhu. Z vso naglico smo razpeli šotor in nekateri so se zbasali vanj. Sam sem se zadovoljil z Welzenbachovo šotorsko vrečo; vendar tudi v nji, ki jo dihanje po navadi v nekaj trenutkih ogreje, s tovarišem nisva mogla prestajati. Namesto kapljic na notranji strani nepropustne tkanine »Wintro« se je tvoril droben srež in tvegati bi ozebo, če bi snel rokavico. Moralo je biti nad 30° mraza. Tovariši v šotoru so tožili, da jim zmrzujejo noge, čeprav so imeli pod seboj debelo plast gumija na šotornem dnu. Rezek kovinski mrz je prehajal v telo, udi so okorevali in morali smo se umakniti.

Sestop je bil podoben begu. Na grebenu Malega Grintavca je eden tovarišev javil, da ne čuti nog... Pridrveli smo v kočico in si zdrgnili led z obrazov. Tovarišu je primrznila nogavica na kožo in prav strgati jo je bilo treba z noge. To je bil najsilnejši mrz, kar ga je kdo od nas kdaj doživel.

Že čez kak teden se je sneg razsedel v požlepico. Po vseh stehah je curljala voda, v odjugah so začrnela skalna rebra med megami in prvi talni plazovi so zgrmeli po grapah v dolino.

*

Pomlad je prešla v poletje in v dolgo jesen pred prvimi zimskimi dnevi.

O božiču smo spet prišli h Grintavcu. Ugibali smo, naj li vzamemo opremo s seboj ali ne; kajti visoko pod robove je bilo videti

Foto
B. Filipič

Prečnica v jugovzhodni steni

kopno. Spravili smo se zjutraj po poti ob Proséku do Žagane peči. Tam je bilo po osojah polno zmetenega snega in v Koncu smo že gazili po nanešenem poprhu.

V Kokrski dolini je bilo do kolen snega, a čim više smo prihajali, manj ga je bilo, in pri Folcu smo naleteli na kopno stezo. V Sedlu in v obeh grapah je ležal zgolj star plaz. Na robu gozda smo poiskali že poleti pripravljene dolge goli in naša nosaška karavana je ubrala pot po strmini. Tako nam v zimski sobi ni bilo treba žgati dragih butaric in smo se greti ob svojih klatrskih polenih.

Naslednji dan je sonce že toplo sijalo, ko smo vrh Dolge Stene nadevali dereze.

Prečili smo strmi plaz nad Zgornjimi Jamami do ustja osrednjega žleba v jugovzhodnem pobočju Grintavca in stopili na veliko kložo, katere jezik je segal visoko po žlebu do strmejšega odstavka, kjer se je svetlikal gol, modrikast led. Kloža je bila trdno primrznjena na podlago in je znatno olajševala pristop po strmini žleba, ker se je sneg udajal pod stopinjami.

Žleb se dviga med skalnimi odstavki v ravni, skoraj neprekinjeni črti do slemena Strehe. Dno Zgornjih Jam je ostajalo vse globlje spodaj. Utirali smo stopinjo za stopinjo po snegu kložnega jezika. Vedno globlje je zarezan žleb v trup gore med čeri skalnih reber, vedno ožji postaja in nad jezikom snega se je njegovo dno ustrnilo z ledenim odstavkom. Dokaj tope dereze niso dobro prijemale vanj in treba je bilo sekati stopinje. Naklonina žleba je v drugačnih snežnih razmerah najbrž še večja, kakor smo jo našli mi. V dnu žleba je bila lokasta dolbina pod navpičnim odstavkom v smeri strmine. Ko to dolbino napolnijo plazovi, se gotovo veže rob skalnega praga z dnom žleba v ravni, izredno strmi črti. Ta prag nas je obrnil v desno ven iz žleba na ledno vesino v pobočju. Žleb se nad pragom sicer nadaljuje do zatrepa opasti na slemenu, vendar zavija dokaj levo. Čez prečnico smo dosegli vzporeden ožji žleb in tako obdržali ravno črto začete smeri.

Po vesini je bil grapav led, površina je bila kakor razjedena — in led je pokrival skalno plast v srednje debeli plasti. Vrinjena nad navpičen odstavek pečine, je ta vesina s svojo veliko naklonino predstavljala za vso navezo resno nevarnost, če bi komu zdrsnilo. Niže v žlebu smo opustili poskuse varovanja, kajti oklo cepina se je zajedlo le za nekaj centimetrov v ledeno plast; ker objektivne nevarnosti ni bilo, smo hodili istočasno.

Tu na vesini tik pod vrhom žleba, ko je sonce sijalo v strmo pečevje in so se luščile nalepljene plasti snega s skal, je bilo treba večkrat zabiti ledni klin. Neznaten, iz skalne pregrade nad nami sprožen kamen bi lahko zadel koga od nas; če bi ta omahnil, bi vsi štirje bliskovito premerili višino žleba in to potovanje bi se ne končalo prej ko v Zgornjih Jamah.

Sonce je prav prigrevalo v pečino in tu pa tam se je šelesté usul plazič zdrobljenih klož, z opasti odpadlih ledenih sveč in v sneg raztrošenega kamenja. Po žlebu sem izsekal menda že tristoto stopinjo in cepin je postajal vse bolj težak.

S prečnice po ledni vesini je bilo videti na robu slemena Strehe veliko snežno žmulo; do nje je vodila gladka strmina vzporednega žleba. Nad sivobelim snegom opasti se je prislanjalo za odtenek temnejše nebo in v bleščavi opoldanskega sonca se je lesketala po opasteh cedeča se voda. Mimo navpičnega skalnega praga se je odpiral pogled čez Pode, na vrhove nad valovanjem rahlih megel po dolini in zajela nas je omotična tišina, ko smo postali. Po temenih vrhov je odbleskavalo sonce, a tem globlje so bile sence po zakotjih med grebeni. Nad žlebom je kazala smer po snežni vesini v strmino zameta na slemenu Strehe. Prav tu smo leto prej izstopili na rob z grebena. Zdaj je bil prehod prav lahak, po zametu smo utrli stopinje v sren do roba.

Streha Grintavca je bila podobna drsališču. Neprekinjena ledena ploskev je visela pod slemenom in tu pa tam je štrlela iz nje gruča razpadlih skal.

Vtisi rogljev se skoraj niso poznali v ledu; tako trden je bil. Ko bi bil kdo zdrsnil, se ne bi mogel obdržati. Na povratku smo

zaradi tega v strminah rajši sekali stopinje. Na vrhu smo se razvezali, ker ni bilo nobene možnosti varovanja. Z grebena Malega Grintavca smo odstopili po zasneženem žlebu na Planjavo.

Sestop nam je vzel mnogo časa, na Kokrskem sedlu smo bili šele ob štirih. Zdrveli smo po Kokrski dolini v Bistrico in brez odmora nadaljevali pot v Kamnik. Ujeli smo še zadnji vlak in v njem vesele smučarske družčine s Planine in Krvavca.

*

Zimski Grintavec je z jugovzhoda obdelan. Vsi opisani pristopi so brez velikih težkoč, vendar prav zanimivi. Možni so deloma tudi v izrednih razmerah, ko sicer drugod groze plazovi ali so drugačne nevarnosti. Gorniki naj opuste pristope po smeri letne poti in vračali se bodo z najvišjega vrha Grintavcev z vse drugačnim zadovoljenjem.

Vabeče se ponujajo naše zimske gore. Še dolgo ne bodo utrta vanje vsa pota. Zledeneli grebeni se leskečejo v soncu: na njih je utešitev sle po dejanjih. V gorah ni pregraj iz vsakdanjosti, v velikih nalogah se sproščajo vse človeške potence, ki jih življenje veže s svojimi okovi.

Rod z gora bo zmogel velik delež v ustvarjanju naše skupne bodočnosti.

Evgen Lovšin:

Presajene planike*

Presadi planiko z julijskih vesin v nižave, daj ji vsega, kar dolina premore, in opazuj: pri najskrbnejši negi bo cvet zgubljal svojo žametno mehko, svoj planinski čar. In po nekaj letih ali še prej, če bo še pri življenju, to ne bo več tisti gorski cvet, ki ti je nekdanj naplnil dušo z milino in ljubeznijo.

Take misli so me obhajale, ko sem čital kratko, pa lepo zapuščino bratov Dežmanov in sledil njunemu nadaljnjemu življenju. In preletavale so me slutnje, da bi mnogim bilo življenje prazno, če bi ostala vrata v alpsko kraljestvo tako zaklenjena in zapahnjena, kakor so danes.

Jakob in Ivan Dežman, bohinjska kaplana, sta bila oba rojena v Radovljici, Jakob 24. julija 1782, Ivan pa 23. maja 1781. Skupaj sta hodila v šolo, dovršila ljubljansko semenišče in bila posvečena na isti dan, 6. septembra 1807. leta. Valentin Vodnik jima je bil profesor, še več — prijatelj. V gorenjski dekaniji Gornje Gorje je bilo tisto leto zasedenih precej novih mest. Gorjuše so dobile novega kaplana, v Mošnje je prišel pomagat upokojen kurat, tudi na Dobravi so si pomagali z upokojencem, na novo pa je bila ustanovljena kaplanija Bohinjska Bela.

Fara Bohinj ali Srednja vas je imela za dušnega pastirja župnika Mateja Pintarja. Temu je bil v začetku 1808. leta dodeljen za

* Iz še neobjavljene knjige: Planinske študije in doživetja.

kooperatorja kaplan Jakob Dežman. Njegov brat Ivan pa je v istem svojstvu prišel v faro Bistrice k župniku Mateju Igriču, ki je tamkaj pasel ovčice.

Predstavljam si ju kot pristna gorenjska fanta, mlada in še nepreizkušena v življenjskih težavah. V duši ni bilo grenkobe; čisto navdušenje za lepoto domačih gora je polnilo njuna srca in temu ognju je šola prilivala novega olja. V ljubljanskih študijskih letih so Vodnikova osebnost, razgibana doba Ilirije in Napoleona zarezale globoke brazde v njunih značajih. Primer sta nam takratne vzgoje in vplivov političnih dogodkov. Pripovedovala nam bosta o svojih doživetjih, o svojem odnosu do narave, do gora, posebej do Triglava. Če bi bil Kugy iskal doživetja na Triglavu tudi po Planinskih Vestnikih in drugod po slovenskih virih, bi mu bila brata Dežmana s svojim pripovedovanjem napolnila nekaj strani njegove slavne knjige. Zasenčila bi bila znanega planinca Staniča in Jacomini-Holzapfel-Waasena, ki je opisal potne težave stotnika Bosija.

Brata Dežmana sta se povzpela na vrh pred 136 leti. Prvega septembra 1808. leta sta se odpravila na pot. Vodil ju je Anton Kos, slavni vodnik »zlate dobe« našega planinstva. Kos in Jakob sta dosegla vrh, Ivan pa je ostal v podnožju zadnje strmine. To je Antona Kosa prvo znano, samostojno podjetje. Doslej je bil namreč hodil v družbi svojega očeta Matije Kosa, ki je bil Willonitzerjev spremljevalec in spada v družbo prvih triglavskih pristopnikov sploh. Kaplana Jakoba Dežmana smemo smatrati — po ranocelniku Willonitzerju in znanstveniku ter zdravniku Hacquetu — za tretjega izobraženca, ki je priplezal na vrh Triglava. Ker nam narodnost Willonitzerja ni natančno znana, smemo trditi, da je Jakob Dežman prvi znani slovenski izobraženec, ki je došel na vrh najvišje gore Julijskih Alp.

Dr. Julius Kugy je v svoji znani knjigi »Fünf Jahrhunderte Triglav« (Pet stoletij Triglava) v tem poglavju zabredel v slepo ulico. Napisal je sledeče: »V pristopih obeh kaplanov Dežmanov vidim vsekakor neko nepojasnjeno stran triglavske zgodovine. Stanič, njun vrstnik, pripoveduje, da sta zgradila svojega »možica« na vrhu 1. septembra 1808. leta. Na Ivanovem listku pa je napisan 8. avgust 1809. Ali naj se torej popolnoma ujemajo podatki, da je bil Ivan v dveh letih dvakrat tako »srčen«? Ali je bil 1. septembra 1808 samo Jakob Dežman na vrhu, njegov spremljevalec pa menda ni bil Ivan, ki naj bi bil prišel na Triglav šele 1809. leta, temveč neki drugi kaplan, morda oni iz Bistrice, kakor piše Stanič na nekem drugem mestu? Temu pač ne bomo mogli nikdar priti do dna.«

To je res »temna točka«. No, Jakob jo bo v svojem poročilu pojasnil; Dežmanova pristopa sta poleg Vodnikovih in Hohenwartovih poročil najsvetlejši strani prve triglavske zgodovine.

Ko sem čital v Kugyjevem Triglavu, kar sem zgoraj slovensko zabeležil, mi je prišlo na misel, da je o Dežmanih že nekdo pisal. Le kdo bi to bil?! Iskal sem po raznih virih in našel v 1. številki Planinskega Vestnika, letnik 1895 v članku zgodovinarja Fr. Orožna »Valetin Vodnik kot turist in turistični pisatelj« sledeče pojasnilo: »V Vodnikiani (to je zbirka Vodnikova v Ljubljanskem muzeju)

nahajamo tudi pismo nekdanjega Vodnikovega učenca, srednjevaškega kapelana Jakoba Dežmana, kateri je pisal Vodniku 29. sept. 1808. leta o svojem potovanju na Triglav... Tudi to pismo dokazuje, kako zelo se je Vodnik zanimal za turizmo.«

Nehal sem torej iskati po predalih vseučiliščne knjižnice, napolnil sem se v muzej. Tam so mi izročili staro pisanje na porumelelem, trdem papirju, pisanje lepih, vendar težko čitljivih gotskih črk, v nemškem jeziku. Pri nejasno pisanih besedah so mi ljubeznivo pomagali verzirani knjižničarji in s pomočjo povečevalnega stekla smo prebrali pismo, ki ga je pisal o svojem pristopu na Triglav Jakob Dežman svojemu profesorju Vodniku v Ljubljano in ki je — kakor boste videli — prvi planinski članek v našem, modernem smislu, kakršni so skoraj devetdeset let pozneje začeli izhajati v Planinskem Vestniku in drugod.

Pismo se glasi v slovenskem prevodu takole:

»Prečastiti, zelo učeni gospod profesor! Potem ko ste, prečastiti gospod, že sami hoteli svojčas ugotoviti, ali je možno priti na znano goro Triglav, o čemur je vladal splošen dvom, Vam moram, prečastiti gospod, kot resnicoljubnemu prijatelju geognostike sporočiti zaupno svoj letošnji eksperiment, ki je eden najbolj predrznih in smelih činov.

Bilo je 2. septembra ob pol 11. uri dopoldne, ko sem s svojim spremljevalcem Antonom Kosom iz Jereke (mojim vodnikom) priplezal v nasprotju s splošnim domnevanjem po 13 urni hoji z oboroženo nogo na najvišji vrh ravnokar omenjenega kralja planin in našel obenem poleg na novo zapadlega snega v nekoliko ožgani trski, ki jo še čuva omenjeni spremljevalec, jasne dokaze že prej posrečenih vzponov.

Tudi rad priznam, da je tako podjetje zvezano z življenjsko nevarnostjo za vsakogar, ki ga bo poskusil. Ker ne moremo leteti, moramo izbrati edino smer od vzhodnovzhodno-južne strani, to je od Malega Triglava; potem strmo navzgor k manjšemu vrhu najvišjega Triglava, visoko nad ogromnim prepadom Krme, nad katerim smo na tej strmi skalnati steni docela izpostavljeni; od tukaj se plazimo navzgor po najvišjem, suhemu konjskemu hrbtu podobnem robu, ne da bi se količkaj oddaljili od njega, vedno v severno-zahodni smeri na najvišji vrh; kakor da bi plezali po suhem drevesu, venomer imamo pred očmi na obeh straneh zevajoče, z neskončnimi snežnimi masami pokrite, globoke prepade, preteče s pogubo pri najmanjšem napačnem koraku. Poleg tega pa je še najnevarnejše v primeru sunkovitega vetra to, da moramo blizu vrha na treh mestih plezati skoraj navpično po dva sežnja visoko, a prhko kamenje ne nudi nobenih varnih prijemov.

Če je lepo vreme, nam je pa trud, ko dosežemo vrh, bogato poplačan. Škoda, da omenjenega dne ni bilo dobrega vremena. Že sem namreč osvojil nižji vrh najvišjega Triglava, moj spremljevalec pa se je pri njegovem podnožju (Malega Triglava) zastonj trudil, da bi rešil moj klobuk, ki ga je pognal padajoči kamen in ki se je

kotalil v smeri Krme, ko so začeli ob mojih nogah mogočno jadrati od jugo-zahodne smeri prihajajoči oblaki, ki nižje kraje rosijo s pogostim dežjem. Medtem pa, ko sva midva priplezala na vrhunec in je nad našima glavama sijalo najjasnejše nebo, so oblaki pokrili že vso pokrajino in omogočili nenavaden pogled na srebrno, v soncu bliščeče se morje, ki se je razlilo povsod, tako da so samo posamezni ostri vrhovi s povzdignjeno glavo moleli iz njega; samo v smeri Passau se je pokazala očem odprtina, ki je segla do zemlje, pa je vsled daljave prehajala v nebeško modrino.

Ker je bil razgled omejen, jaz pa sem težko sopel, smo postavili na vrhu kot spomenik štiri čevlje visok stolpič, zasadili vanj mojo palico, nato pa pomislili na čim hitrejši, nevarni povratek, h kateremu je vedno bolj silil zaradi bojazni pred strelo moj spremljevalec. Tudi moj brat Ivan, ki je z nami na potovanju, je dosegel precejšnjo višino. Nevarne poti je dve uri, toliko časa namreč, dokler sestopamo z obeh najvišjih vrhov; na tej poti ne najdeš ne praška ne travne bilke, morda zaradi tega tudi ni divjih koz.

Drugi uspeh našega opazovanja pa je še ta, da bi se mogla pot na Triglav z majhnimi stroški, če bi zabili v steno debele žeblje, na katere bi po potrebi pritrčili vrv za preprijemanje, tako zelo olajšati, da bi bila za vsakogar, ki nima v višini vrtoglavice, dostopna.

23. tega meseca je bil menda na Triglavu tudi neki lokalni kaplan (nekje od Gorice), vendar ne morem tega jamčiti.

Na Črno prst (eno izmed tolminskih obmejnih gorovij), sem se lahko povzpel; od tu sem videl mesto Videm prav razločno, morja pa ne. Ogledal sem si tudi že marmornati spomenik, postavljen od barona Zoisa z velikimi stroški, v spomin posetu N. c. v. nadvojvode Janeza; skratka že vse znamenitosti Bohinja.

Če še omenim češče vožnje po tukajšnjem, z ribami bogatem jezeru in lov, ki pa mi ga je g. Koller zaradi župnikovega lovskega psa odvzel, je to ves moj oddih in razvedrilo, ki sem ga med svojim tukajšnjim bivanjem užil.

Sedaj se spet bliža čas, ko je treba prekiniti oddih, poklicni posli pa so se pomnožili na vrat na nos, ker je poučevanje robotih, tako rekoč krave obožujočih Bohinjcev izredno težko, ljudi pa je v fari veliko.

Moj brat je bil prestavljen od tukaj (z Bistrice) na Jesenice. Jaz pa sem za sedaj še ostal v Bohinju.

Prečastiti gospod, s spoštovanjem ostajam svojega nekdanjega gospoda profesorja vedno hvaležni prijatelj

Jakob Dežman, kaplan, tukaj.

Srednja vas v Bohinju 29. septembra 1808.

Priporočite me vsem gospodom profesorjem, katerim sem ravnato tako vso hvalo dolžan.«

Stara izročila so težko dostopna, redka in redkobesedna. A Dežmanovo pismo nam pove mnogo več, kakor bi pričakovali za

tiste čase. Ne smemo pozabiti, da so bili začetkom 19. stoletja v Evropi zelo redki ljudje, ki so v tak namen tvegali življenje. Triglav je bil vrh vsega nezavarovana, težka gora, a težkoče so bile posebej v nepoznavanju posebnosti terena in tehnike za apneniško, krhko skalo ter v raznih predsodkih in vražah. Doslej je znan pred Dežmanom samo Willonitzerjev in po dr. Richterju izpodbijani Hacquetov podvig. Sporočilo Jakoba Dežmana vsebuje že glavne prvine bodočega planinskega potopisja. Resnično je, zemljepisno točno, tehnično jasno, in kaže na veliko piščevo dovzetnost za naravne lepote. Dežmanov predlog, naj se zavaruje pot na zadnji vrh, da bo vsakomur dostopna, je bil sprejet in izvršen šele po 60 odnosno 90 letih!

Dvajset dni po Jakobu (21. septembra 1808. leta) spremlja Anton Kos znanega planinca Valentina Staniča na vrh.

Že prihodnje leto je bil prestavljen Jakobov brat Ivan z Bistrice na Jesenice. Triglavskega potovanja in bratovega uspeha ni mogel pozabiti, saj ga je videl nekje s Kredarice ali Ledine (kraj, kjer stoji danes Aleksandrova koča) z lastnimi očmi, kako se je vzpenjal z vodnikom Kosom na najvišji vrh. Ponovil je torej neuspešni triglavski izlet iz prejšnjega leta in 8. avgusta 1809. leta je prišel tudi Ivan na vrh. Ni znano, pod čigavim vodstvom je nastopil tvegano potovanje, vendar smemo skoraj z gotovostjo trditi, da je zaupal svoje življenje spet samo Antonu Kosu. Stotnik Bosio je našel l. 1822., torej trinajst let pozneje, v dobro zamašeni stekleničici listek, na katerem je bilo po Waasenovem sporočilu napisano sledeče besedilo:

»»Bester Leser!««

»»Ich war so herzhaft, um auf den Gipfel des Terglou zu kommen,
»»thue also das Zedl hier zurück.««

»»Sem biu tok korashen, to mismize (pisemce) nai is viskik
tukej ostane, nekar

»»ga un neusemi, narvezhi moje vesselje je na gorah.««

»»Joannes Dessmann, kaplan

»»na Jessenice, den 8. August 1809.««

Stotnik Bosio ni točno zabeležil slovenske vsebine listka. Nam pa zadostuje. Ivan pravi, da je bil toliko korajžen, da je prišel na vrh in obenem prosi, naj ta listek tukaj ostane, naj ga nihče ne vzame in ne uniči. Nato sledi v skromnih šestih besedah njegova globoka planinska izpoved:

»Največje moje veselje je na gorah!«

S tem je vse pojasnjeno. Pri Dežmanih so strani triglavske zgodovine napisane s čitljivim in znamenitim tekstom!

Kakšna je bila nadaljnja usoda bratov Dežmanov? Ali je bilo kaj zamere v življenju? Prva prešerna mladost je hitro minila. Komaj nekaj pomladnih dni in že sta bila v poletni vročini. Molčita in gledata z otožnimi očmi, kakor nas gleda na vrtu v dolini po nekaj letih z gora presajena planika. Po ovinkih iščemo in tuje vire

sprašujemo, kaj se je kaplanoma pripetilo, da v njunem nadaljnjem življenju ni nobenih sledi več o planinstvu. Pet let pozneje najdemo Jakoba v Št. Vidu nad Ljubljano, Ivana pa v Cerkljah, v dekanatu Kranj. Sedaj sta bila vikarja v dobrih farah. Št. Vid je spadal v kanton Ljubljano extra muros (izven obzidja), Cerklje so bile fara I. reda. Oddaljena od svojih gorenjskih, posebej bohinjskih fara, sta samo od daleč gledala ponosne Julijske vršace, ki so ju navdajali s prelepimi spomini. A tudi tu ni bilo obstanka. Morda pa je v teh farah njuna življenjska pot nenadoma krenila strmo navzdol... Jakob je moral za kooperatorja v faro Lož, cerkniški dekanat, Ivan pa je prišel na svoje zadnje službeno mesto za vikarja v Leskovico, ki je spadala pod dekanat Poljane. Tu je pasel dolga leta svoje uboge ovčice, tu je umrl dne 24. junija 1832. leta. Ni dosegel niti časti župnika v večji fari. Škofijski katalog leta 1833. omenja Ivana med umrliimi duhovniki in jih priporoča pobožnemu spominu: »Sacerdotes anno 1832 defuncti, qui pie memorie... commendantur: Deshmann Joannes, Vicarius paroch. in Haselbach.« Leskovica je bila in je še danes majhen, reven kraj z zasilno šolo in z enakim župniščem. 804 m visoko leži v takrat težko dostopnih loških hribih. Župna cerkev je posvečena sv. Urhu, najbližjo pošto imajo v Gorenji vasi, najbližjo žel. postajo, 33 km daleč, danes v Škofji Loki. V poznejših letih je imela fara samo župnega upravitelja, stalno tu gori ni skoraj nihče zdržal, med temi redkimi čudaki je bil — naš Ivan.

Podobno življenjsko pot je hodil tudi Jakob. Nekaj časa je bil v Ložu, 1823. leta pa je župni vikar v Sorici (dekanat Loka). Steza v njegovi »karieri« ga pelje naprej v idrijske gore, kjer prebije večji del svojega zapuščenega življenja. Na Zavracu (ali Zavratacu) je služabnik patrona sv. Urha in se nahaja pod okriljem istega svetnika kakor njegov brat. Stara knjiga pravi, da je bil lokalni kaplan v S. Udalrici in Sauraz, Decanatus Idria, in vendar je preteklo že dvajset let, odkar je bil posvečen! Tudi Zavratac je majhen, reven kraj, središče gorske fare, ki šteje komaj 500 ubogih duš. 721 m nadmorske višine. Na vse strani je daleč: v Logatec, Godovič, v Idrijo. Šola je enorazredna, običajno brez učitelja, zasilno župnišče samo z župnim upraviteljem. Poredko zaide semkaj in še bolj poredko tukaj ostane kak kaplan, ki je pokopal vse nade in so mu samo spomini v uteho. Če ste kdaj hodili po teh krajih, ste lahko videli za župniščem hlapca, ki je v škornjih in brez srajce kidal gnoj izpod živine in ste v pogovoru z začudenjem opazili, da je to — župnik.

Karel Žerovič,¹ ki je prej župnikoval v Žireh in se je leta 1824. tudi odpravil na vrh Triglava, se je sedaj kot dekan dekanije v Starem trgu pri Ložu spomnil našega starega zavraškega kaplana Jakoba Dežmana. Povabil ga je k sebi v službo. V starih katalogih je Jakob med sedmimi starotrškimi duhovniki omenjen na zadnjem mestu: Deshmann Jacobus C. Radmansdorfensis, Capell. loc. jubi-

¹ Sherovitz Carolus C. Idrijan. (rojen 1. nov. 1779, posvečen 4. sept. 1803, umrl 4. junija 1844 kot župnik in dekan v Starem trgu pri Ložu).

latus, torej kaplan-jubilant. Mi bi rekli: stara bajta med kaplani. Višje stopnje ni dosegel. Na dan 13. julija 1836. leta se je preselil na oni svet.

Presajene planike so uvene, umrle...

Viri:

Fünf Jahrhunderte Triglav. Dr. Julius Kugy, 1938.

Planinski Vestnik, leto 1895, letnik I. Valentin Vodnik kot turist in turistični pisatelj. Spisal Fr. Orožen.

Schematismus für Krain und Görz auf das Jahr 1808.

Catalogus cleri, razni letniki do leta 1844.

Bogdan Jordan:

Bivak*

Alpinist, ki išče lepote in borbe v gorah, mora računati tudi z njihovimi nevarnostmi. Te so 1. objektivne, to so tiste, ki se nahajajo v prirodi, zunaj nas, ter lahko zadenejo vsekdar in vsakogar, izkušenega in neizkušenega (vihar, plaz — snežni ali kameni i. dr.). Poznavanje teh nevarnosti in načinov, kako se jim izogneš, jih sicer ne more odpraviti, lahko jih pa omeji, zmanjša, tako da jim nismo — brezmočni — prepuščeni na milost in nemilost. Druge so 2. subjektivne nevarnosti, podane v človeku samem (splošno alpinistično neznanje, pomanjkanje telesne in duševne moči ter sposobnosti, nepoznavanje ali podcenjevanje nevarnosti).

I ene i druge se morejo zmanjšati s strokovno izobrazbo, pri čemer tvorita važno poglavje oprema in bivak. Kajti dovršen del planinskih nesreč je pripisovati nezadostni odpornosti in zavarovanosti proti vremenskim vplivom, nezadostni opremi. Mnogo turistov in alpinistov je že padlo kot žrtev pomanjkljive opreme, obratno pa je primerna oprema že mnogim rešila življenje.

Večina objektivnih nevarnosti spada v poglavje o vremenu. Nepričakovana sprememba vremena z mrzom, viharjem, s polednitvijo skale, z zapadlim snegom lahko iz najlažjih razmer napravi najtežje. Mráz zmanjša sposobnost napora in odpora, zlomi tudi duševno odporno silo; tako se objektivne nevarnosti združujejo s subjektivnimi in v tej združitvi objektivnih nevarnosti s subjektivnimi tiči najvažnejši vzrok nesreč v gorah. Izčrpani gornik izgubi sigurnost pri hoji ali plezanju, v presoji svojega položaja in težkoč; popuščanje volje lahko povzroči popolno brezbriznost napram tovarišem in tudi napram lastni usodi.

Mráz sam na sebi se sicer še nekako prenaša, ali v zvezi z viharjem, meglo in nočjo (zraven vpliva še položaj in težavnost) se stopnjuje do zelo nevarne krize. Nevarnost zmrznjenja je velika, ker se očitni znaki pokažejo šele, ko je navadno že prepozno.

* Slovenskega izraza ni; nem. Biwak in Beiwacht (pomen: wachen, bewachen = bdeti, čuti, čuvati, stražiti); franc. in angl. bivouac, ital. bivacco.

»Noč ima svojo moč« — v gorah še prav posebno! Alpinist sicer ne vidi strahov okoli sebe, a ponoči tudi ne vidi poti. Po nadelani poti še gre, a pri plezanju pozor! — Lahko se zanašamo na luno, kadar — sveti; pozimi je na belih snežiščih možno v sili napredovanje tudi brez lune, ob polni luni pa splošno. Smuk ob polni luni je celo med najlepšimi doživetji v gorah!

Poglavje o bivaku je zvezano z vsemi tremi smermi alpinistične vzgoje.

1. S fizično: čim popolneje obvladaš plezalno tehniko z reševanjem, tem lažje se izogneš bivaku in čim bolj si utrjen, tem lažje ga prenašaš.

2. Z duhovno: poznavanje nevarnosti v gorah zmanjša njih pogubni učinek; topografsko poznavanje gorskega sveta, dostopov, sestopov, težavnosti, prehodnosti, trajanja ture i. pod. pomaga pri izbiranju prostora za bivak; poznavanje vremena: opusti težko ali novo turo pred pretečim vremenskim preobratom; poznavanje prve pomoči je nujno potrebno, ker te na bivak prisili ne samo noč, izguba orientacije, zaplezanje, ampak tudi poškodba plezalca (padeč, kamenje, izčrpanost) ali vrvi.

3. Z moralno: skupno doživljanje, borba, zmaga, veselje, upanje delujejo vzgojno, utrjujoč tovarštvo. V stiski pride ta moment še bolj do izraza; tu se pokaže pravi človekov značaj, pravi odnos med posamezniki, egoizem ali altruizem. Kdor je bolj potreben ugodnejšega mesta, zaščite, toplote, hrane, ta mora imeti prednost.

Važno je, da je v resnih trenutkih vsaj eden v družbi miren, sposoben, pogumen, iznajdljiv, da vpliva na ostale. Samotni gornik je izpostavljen največjim težavam in nevarnostim duševne prirode.

*

Na bivak moramo računati tudi, če vreme ugodno kaže, pri težjih, daljših, posebej še pri novih vzponih, kjer lahko le približno ocenimo težavnost in trajanje in še to le v normalnih razmerah. Precej je težkih prvih vzponov, ki so jih morali plezalci opraviti z bivakiranjem; med njimi: »Skalaški steber« v severozahodni steni Škrlatic, severozahodna stena Rakove Špice, obe smeri v severni steni Špika in severozahodna, »Gorenjska« in »Skalaška« smer v Triglavski steni, severna Vel. Dražkega vrha, severna Štajerske Rinke. Pri nekaterih od teh je bivak zaradi njih višine in težavnosti skoraj neizogiben, n. pr. na Štajerski Rinki. Koliko bivakov imajo že visoke težke stene, zlasti Triglavska! Za svojo »Skalaško smer« sta Jesihova in Gostiša zaradi skrajne težavnosti, napornosti, slabega vremena in zamudnega iskanja prehodov rabila nič več in nič manj ko pet dni; štirikrat sta torej bivakirala: prvič v višini dveh petin stene, drugič le malo više, tretjič in četrtič sta »vedrila« pod »Ladjo«.

V poletnem času je število činiteljev, ki prisilijo na bivak, najmanjše. Vemo pa, da v gorah tudi sredi poletja snežni meteži niso prerediti tudi v višinah ok. 2000 m. Nov sneg silno otežkoči plezanje. Takšni primeri so tem bolj pogostni, čim bližje je čas zimi, torej spomladi in jeseni.

Poglavje zase je pa zima. Splošno velja, da so zimske ture težje in napornejše (gazenje snega!). Objektivne nevarnosti so pozimi, oz. v snegu, mnogo večje nego poleti (plazovi!). V zimski polovici leta je le malo koč odprtih in to le v smučarskem svetu; ta majhna »gostota« zimskih zavetišč povečuje verjetnost bivaka. Vremenske spremembe imajo pozimi mnogo večje učinke: že mal kolebljaj temperature lahko iz najidealnejših snežnih razmer napravi najslabše. Pozimi je dan kratek: decembra 9, januarja 10, februarja 11 ur in šele marca se noč in dan izenačita. Medtem ko v poletni plezalni sezoni traja dan 14 do 17 ur, povprečno 15 in pol ure, traja v zimski (od januarja do aprila) okoli 11 ur, torej nekako eno tretjino manj. Tudi je oprema poleti lažja nego pozimi, in to glede obleke, hrane in orodja. Mraz, vihar, mokrota so za zimo gotovo značilnejši nego za poletje.

Oprema. Tu se oziramo le na opremo, v kolikor je v zvezi z bivaikom.

Obleka. Važno je, da ščiti pred mrazom, mokroto in vetrom. Blago bodi toplo, gosto tkano, da ne vpija vlage, da odbija sneg, da se hitro suši. Torej: dolg suknjič, visok ovratnik, impregnirane jope s kapucami (mozetig-batist, »vatro«, tzv. balonska svila), šal (za vrat ali za pas), volnena kapa, nepremočljiv plašč (klepper), rezervno perilo.

Druge potrebne stvari: ročna lekarna, električna baterija, kuhalnik, sveče, vžigalice, papir (zložen časopis za podlogo — izolator, ovit med obleko — konservator toplote [vacuum!]; pa za ogenj, za sušenje čevljev, za »sploh«).

Šotor vzamemo s seboj le, če se držimo na istem mestu dalj časa, za taborjenje, za taborni bivaik. Če pozimi sigurno računamo na bivaik, ga pa kar vzemimo: manjši bodi, brez palic, gumirano dno. Čuvaj mozetig-batist pred vročino; čim je prilika, posuši moker šotor!

Šotor je pretežak, tehta več kilogramov; zato so mnogo tuhtali, da bi našli čim praktičnejši model. Zadnjo obliko te izpopolnitve predstavlja tzv. **Zdarskyjeva vreča** (»Zeltsack«); to je enostavna vreča iz mozetig-batista; izmere so 2 m ali 2.5 m × 1.5 ali 1.8 m, na spodnji strani je odprta, tako da jo poveznemo, pritrdjeno ali ne, nad sabo; spodaj jo spodvijemo. Njena teža, ok. ¾ kg, se pri dveh do treh osebah, katerim služi, skoraj ne pozna.

Precej visoko ceno te vreče pa vsekakor odtehta njena vrednost. Za plezalca je zlasti pozimi zelo dragocen del opreme. Šotorska vreča ima že svoj delež v alpinistični zgodovini; olajšala je rešitev mnogih problemov novejšje dobe v Centralnih Alpah in številne podvige v zimskih Južnih ali Severnih Apneniških Alpah. Znameniti so vzponi Welzenbacha; v severni steni Charmoza sta Welzenbach in Merkl šestkrat bivakirala; znameniti vzponi, kjer je šotorska vreča doprinesla svoj delež k uspehu, so še: vzhodna stena Watzmanna, severna stena Grandes Jorasses, južna stena Dachsteina (Peters in tovariši — štirje bivaki).

Bolje je vrečo desetkrat s seboj nositi zastonj, kakor pa jo enkrat krvavo pogrešati. Sicer je pa splošno uporabljiva, tudi za pre-

nočevanje v senu (ni profanacija!), za počivanje v snegu itd. Na zgornji strani ima vreča zanki, s katerima se pripne na veje, na kline. V rabi so tudi dvojne vreče: flanelasta vreča je všita v mozetig-batist, s čimer se izognemo stiku z mrzlo tkanino, ki se zaradi nepropuščanja vlaži na notranji strani. Zaradi tega ima vreča krajšo odprtino zgoraj, ki se lahko zapre in poljubno regulira.

Običajna spalna vreča (»Schlafsack«), polnjena s puhom, perjem, z vato, volno, težka 1.5—2 kg (le za eno osebo), je sicer zelo udobna, a premočljiva, zato sama za bivak ne zadostuje in pride v poštev le v kombinaciji s šotorom. S spalno vrečo je tako kot s šotorom: za eno turo se ne izplača.

Hrana. Hranilne snovi nadomeščajo izgubo telesnih moči. Za ture sploh in posebej še za bivak velja: majhna teža, veliko kalorij. Priporoča se: mast, slanina, surovo maslo, sladkor, med, čokolada, »ptičja piča« (namešano orehi, fige, rozine). Torej: sladko in mastno. Namesto svežega kruha rajši čimveč prepečenca (majhna teža, se ne pokvari, prežvekovanje prepečenca krajša dolgo večnost bivaka). Uživajmo po možnosti čimveč toplja jedila (pogrejejo telo, se prej spremenijo v energijo nego mrzla). Kuhalniki na bencin, petrolej, špirit (tudi špirit v trdni obliki: meta-špirit v tabletah, ki tudi vlažne goré); samovari »Primus« in »Juwel« so uporabljivi i za bencin i za petrolej. Za bivak: čaj, kava (vzemi že zmleto s seboj!), kakao, »Ovomaltine«, »holandski cmoki«. Železna rezerva: prepečenec, sladkor, slanina, čokolada — tobak.

S pojmom bivaka je združen tudi klic na pomoč, znak v sili, SOS v gorah. Zaplezanje, poškodba plezalca ali vrvi, izčrpanost nas prisili na bivak. Pa še tuje pomoči rabimo tedaj, da se izvlečemo iz stene. Poleti še razmeroma lahko priključimo pomoč, ko so gore in poti obljudene, kočé oskrbovane. Pozimi pa vlada v gorah tišina in molk.

Znak v sili: viden (vihtenje obleke, ponoči ogenj, svetilka) ali slišen znak (klic, žvižg); izbira po kraju, vremenu in sredstvih. V megli vidni znaki ne pomagajo, v viharju samo klici tudi ne; po možnosti rabiš obe vrsti znakov obenem. Klic na pomoč: šestkrat na minuto v enakih presledkih — ena minuta pavze — ponavljanje, dokler ne dobimo odgovora: trikrat na minuto v enakih presledkih.

Pravilo je: da spodaj, kjer smo zadnjič še v stiku z ljudmi, »v svetu«, obvestimo ljudi o nameravanem podvigu.

Splošno: Čim bolj zgodaj iz kočé, izhodišča! Na nova pota še pred dnevom — to zlasti pozimi! Za dostop po meleh in snežiščih, po grapah in žlebovih lahko izkoristimo zadnje nočne ali prve jutranje ure. Sicer se pa skušajmo naučiti ocenjevanja težkoč, trajanja — v normalnih razmerah! Temu prilagodi opremo!

*

Čeprav je »gostota kočé« v naših gorah velika, je vendar še nekaj krajev v njih, ki potrebujejo zavetišče — ne kočé; na Rušju med Kriško steno in Vratmi, v Zadnjem Dolku pod Škrlatico; eno ali dve v Martuljku, Za Akom in Pod Srcem, na Podih pod Skuto.

Doslej imamo dva taka »bivaka«: v Veliki Dnini pod Veliko Ponco na strani Krnice in na Jezeru pod Oltarjem na strani Vrat, oba v najlepšem plezalskem svetu.

Kjer ni turistovskih koč, nam služijo za prenočevanje ponekod planšarski stanovi ali seniki v rovtih: Jaséni v Martuljku, Klemenšekova pl. pod severno steno Ojstrice, Povšnarjeva pl. pod zahodno steno Kočne. Ker pa so planine (t. j. planinski pašniki!) zaradi večinoma apneniške sestave naših gora, zlasti v Julijskih Alpah, zelo nizko, navadno prav v dnu dolin, plezalca ne koristijo veliko.

V naših gorah je veliko mest, ki so po svojem položaju posebno prikladna za prenočevanje; včasih so naravni pogoji (votlina, bolvan, prevesa) še umetno izboljšani, da je prostor zaščiten pred dežjem in vetrom: v Zadnjem Dolku, na Jezeru na Gruntu pod Grlom, pod Špikom (iz Krnice gor); najbolj je pa znana »Skala« — tudi »Mali Matterhorn« — velika rogljasta peč s prostorno obokano luknjo na spodnji strani; ta prirodni bivak pa je zgubil svoj sloves, odkar ga više gori na Zgornjem Jezeru nadomešča umetni bivak.

Podružnica Skale na Jesenicah je postavila dve taki zavetišči, dva »bivaka«: v Veliki Dnini pod Veliko Ponco in na Jezeru pod Oltarjem. Prečni prerez je polkrožen, višina 1,5, oz. 2 m, širina 2,5 m, dolžina 2,5, oz. 3 m; zgrajena sta iz lesa, obita s pločevino, z železom, oz. z žico pritrjena k živi skali. Večji bivak na Jezeru ima v notranjščini pravi komfort: dve klopi, dve priklopni mizici, police, dva okenčka. Zgrajena sta po vzoru tako zvanih »bivacchi fissi« (edn. bivacco fisso), ki jih je začel postavljati v Zapadnih Alpah Club Academico Alpino Italiano (CAAI).

Po vzročnih okoliščinah, ki so nas pripravile do bivaka, ločimo: 1. prostovoljni, 2. pripravljeni ali predvideni, 3. prisiljeni bivak. Med njimi so seveda velike razlike.

Prostovoljno bivakiramo za trening, da spoznamo, kaj smemo pričakovati od bivaka, kadar gre zares. Glavni razlog pa je oni romantični, ki nas žene v prirodo; izhaja iz težnje, da čim bolj neposredno živimo s prirodo, se napravimo čim bolj samostojne, neodvisne od koč, da spoznamo intimne lepote skritih kotov.

Tak bivak je poln romantike, ki žene zlasti mladino v gore. Sončni dan v gorski tišini ti je prinesel lepo doživetje in samozadovoljstvo, večerne sence že polegajo po gorah. Pod preveso v dolku si izbereš prostor, ga zravnaš, očistiš oskalkov, obdaš s kamnitim zidkom za zaščito proti vetru. Iz plazu pod steno naneseš v nahrbtniku bloke srenastega snega, od niže spodaj veje okleščenih macesnov. V nočno nebo gori ogenj, kuhaš jajca — v čaju. Pošastni obrisi nočnih gora te obdajajo, le šumenje vodâ iz globokih dolin moti tišino. Doživljaš zopet dan, ves svetal. Pa če malo proti jutru drgetaš po telesu in šklepetaš z zobmi — nič zato.

Berite Kugyja in sodoživljajte njegove bivake, ki jim je posvečal posebna predavanja z naslovom »Noči v gorah«.

Važna je bližina vode, oz. snega, ter drv (rušje, macesni). Prostor (votlina, bolvan, prevesa, tudi jama) izravnamo, ogradimo, pod-

ložimo z rušnatimi vejami, s travnatimi rušami; v smeri od vetra: ogenj za toploto, kuhanje in razpoloženje.

Poleti pri normalnem vremenu izhajamo brez šotora, oz. vreče. Če je mraz, je treba gibanja. Jutranja telovadba poživi otrple ude; ne nadaljuj takoj plezanja!

Za določeni, nameravani, pripravljeni bivak se primerno pripravimo: vemo za kraj in prostor, vzamemo potrebne stvari. Nepredviden slučaj (noč, sprememba vremena, nezgoda) nas pa prisili k bivaku: prisiljeni bivak. Zato je velika razlika seveda, ali pridemo sveži, dobro opremljeni, pripravljeni do vnaprej določenega prostora, ali pa smo v vzponu ali sestopu na terenu in v okoliščinah, ki nam jih narekujejo stena in vreme — prisiljeni, izčrpani in nepripravljeni na bivak.

Bivak v skali v normalnih razmerah ni težak. Najti je treba primeren prostor, polico, lévo, dno kamina, gredino, pomol, varen pred kamenjem (pozor pred žlebovi!), zaščiten pred dežjem in vetrom. Čim bolj je stena razčlenjena, čim lažja je, tem več ima takšnih primernih mest (počivališč, stojišč, varovališč). A ravno v težkih stenah, kjer je verjetnost bivaka največja, jih je malo.

Na izpostavljenem položaju v težki steni se zavarujemo z vrvjo, ki jo vpnemo v enem ali dveh klinih; klin mora sigurno sedeti. Če v gladki steni ni primerne

mesta, ga poskušajmo doseči s spuščanjem ali prečenjem. Dvojna opreznost (izčrpanost, tema, bojazen zaradi negotovosti) pri spuščanju: klin ali skala, s katere visi vrv, mora varno držati; samovarovanje (s prsno zanko in Prusikovim vozlom)! V poletnem času in v normalnih razmerah lahko pogrešamo šotorsko vrečo; mraz pritisne šele pred sončnim vzhodom.

V nevihti stran od grebenov in rogljev, železne predmete (plezalno orodje) spravi vkraj ali jih ovij!

Bivak v snegu je težji, ker je pozimi zaščita pred mrazom in mokroto težja. Dočim poletni bivak v skali ob normalnih prilikah ne zahteva nobene posebne opreme in odpornosti, zahteva to zimski bivak že ob normalnih razmerah; ob slabih pa je alpinist postavljen pred najtežjo preizkušnjo.

Bivak v skali s samovarovanjem

Risba: Vlado Jordan

Za izbiro prostora veljajo v glavnem splošna pravila ko za poletni bivak. Zaradi plazovne nevarnosti stran od žlebov in jarkov ter njihovih vršajev (iztekov)! V debelo zametenih, enakomerno izgubljenih pobočjih je dosti prilike, da napraviš snežno jamo, luknjo ali celo pravo kočo.

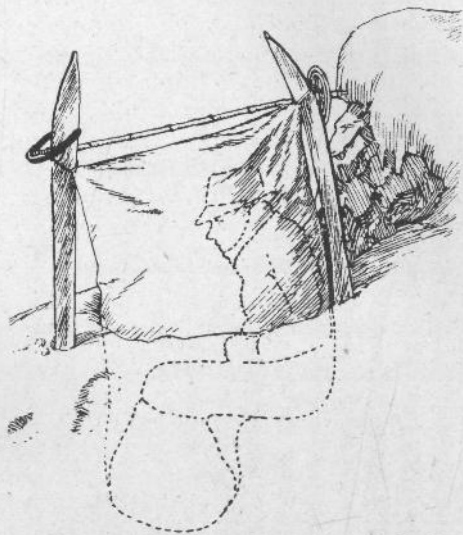
Delo in uspeh dela sta odvisna od kakovosti snega. Čim trši (pretrd pa spet ne sme biti!), čim bolj uležan, čim bolj plastičen je sneg, tem lažje je delo: sneg kopljemo kar v plasteh, v blokih. Kopljemo z razpoložljivim orodjem: s smučmi, s cepinom, z aluminijasto proviantno škatlo, s posodo, s kuhalnikom. Za večje partije, za odprave služijo aluminijaste lopate.

Orientacija v snegu je težavnejša nego v skali, zaradi utrujajoče belo-črne barve, ki se v megli spremeni v enakomerno sivino.

Po možnosti pripravimo bivak pred nočjo. Če smo mokri, se je treba preobleči, če je še tako mraz (važnost rezervnega perila!). Odlično služi volneni tako imenovani trening-dres! Čevlje z nog, noge v izpraznjeni nahrbtnik. Vlažne dele oblačil po možnosti posušite! Ohranite telesno toploto, zato ležite čim bolj stisnjeno ko sardine v škatli. Bodite mirni, ne mislite na jutri, silite se k spanju!

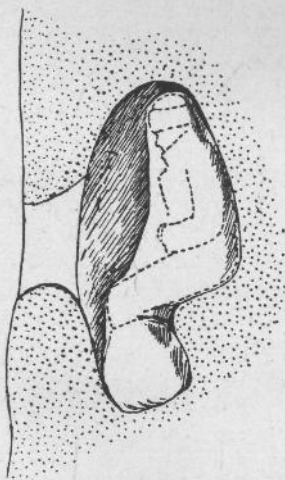
Na snežni strmini napravimo enostavno snežno luknjo v obliki potapljaškega zvona, a prilegajočo se drži sedečega telesa, torej s sedežem in še s podaljškom za noge. Rov, skozi katerega zlezemo notri, naj bo čim ožji, od znotraj ga pa še zadelfamo; pustimo le majhno odprtino. Sedež mora biti brezpogojno suh. Če smo zaviti v šotorsko vrečo, natezeni z vsemi razpoložljivimi oblačili, tak bivak ni prav nič strašnega, ampak lepo znosen. Če nimamo vreče, podložimo smučke in palice, kos nepremočljivega blaga (ki ga imamo vedno s seboj, za vsak primer prav pride!), papir. S kuhalnikom ali celo s samo svečo

dosežemo prijetno toploto. Lahko si omislimo celo udobje, termofofor: aluminijasto posodo ali steklenico z vročo pijačo damo med obleko.

Bivak s šotorsko vrečo v snežni jami

Risba: Vlado Jordan

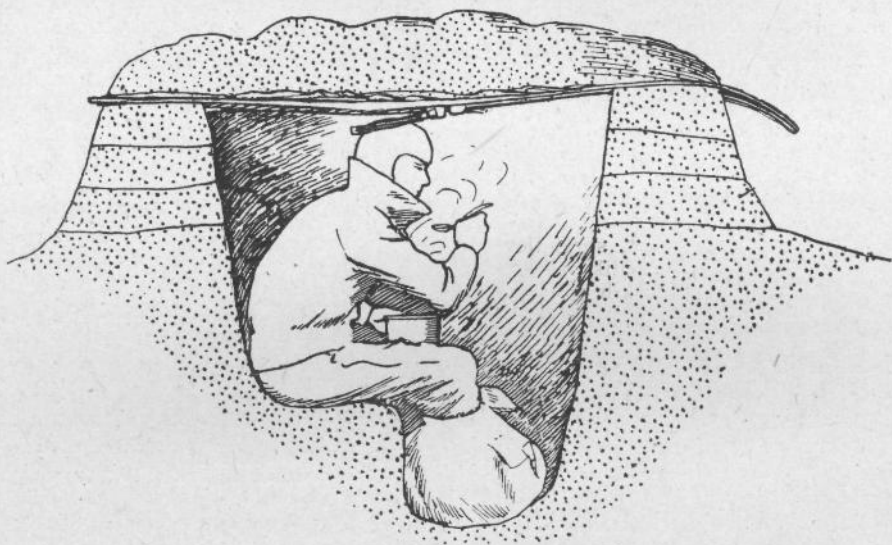

Snežna luknja

Risba: Vlado Jordan

Snežne oziroma ledne luknje so se izborno obnesle na ekspedicijah v Kavkaz, Himalajo in Ande ter izpodrivajo prej edino uporabljani način bivakiranja s šotori.

Na ravni ali le malo nagnjeni snežni površini si zgradimo snežno kočico; debelina snega mora biti vsaj 1 m. Če je pršič, ga steptamo z nogami, še bolje s smučmi, da je sneg bolj plastičen in prikladnejši za obdelavo. V tleh izkopljemo snežne bloke, ki jih naložimo okoli tako nastale jame. Preko teh zidov položimo smuči, palice; če jih nimamo, pa cepine, pri čemer se morajo stranski zidovi obokasto ožiti v streho; na to damo snežne plasti — dobro je, če med smučmi in plasti še vtaknemo kose obleke, plašč, da ne kaplja

Snežna kočica

Risba: Vlado Jordan

na nas od tajajoče se strehe. Vhod od znotraj zadelamo, le odprtino za zračenje pustimo. Zabrenči kuhalnik, iz njega se kadi čajček, toplota se razširja; če imaš svetilko, je še bolje; ješ, mine te napetost, tovarištvo napravi prijetno razpoloženje, ugodna atmosfera obdaja jamskega človeka, manjkajo le še orglice in karte.

Če ni snega v zadostni množini, se napravi snežna kočica lahko tudi vsa na površini; zadostuje tudi nizka jama v snegu, v katero se vsedemo s šotorsko vrečo, event. natakemo smuči, ki jih postavimo v sneg. V zimskem gozdu se zatečemo v varstvo smrek; povešene veje branijo pred vetrom; steptaj, stlači sneg!

Če je partija dobro opremljena, z dobrim šotorom ali vrečo, lahko mirno zaspi; drugače pa najstrožja čuječnost! Daljše učinkovanje mraza oslabi telo, nastopi zmrznjenje. Z otopelimi tovariši je treba skrbno ravnati; raje ostanejo 100 m stran od varnega zavetišča, kakor da bi poskusili napraviti deset korakov. Drgnite jih s snegom, masirajte, pokrepčajte, prigovarjajte jim (Kola-tablete!).

Razvoj alpinistike, zlasti zimske, je sam prinesel nove načine, nova sredstva, ki ta razvoj zopet pospešujejo. Enako ko plezalna tehnika se je tudi bivak izpopolnjeval vzporedno z izpopolnjevanjem orodja, opreme. Poglavje o bivaku je važno zlasti v zvezi z zimsko alpinistiko, ki smo jo začeli pri nas pred nekaj leti intenzivneje gojiti. Bivak z moderno opremo omogoča podvige, ki dotlej s samo plezalno tehniko in z borbenostjo niso bili mogoči. Vendar: nad vsem je gora, elementarna priroda, ki premaga tudi najboljšega, najmočnejšega. Berite dramatični opis tragične smrti Leona Madschke v severni steni Civette (»Ein junger Mensch im Gebirge«)!

Nilgiri Parbat

F. S. Smythe — prevel P. Kunaver.

F. S. Smythe je sodeloval pri najnovejših pohodih na Mont Everest in je izmed vseh udeležencev prišel najvišje. Veličastna narava Himalaje ga je očarala in l. 1937 se je sam vrnil v gore, kjer izvira sveta reka Ganges. S seboj je imel le nekaj domačinov kot nosačev in spremljevalcev. Med njimi je bil Wangdi, ki se je odlikoval kot odličen planinec že pri prejšnjih himalajskih odpravah. Smythe je združil pri tem obisku Himalaje prijetno s koristnim. V dolinah in po gorskih pobočjih je namreč nabiral semena in korenike himalajskih cvetic za domovino. Povzpел pa se je tudi na nekatere velikane, med njimi na Nilgiri Parbat (21.264 čevljev*) in Mana Peak (23.864 čevljev), na zadnjega deloma v spremstvu Petra Oliverja, tudi znamenitega himalajskega planinca. Svoje doživljaje je opisal v knjigi THE VALLEY OF FLOWERS (Dolina cvetic), iz katere je vzet tudi sledeči opis. Zaradi razumevanja prvih stavkov moram omeniti, da so odkrili v snegu visoko v gorah sled neznane živali, Smythovi spremljevalci-domačini pa so trdili, da to sploh ni sled živali, ampak sled strašnega snežnega moža, pošasti, ki biva v Himalaji in so bili zato vsi prestrašeni in potrti.

Wangdi in tovariši so bili od dogodkov, ki sem jih opisal v prejšnjem odstavku, očitno silno pretreseni. In tako je bila mala procesija vsa potrta, ko je lezla nizdol po severni strani sneženega prelaza. Nekaj časa smo se spuščali po lahkih pobočjih, nato pa se je ledenik nenadno prelomil v strmo ledeno steno in morali smo se spuščati previdno in sekati tu in tam stopinje, tako da sem se čudil smelosti pastirjev, ki prehajajo čez ta prelaz, najbrž brez vrvi in cepinov, zaupajoč svojo varnost bolj svojim nagonom kakor znanju in planinskim spretnostim. Na enem ali dveh mestih sem moral skrbno paziti na Pasanga, kajti pod nami so zijale razpoke, pričakujoč, kakor bi dejal profesor Tyndall, eratičnega človeškega telesa.

Ko smo prekoračili razpoke, smo stopili na nepretrgano sneženo pobočje, ki se je spuščalo v konkavnem zavoju na glavni ledenik. Tam smo se odvezali, da bi se bolje drsali. Wangdi se je spretno

* Čevljev = 0.3048 m; Nilgiri Parbat je torej visok 6976 m.

odpeljal, medtem ko se je Nurbu jedva posrečilo priti dol, ne da bi se prevrnil; Pasang pa je, kakor po navadi, storil komaj nekaj stopinj, pa je že zdrsnil. Kakor vedno, je izpustil cepin, s katerim bi se lahko ustavil. Klobuk mu je odletel, oprtnik se mu je ovil okoli vratu in priletel je dol, podoben zavaljeni vreči premoga, z razprostrtimi dolgimi udi liki morská zvezda; oni spodaj so ga sprejeli z glasnim in neusmiljenim krohotom. Svet je pač trdosrčen za Pasanga.

Wangdi je seveda dobrodušno poiskal blodni cepin in klobuk in odšli smo dalje. Dolina, v kateri smo bili, je imela dolg ledenik, ki pa je bil, kakor večina dolgih ledenikov v centralni Himalaji, v tem letnem času že brez snega; bil je večinoma iz umazanega ledu, pokritega s skalami. Ko smo zavili okoli opla, kjer se ledenik, ki teče s sedla dol, zlije z glavnim ledenikom, se nam je pokazal nad njegovim pričetkom vrh Nilgiri Parbat. Veličasten se nam je bil zdel od juga, vzhoda in zahoda, a nič manj veličasten ni bil od severozahoda. Zgrajen nad strašnimi prepadi, se je njegov vrh kakor nož zarezal v nebesno modrino. Ni bilo upanja, da bi mogli preplezati take prepade, dana pa je bila ena možnost — severna stran. Samo del njenega roba smo videli, in sicer od profila, ki nudi najboljši kot, kadar presojava težave kake gore. Kako priti do tja? Rešitev tega problema je morala počakati, dokler nismo prekoračili množice ledeniških prelomov, ki so tvorili polkrog na koncu doline.

Želel sem kolikor mogoče daleč prodreti še tega dne, toda očitno so moške izgubili vsako zanimanje za napredovanje. Snežni mož jim je vzel ves pogum in omahovali so za menoj vsi mračni, kakor bi pričakovali, da jih zdajci naskoči snežni mož izza vsake večje skale. Kadar je mož plemena Šerpa ali Bhotia v takem duševnem razpoloženju, ni mogoče z njim delati. Vraževnost učinkuje na domačine tako, kakor nekdanj strah pred višino na prve plezalce na Mont Blancu. Moja nejevolja je naraščala; dasi sem lezel spredaj liki polž, sem moral čakati nad eno uro, da so me dohiteli. Povedal sem Wangdiju, kaj mislim o njem. Pa je bilo zaman; on in vsi drugi so bili utrujeni, prezgodaj izčrpani od strahot tega dneva. Torej smo se utaborili pod stransko moreno in ne nad glavnim ledeniškim prelomom, kakor sem želel, v višini, ki ni mogla presegati 15.000 čevljev; morda je bilo celo manj, če sem sodil po rastlinstvu v bližini.

Po čaju sem splezal na neke skale, da sem videl preko spodnjega ledeniškega preloma. Kar sem videl, je bilo pač veličastno, a malo vzpodbudno. Nad prelomom je malone ravna ledeniška planota, a nad njo polkrog samih prelomov in prepadov. Bil je divji, grozo vzbujajoč kraj in spominjal me je na strašni cirkus na Kančencengi, od koder smo si zaman skušali izsiliti pot leta 1930. Kar se tiče Nilgiri Parbata, sem sedaj videl, da je severna stran pokrita z ledom. Pobočje je strmo in pretrgano na mnogih krajih z ledenimi čermi; toda ko bi bil enkrat tam gori, bi bilo najbrž mogoče doseči vrh sam. Nekako 2500 čevljev pod vrhom je gora zvezana potom nekega grebena s sosednjim vrhom, ki je okoli 19.000 čevljev visok, toda na direktni dostop na ta greben ni bilo misliti zaradi ledenih čeri in prelomov. Samo eno mesto je vzbujalo nekoliko upanja, in

to je bilo tam, kjer se je s snegom okrašen skalni steber končaval v severozahodni strani Nilgiri Parbata. Če bi mogli dospeti do onega sneženega grebena na stebru, nam bi bilo mogoče tudi prečkati ono stran po polici med ledenimi prelomi do vznožja strmega sneženega žleba, ki se končuje v grebenu, kateri veže goro z neimenovanim in neizmerjenim vrhom v gorskem slemenu, razprostirajočim se od njega v severozahodno smer. Je to pač zapleten del topografije in težko ga je opisati. Prav tako komplicirana pa je tudi vsa severna plat Nilgiri Parbata in tako je bilo nemogoče sklepati, ali nam bo vzpon uspel ali ne. Ali je bila tura sploh izvedljiva? Naš tabor je stal 15.000 čevljev visoko ali pa še manj, Nilgiri Parbat pa ima 21.264 čevljev. Od začetnega stebra bi morali še nekoliko navzdol po severozahodni strani do začetka sneženega žleba. Če bi morali 200 do 300 čevljev navzdol, bi se bilo treba od tabora povzpeli 6500 čevljev, kar je za en dan silna tura celo na lahkem terenu v Himalaji, in bi bila gotovo predolga, če bi plezanje postalo težavno. Tako slabo je kazalo, da se je zdelo najbolje, samo razgledati se in se vrniti pozneje po več hrane in opreme za kak višji tabor.

Jaz ne morem dobro spati, če mi teži dušo kak problem, a tisto noč je neprestano živahno bliskanje še povečavalo mojo budnost. Enkrat sem vstal in pogledal iz šatora. Na zahodu nad dolino Alaknanda je divjal silen električni vihar. Velikanski oblaki so se kopičili visoko na nebu in vsako sekundo so jih osvetljevali šopi rdeče luči. Vihar ni bil daleč in zdaj je votlo grmenje odmevalo vzdolž lednika. Če je kaj moglo odločevati o izidu ture, je bilo vreme. Toda bliskanje je z nastopajočim jutranjim mrakom zamrlo in nastopil je miren dan, z njim pa se je v meni vzbudilo prepričanje, da moramo poskusiti splezati na Nilgiri Parbat, in zato sem ob peti uri zbudil moje može in pozajtrkovali smo. Nisem bil siguren, kakšne volje so po doživljajih prejšnjega dne, in Wangdiju nisem povedal, da name-ravam naskočiti goro. Pasanga sem prepustil v taboru milosti in nemilosti strašnega snežnega moža.

Ob šesti uri smo odšli. Jezik ledu je udobno vodil skozi ledeniški prelom. Tu in tam je bilo treba sekati stopinje in obiti nekatere široke razpoke, toda ničesar ni bilo, da bi nas le trenutek zadržavalo in pol ure po odhodu iz taborišča smo bili že na planoti.

Steber, ki nosi ostri sneženi greben, se razgubi spodaj v pre-pade in se da obiti po sneženem pobočju in sneženem grebenu. Ko smo prečkali planoto, smo se vzpeli poševno preko pobočja, da bi ostali izven območja mnogih jako nestabilnih ledenih stolpov. Sneg je bil zelo trd in morali smo sekati stopinje. Ob začetku ture imam vedno rad sekanje stopinj, kajti nič ne more bolj poživiti človeka in pospešiti leno kroženje krvnega obtoka. Ni se mi bilo treba ozirati nazaj, kako hodita Wangdi in Nurbu; nekako telepatično sem ju čutil na vrvi. Nočni počitek, združen z lastnostjo orientalca, da pozabi neprijetna doživetja, je storil čudež. Ogenj, energija in podjetnost so se jima vrnili!

Pobočje se je zožilo v greben. Sving-sviš-sving-sviš — to je nebeška muzika, ko cepin udarja v trdo pomrznjeni sneg! Jutro je

bilo mirno in mrzlo in velika kotanja, iz katere smo se vzpenjali, je bila tiha in negibna. Na naši levi je bil strm in ozek žleb, izglajen od padajočih ruševin in meječ na ogromno grmado mrzlih zelenih prelomov, ki jih je osvetljevala bleda luč, odbijajoča se od nekaterih snežnih vrhov, ki so se kopali v soncu niže doli nad dolino.

Greben se je izgubil v položnejše snežišče. Takoj nad nami je bila razpoka, obrobljena z ledenimi svečami, a nad njo zopet strmo sneženo pobočje, ki je vodilo do ostrega vrhnjega grebena na steburu. Na enem kraju je bila razpoka zamašena s snegom. Dobro zavarovan z vrvjo po Wangdiju sem previdno prekorlačil most ter vsekali stopinje v rob razpoke. Pobočje nad njo je bilo strmo in obstajalo je iz ledu, pokritega s skorjo dobro zmrznjenega snega. Pozneje, ko bi sonce sneg omehčalo, bi bilo nemogoče iti tu doli, ne da bi sekali stopinje v led, vendar je bilo na desni nekoliko skalovja, ki bi v sili lahko služilo kot druga smer. Sekajoč stopinje in dvigajoč se obenem, smo kmalu imeli za seboj to pobočje in smo prišli do grebena nad njim. Sedaj se mi ni zdelo več potrebno, da bi pred možmi še nadalje skrival svoj namen in povedal sem jim, da hočem z njimi na vrh, če bo mogoče. Njihov odgovor je bil lakoničen in značilen: »Tikai, Sahib.« (»Dobro, gospod.«)

Dotlej je bilo vreme v redu, toda sedaj so se pričele delati megle. Nad seboj smo videli, kako se je greben parabolično zavil v skalnato ramo, nato se je zopet pognal v novi vijugi in je izginil v megli. Nekaj minut počitka, in zopet smo se pričeli vzpenjati. Sneg je bil dober, če si dobro vsekali, je bila stopinja narejena. Na nekaterih mestih je bil greben oster in treba je bilo previdnosti, toda težav ni bilo nobenih in kmalu, nekako ob 8.30 smo stali na topem vrhu stebra. Ob našem prihodu se je megla nekoliko razkadila in nad seboj smo mogli videti vrsto silnih ledenih sten in ledeniških prelomov. Na levi je bila polica, ki sem jo že prej videl. Bila je udobno široka in ni nam bilo treba v nevarno bližino prelomov. Nagibala pa se je navzdol in z njo smo izgubili celih 300 čevljev višine; ni mnogo, toda neprijetno, če imaš pred seboj še toliko tisoč čevljev vzpona.

V nekaj kratkih minutah smo prišli do njenega konca in do že omenjenega žleba, ki se dviguje kakih 400 čevljev ter ga omejujejo na eni strani prelomi, na drugi skalovje. Na spodnjem koncu je branila dostop razpoka, ki pa je bila dobro zamašena s snegom, tako da smo se, čeprav je bilo treba nekoliko sekanja, kar hitro vzpeli preko njenega gornjega roba na pobočje nad njo. To pa je bilo strmo, trdo in ledeno. Vsak korak preko vse njegove višine smo morali izsekati in za vsako stopinjo je bilo treba več udarcev s cepinom. Bilo je trdo, a vzpodbudno delo. Wangdi in Nurbu sta odlično hodila. Kar se mene tiče, se nikdar v svojem življenju nisem počutil bolje in vsaka minuta vzpenjanja po odličnem snegu mi je bila pravi užitek. Žleb je bil v senci, toda ostri, ozki greben, v katerem se je končaval, je že ves žarel v belem ognju sončnih žarkov. Počasi smo se približali grebenu; zavarovan na vrvi po Wangdiju, sem stopil na čelo in zasadil svoj cepin, ko sem se bližal vrhu, da

bi se prepričal, če nima snežene strehe. Ni je bilo in kmalu smo se vsi pomikali po noževi ostrini podobnem robu, ki se je po kakih sto jardih končal v malo planoto. Tu smo se zopet ustavili za kratek počitek. Bilo je deset ura, v štirih urah smo se dvignili že okoli 4000 čevljev, kar je dober uspeh, če upoštevam težkoče.

Moja usta so bila suha in hrepenel sem po požirku. Nadomestil sem ga s snegom in pojedel sem nekaj čokolade, četudi nisem imel nikake želje po jedi, kakor je to običajno v dnevih trdega dela v Himalaji. Wangdi in Nurbu pa sta oba zavrnila hrano; toda jaz sem jima rekel, da ne bosta dosegla vrha, če ne bosta jedla, nakar je Wangdi odvrnil: »I, seveda bova dospela na vrh!«

Ko smo sedeli v snegu, se je megla zadosti razgrnila, da smo mogli pregledati vso stran gore. Kakor sem že omenil, sestoji ta stran iz strmega, do 2500 čevljev visokega sneženega pobočja, ki se je končavalo na naši levici in v naši višini z vrsto ledenih prelomov, previsno molečih v 3000 čevljev globoki prepad nad ledenikom Banke. Če bi bilo to pobočje le za eno ali dve stopinji strmejše, bi bilo gola skala, kakršno je južno pobočje te gore. Tako pa se je v svojem pomikanju navzdol pretrgalo v prelome, od katerih je bila najvišja ledena stena visoka 100 do 200 čevljev in je pobočje na tri četrtine daleč pretrgavala. Nameraval sem bil vzpeti se po najzahodnejšem robu, kar pa zaradi zelo razpokanega ledu ni bilo izvedljivo. Tako je ostala edina možnost: vzpon diagonalno preko pobočja do severo-vzhodnega grebena. Na prvi pogled se tudi ta smer ni zdela izvedljiva, kajti v tej smeri je bilo vzpenjanje težko in zapleteno, poleg tega pa je bilo treba vzpenjati se pod številnimi prelomi in grozečimi strminami velike ledene stene. Od zadnjega sneženja sèm se je bil led samo dvakrat udrl po pobočju, toda gladke stene prelomov so pričale, da so udori ledenih plazov zelo pogosti. Najvažnejše pa je bilo dognati, kakšen je sneg. Pod nobenim pogojem se nismo smeli izpostaviti plazju, kajti spodaj so zijali prepadi, in naš pogin bi bil hiter in gotov. Toda sneg je bil sedaj dober in nevarnost plazov — če je sploh bila — bi se pojavila šele pozneje, ko bi sonce že delovalo na pobočje; sedaj pa je megla deloma zasenčevala goro pred njegovo razkrojevalno silo.

Ko sem zaključil svoje opazovanje in storil svoj sklep, smo se pričeli zopet vzpenjati. Najprej smo se dvigali diagonalno na levo po strmem sneženem pobočju. Sneg je bil trdo zamrznjen in krepko je bilo treba udarjati z nogami. Zanimivo pa je, da utiranje stopinj nikakor ne ogreva nog, ki postajajo zaradi tega celo bolj mrzle, nemara, ker tresenje mrtvi prste. Opazil sem, da se takisto zgodi z rokami, kadar držimo volan avta s slabim peresjem. Zaradi tega in ker je utiranje stopinj utrudljivo, sem menjaje sekal stopinje s cepinom.

Nismo še daleč napredovali, ko se je megla okoli nas še bolj zgostila. Nič pa ne izčrpava moči hitreje kakor gosta megla v velikih višinah. Sonce se je komaj videlo, a vendar je vladala dušecha vročina in ker ni bilo sapice, se je naše nerazpoloženje še poslabšalo. Poskušali smo silo ledeniške izčrpanosti, ki se tolikokrat omenja v zvezi

s Himalajskimi polazi, ki pa jo lahko občutite tudi na nižjih gorah, kakor n. pr. na Mont Blancu in na Monte Rosi. Nje fizični vzrok je preobilica vodne pare v zraku; pa tudi duševni činitelj vpliva po svoje, ker ni nič bolj dolgočasnega in utrudljivega kakor vzpenjanje po dolgem sneženem pobočju v megli. Jel sem hoditi vedno bolj počasi, in vedno težje sem dihal; noge so postajale trudne, neznansko težke, gotovo zaradi tega, ker sem bil kopal in sekal sam vse stopinje, odkar smo bili zapustili tabor.

V tem kritičnem trenutku se je megla zopet razdelila. Vzpenjali smo se nad eno uro in hkrati prečkali na levo in mislil sem, da je ledena stena precej na naši desni in le malo nad našo višino. Pa je bilo popolnoma drugače. Ko se je lena megla polagoma in nerada razkadila, smo ugledali mogočno ledeno goro na desni in levi, kakor daleč smo videli, in tudi visoko nad nami. Podcenjeval sem bil višino te strani gore in zdelo se je, da smo premagani; čas in napor sta tehtnico nagnila proti nam. Obrnil sem se proti Wangdiju, da bi mu ukazal povratek, toda pri pogledu na tega odločno zročega malega moža, stoječega v svojih stopinjah neustrašeno, kakor bi bil vse svoje življenje plezal le po strmih sneženih gorah, so se moje besede same izpremenile v povelje: »Stopi naprej in vodi ti sedaj.«

Govoril sem angleško, toda Wangdi me je razumel. Bil je na koncu vrvi in treba je bilo vrsto samo obrniti.

Wangdi ne ljubi ničesar bolj kakor vodstvo na gori, kajti on je rojen vodnik z instinktom vodstva, in zato se je spravil nad pobočje z neutrudno energijo, četudi ne ritmično, pa vsaj kar vzpodbudno za opazovalca. Bilo je nespametno od mene, da ga nisem pustil že prej voditi in hitro sem opazil razliko med utiranjem stopinj in priprostim vzpenjanjem po že narejenih stopinjah. Kar naglo se mi je vrnila energija in z njo upanje in optimizem. Utrujenost je povzročila, da se mi je zdela stena daleč proč; v resnici pa ni bila več kakor 300 čevljev nad nami, in prav hitro smo bili pod njo in sicer blizu njenega vzhodnega konca. Da smo jo mogli obiti, smo morali splezati po strmem robu na levi, kar je bilo edino resnično nevarno podjetje pri vsem vzpenjanju. Kakih petdeset jardov od roba se je odkrušil del stene in visel je kot 100 čevljev visoka, več sto ton težka gmota kakih 30 jardov nad našo potjo. Če bi prečkali pobočje nekoliko niže doli, bi bili kaj hitro iz nevarnosti, kajti tam je bila strmina manjša kakor pod samo steno, toda Wangdi, ki nikoli ni znal najti dobre poti, je izbral težjo smer v podnožju te previsne ledene grmade in treba je bilo sekati stopinje. Opazil sem njegovo početje šele, ko je bilo že prepozno, ker sem bil na koncu vrvi počival od navora. Ni bilo ravno preveč razlike, dve ali tri minute smo bili dlje v nevarni coni; toda dve ali tri minute, se zde človeku brezkončno dolga doba, ako grozi sonce sprožiti kos ledu, velik kakor kaka trdnjava; prav od srca smo se razveselili, ko smo bili izven njegove padne smeri.

Rob je bil strm in leden in presekan z vodoravno, nerodno malo razpoko z navpičnim gornjim robom; zato sem stopil zopet jaz na čelo, dobro zavarovan z vrvo, ki je bila ovita okoli Nurbujevega cepina.

Prečkal sem na levo, se lotil razpoke in ves čas sekal stopinje. Končno sem se vzel po težkem delu nad njo, kjer sta se mi hitro pridružila spremljevalca. Premagali smo ledeno steno, odločilno mesto vsega pohoda.

Preostal je še nepretrgan, a strm del sneženega pobočja, ki smo ga morali preplezati do roba severovzhodnega grebena. Sneg je bil tu gori mnogo bolj mehak kakor pod ledeno steno in pri vsakem koraku smo se udirali do polovice meč, tako da je celo neutrudljivi Wangdi moral postajati in sopihati na vsake tri ali štiri korake. Medtem sem ostro opazoval, če ne bi zasledil kje kak sneženi ščit, nanesen od vetra, toda kmalu sem se prepričal, da na tem pobočju ni bilo nevarnosti, da bi se zrušil plaz, ker sneg ni bil ves enak.

Kljub temu nam je odleglo, ko se je pobočje izpremenilo v strm, trd sren; sekanje stopinj je bilo sicer težko delo, a tolažilo nas je, da se ni bilo bati plazov. Morda se jaz preveč bojim plazov. Četudi nisem bil še v nobenem plazu razen v malem iz mokrega snega na Kametski ekspediciji, imam globoko spoštovanje do himalajskega snega, ki se mi je vedno zdel bolj nevaren in težje presoden kakor alpski sneg. Ta sneg je seveda podvržen enakim zakonom kakor alpski, toda pogoji, v katerih se nahaja, so ekstremni, in izpremembe v temperaturi zaradi strmejšega sonca in mrzlejših noči so večje kakor v Alpah. Planinec mora biti potemtakem skrajno previden, in kadar se vzpenja po njem, je pesimizem bolj umesten kakor optimizem. Pobočje se je zdelo brezkončno, toda navsezadnje je strmina popustila in stali smo zelo zadovoljni na slemenu severovzhodnega grebena. Bil je udobno širok in zmerno strm; ker smo bili že zelo trudni, smo se počasi pomikali po njem dalje. Pred nami se je greben dvignil v konico. Ničesar višjega ni bilo videti; gotovo je to vrh? Ni bil! Ko smo se mukoma vzpeli nanj, smo ugledali težavno pot in daleč proč drug vrh.

Razočarani smo popadali v sneg in težko dihali; minuto nato sem previdno pogledal preko rame; vrh sedaj ni bil več tako daleč, kakor se mi je zdelo prej. Daljava in utrujenost sta v višinah nerazdružni. Nič se ne more zdeti bolj oddaljeno in bolj nedostopno kakor utrujenemu plezalcu Mont Everest iz razdalje kakih 1000 čevjev pod vrhom; toda v višini 28.000 čevljev je planinec neprestano utrujen in počitek kaj malo vpliva nanj in na njegovo ocenjevanje oddaljenosti.

Vstali smo in se pričeli zopet vzpenjati; toda nismo še prekoračili nekaj jardov, ko se je dvignil močan veter. Tako je bil oster in tako nas je prepihal, da smo se ustavili in hitro oblekli vso preostalo obleko, rokavice in balaklava čelado. Tako našemljeni smo odšli zopet počasi po grebenu naprej, ki pa se nam je sedaj izpremenil v moro, ki tlači planinca v spanju in ga obsoja v grebensko hojo in plezanje brez konca in kraja.

Tekom zadnjih ur so vsi oblaki izginili iz bližine Nilgiri Parbata, ali le malo smo se zavedali neprekosljivega razgleda na vse strani. Veter nas je suval in tresel, mi pa smo se mučili dalje; a gora nas je še enkrat presenetila. S svinčenimi nogami smo stopili na hrib,

ki smo ga videli pred seboj — a vrh se je še enkrat vzpel pred nami. Tokrat pa ni bilo pomote; greben se je malone ravno razprostiral še kakih 200 jardov daleč, nato pa se je nenadoma zožil na ostrino noža ter se vzpel kvišku v blesteči vijugi, ki se je končala v pravcati konici.

Še enkrat smo padli v sneg, da smo se malo odpočili in zopet smo se dvignili na noge ter se pričeli bližati cilju. Toda sedaj z drugimi občutki: ta sneženi trikotnik, ki se je dvigal v matematični dovršenosti pred nami, je bil prav gotovo vrh sam.

Prišli smo do kraja, kjer se je greben zožil in postal strm. Po robu, ki je bil tako kočljiv in ozek, ni bilo mogoče hoditi; zato smo zasajali naše cepine in se plazili le posamič ob strani dalje, globoko grabeč s prsti v sneg. Tako smo dospeli do vrha. Dobro se spominjam, kako sem stal na njem, oklepajoč ga z rokami in opazujoč nekaj časa čudovito panoramo. Spominjam se samote in višine, kakršno imajo mnogo višji vrhovi, kajti Nilgiri Parbat stoji sam in nobenega vrha ni v razdalji treh ali štirih milj, ki bi bil višji od njega. Zrak je bil onega dne, najbrž zaradi obilne vlage, moder; vse je bilo modro; globoko modro je bilo nebo, gore, sence in daljave. Na severu so se na robu Tibeta kopičili viharni oblaki, a pod njimi sem mogel opaziti tibetansko planoto; ta je bila ravna in modra kakor ocean, z izjemo ene majhne konice, ki je vsa bela rezala v obzorje. Ista čudna misel se je sočasno porodila v Wangdiju in meni, a Wangdi je bil prvi, ki jo je izrekel. »Everest.« In res, vrh, ki ni mogel biti več kakor 200 milj oddaljen, je bil čudno podoben Everestu. (V resnici Everest s te gore ni viden, ker je 400 milj oddaljen.)

Na grebenu pod vrhom je veter ostro bril, a na vrhu samem je bilo brezvetrje. Radi bi bili ostali v tej oazi miru, a pred nami je bila dolga pot navzdol, nemara po slabem snegu. Le pet minut smo ostali na tem krhkem, nadzemskem vrhu, na najlepši gori, ki sem se kdaj povzpел nanjo; nato smo se pričeli spuščati navzdol.

Sedaj, ko je minulo trudapolno delo in ni bilo več treba vlačiti telesa navkreber, smo utegnili uživati krasote na obeh straneh: siloviti prepad proti jugu in ledene stene, viseče na sever; zdelo se je, da previsno mole nad 1000 čevljev niže ležeči ledenik Banke. Veter nas ni več mučil in sonce se nam je prijazno smehljalo, ko smo stopali po grebenu. Na obeh straneh naše divne poti so gore in oblaki goreli v popoldanskem soncu, v nadzemski, eterični lepoti. Hodili smo po pravi nebeški lestvici.

Končno smo bili zopet na sneženem pobočju. Gornji sneg je bil neizpremenjen, spodnji pa se je v soncu, ki je sedaj sijalo na ledeno steno, omehčal. Hiteli smo mimo mrko grozeče grmade ledu in z največjo dopustno naglico speli na planoto. Nurbu je enkrat zdrsnil — bil je silno utrujen — toda Wangdi in jaz sva zasadila cepine, in še preden se je podrsal nekaj čevljev, sva ustavila padec. Na robu planote smo našli nekaj skal, preko katerih je kapljala voda; zopet in zopet sem polnil svojo čašo, ker strašno smo bili žejni.

Po kratkem počitku smo prekoračili greben in se spustili po žlebu, kjer smo okusili, kaj lahko pričakujemo niže dolí. Pri vzponu

smo morali sekati stopinje, sedaj pa smo se udirali malone do kolen v mehak, moker sneg. Pričakujoč plaz, sem zahteval skrajno previdnost; le posamič smo hodili in čim bliže skalovju. Na nižjem pobočju je sneg obdržal skorjo, ki nas je dva ali tri korake nosila, če smo prav nalahko stopali; toda nato se je udrla in gazili smo do kolena in tudi do pasu globoko. Prej niti opazili nismo, kako zelo smo trudni, toda vzpon preko onih 300 čevljev na rob stebra je bilo najtežje delo tega dneva. Z Wangdijem sva se menjavala v vodstvu, a tudi čudovita Wangdijeva moč je pojemala, in bil je ravno tako vesel kakor jaz, če sem po nekaj minutah prevzel menjaje vodstvo v vodenem snegu. Na vrhu stebra je bil sneg še bolj mehak; bil je v resnici tako mehak, da slabši že ni mogel biti. Zato smo se ustavili na nekih od sonca ogretyh skalah. Wangdi in Nurbu sta se končno dala pregovoriti, da sta nekoliko jedla, medtem ko sem jaz ožemal in sušil svoje nogavice, ki so bile kakor običajno popolnoma premočene.

Sonce se je že hitro nagibalo, ko smo se zopet odpravili. Wangdi je hotel izstopiti v smeri razpoke, kjer smo šli gori grede in mi ni hotel verjeti, da je nevarno; zato sem mu to nazorno predočil s kepo, ki sem jo zavalil po pobočju. Že po nekaj jardih je narasla v vozno kolo, ki je sprožilo nato krajec snega. Krajec se je večal in večal in v nekaj sekundah je grmelo pobočje snega, do petdeset jardov na široko, kot velik plaz proti razpoki, zapuščajoč za seboj goli led. Mislim, da je ta prizor primerno vplival na Wangdija in nič več ni godrnjal, ko smo se spustili po skalnem robu ob strani pobočja. To je bilo kaj lahko, dokler nismo dospeli do razpoke, nad katero se je pobočje končalo v strmi mali steni. Toda skale niso bile tako težavne, kakor so se zdele, in Wangdi, ki sva ga Nurbu in jaz spustila doli za celo dolžino vrvi, je kmalu našel snežen most čez razpoko. To je bila zadnja težkoča tega dne, kajti greben in pobočja so bila tako lahka, da smo se deloma prav do ledenika lahko podrsali.

Ko smo korakali čez malo planoto nad prelomom, so se sence vzpenjale preko pečin in ledenih prelomov tako naglo, kakor se to godi le v subtropskih nočeh; toda nad nami in okoli nas je bilo še vse v sončni luči, nad katero se je dvigal iz labirinta ledu mogočni vrh, na katerega smo se bili povzpeli, ter se zarezaval kakor žareča zagozda v temno nebo.

Ob sedmi uri zvečer smo bili pri Pasangu, ki nam je iz previdnosti že pripravil čaj. Uživali smo ga brez konca in kraja, a nobeden od nas ni mogel ničesar jesti. Tudi spati nismo mogli, ker smo bili preveč utrujeni. Še ure pozneje sem ležal buden in premišljeval dogodke minulega dneva. Vzpeli smo se 7000 čevljev visoko na vrh, ki mi bo ostal v spominu kot edinstven zaradi svoje lepote in zanimivosti, v resnici najlepši sneženi in ledeni vrh, kar sem jih preplezal. Marsikaj, za kar je vredno živeti, se je zgostilo v teh trinajstih urah, toda najbolj mi je ostal v spominu vrh sam, ki se mi še danes prikazuje, kakor da bi bilo včeraj, preprost, krasen, žareč v sončni luči, res popoln vrh, o kakršnem le more sanjati planinec.

Dvakrat v zasneženi Križki steni

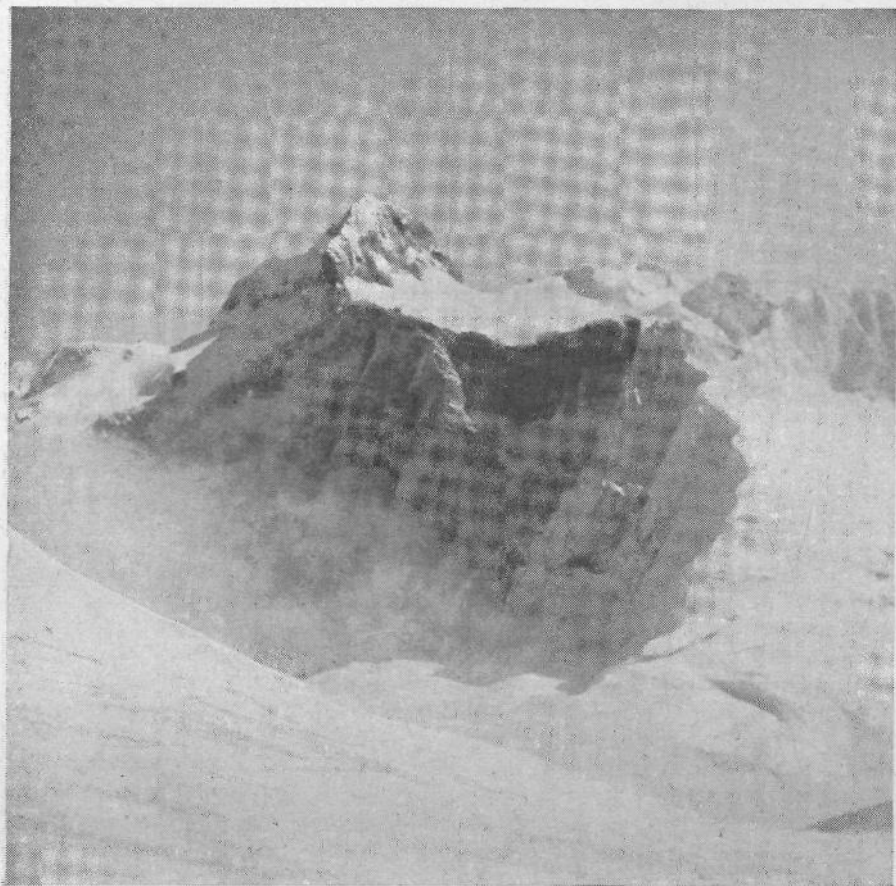
Oddaljene so gore... Tam v dnu Krnice na južnem nebu, kjer se stekajo Škrlatičine gromade z masivom Razorja in Prisojnika, kipi proti nebu Križka stena. Pred leti, ko sem kot začetnik hodil po gorah, sem le enkrat sestopil preko nje v Krnico. Nič mikavnega nisem opazil na njej. Na svojih kasnejših potih sem jo opazoval z različnih vidikov in v različnih časih. Poleti ni učinkovala name, saj so preko nje že v starih časih naši drzni Trentarji hodili po svojih potih streljat zastavnim Borovcem divjačino, ali pa se je čestokrat zgodilo tudi obratno. Pozneje so preko nje nadelali pot. Ko pa je bila v zimskih mesecih vsa okrašena z nanesenim snegom, me je izvabila, da sem jo pogosto božal z očmi in pestoval v mislih ter stikal za možnostmi zimskega prehoda preko nje.

Ni pametno, kar na slepo spoprijeti se s steno, vso zasneženo in še v tako oddaljenem kraju; tako podjetje ne kaže tvegati kar na hitro. Vsako alpinsko pot je treba dobro in vestno pripraviti.

Pomladi leta 1940, ko je vigred z dihom odjuge poljubila gore in je sonce ogrelo zemljo, da se je preko polj razlilo bogastvo barv, je dvignilo tudi mene. Podjetni smučarji so se še pridno smučali po Krnici, ni pa še bilo misliti na resne plezalne poizkuse v suhi skali. Takrat sem moral iti na prve ogledе bližje v steno. Topli žarki sonca so poljubljali skalna in zasnežena čela špikov. Plazovi so prav ta čas naznanjali, da je v zemlji pomlad. Ko so se snegovi v gorah umirili, ko so utihnili plazovi in se je jel sneg v prisojnih pečeh jokati; severne strani pa so še počivale okovane v zimske oklepe, je napačil tudi zame pravi čas. Skoraj sem bil uverjen, da bom uspel in da to pot pojde po sreči. Svest si uspeha, sem vzel s seboj tudi tovariša, da se mu vsaj malo oddolžim in ga razveselim. Kadar gre zares in ko od stene pričakujem resen boj, najraje ne vzamem s seboj nikogar; ker nevarnosti ture prenašam lažje sam.

Zjutraj, ko sva stopila na pot, je bil zrak čist in nebo bistro nasmevano nad zasneženimi gorami. V naju obeh se je vse smejalo. Naglo sva šla po plazovih proti steni. Vstopila sva v strmo snežišče v dnu hladnega okrešlja. Nad nama so se v prisojnih pečeh Razorja že tajali snegovi od toplih sončnih žarkov. Križka stena je tonila v hladni senci.

Po strjenem snegu sva naglo prišla do skalnega skoka. Umakniti sva se morala po izpostavljeni vesini v levo, kajti tam nekje sva slutila tudi nadelano pot. Daleč v levo je vodila vesina, do konca ji nisva sledila. Preveč je bila izpostavljena nad spodnjim skalnim skokom. Slab suh sneg v prečnici nama ni obetal varnega prečenja. Izrabila sva prvo priliko, ki se je nama ponudila v plitvem žlebu, da sva krenila navzgor. Po strjenem snegu sva zlahka pridobivala višino. Prišla sva do prevesnih peči, zopet sva se morala spoprijeti s tvegano prečnico. Konec vesine sva vsa srečna izkopala klin; potolažil naju je, da sva na nadelani poti. Poizkusila in tvegala sva

Triglav s Križkih Podov

Foto Fr. Pavlin

marsikaj, vendar poti dalje nisva mogla nikakor več slediti. Oblike terena so zahtevale prestop navzgor, nato pa po izpostavljeni vesini na desno proti poledenelemu in temnemu kaminu. Strjen in zbit sneg je zahteval na poti precej truda. Po prestopu okoli robu sva izsledila zopet klin, potreben nama je bil kakor vsi drugi, mrzli in zasneženi, v kaminu samem. Pravo delo pa se je začelo šele v kaminu. Videti je bilo, da so se pred nedavnim usipali skozenj plazovi, ki so odnesli ves sneg in ga zlizali do ledu. Izsekala sva stope in se oprijemala ledenomrzlih klinov, ki so nama bili v prepotrebno moralno in stvarno oporo. V hladnem kaminu naju je kljub resnemu delu in napetosti pošteno mrazilo, prsti so se lepili na jeklo. Končno sva se iz kamina spravila na zasneženo glavico. Oddahnila sva se. Za silo sva iz snega izbila sedišči na pičlem prostoru. Počitek in pogled nazaj na prehojeno pot nama je prijal. Vegasta sled nama je dajala zavest, da sva opravila že dovršen del težke poti. Okrešelj

pod nama je tonil v zimskem hladu. Na nasprotni strani pa so se v robah tajali snegovi in voda je curljala preko preves; vrhovi višje pod modrim nebom so se kopali v soncu, ki je s toplimi žarki pozdravljalo gorski svet.

Pogledati sva morala za potjo navzgor. Z glave sva prestopila skozi lijak, ki se je grezil v kamin, v levo. Sekati sva morala stopinje v zbit sneg po vsej vesini. Prečila sva na zgornjem robu snega in v skalah iskala borne oprijemke. Šlo je vedno navzgor. Malo pod robom sva dohitela sonce. Z lahkoto sva premagala še izstopne peči in že sva zadovoljna nad uspelo turo sedela na Podih. Svet je tu ves pobeljen s snegom in okrašen z ivjem vse od Rogljice, Stenarja, Sovatne, Pihanca in Razorja. Tako neznansko prostran, nebeško lep in v tej veličini ves spokojen in miren. Tam zadaj med Stenarjem in Sovatno sva s Križa gledala Triglavu v mogočno in silno zasneženo obličje. Prostranost in samota Podov in veličina Velike stene in sploh vse naokoli je na naju mogočno učinkovalo. Po snegovih sva se spustila v Vrata.

Jeseni istega leta, ko je veter vrtinčil odpadlo listje in ga trosil po dolinah, sem šel zopet na pot. Saj je takrat, ko rdeči zublji bukovega listja segajo visoko pod peči in ko sveža belina prvih snegov spremeni obličje gora, v gorah tako neznansko lepo. Trije smo takrat gazili globoki sneg. V soboto je bilo na novo zametlo, sledéča jesenska nedelja pa je bila tako lepa, da smo bili vsi veseli in razigrane volje. Bili smo to leto prvič na snegu. Opazovali smo čredo gamzov s Travnega brda, kako si je v globokem snegu utirala pot preko Mizice proti Gamzovi riži, tja pod stene Rogljice. V stenah se je prašil suh, nov sneg; ker se ni mogel obdržati na bornih okrajkih in temnih prevesah, se je usipal v plazičih skozi žlebove, kjer ga je zgrabil veter in zvrtničil in razpršil v zraku, da plazič nikakor ni dosegel vzhajanja stene.

Pod steno smo se razgledali, stena pred nami je bila vsa zametena in hladna. Vabila nas je le sladkost nevarnosti in vstopili smo. Šlo je po stari, udelani poti, le s to razliko, da je bil spomladi trd, zbit, sedaj pa suh sneg, ki je silil v vsako odprtino obleke in povečaval občuten mraz. Kmalu smo spoznali, da smo si bili spodaj v dolini preveč svesti uspeha in se prezgodaj radovali svežega snežnega blagoslova, kajti tu ga je bilo na vsakem koraku preveč. Prečnica v desno proti kaminu sredi stene nam je resno zastavljala pot. Dalje ni in ni šlo. Zaman sem iskal po sipkem snegu kline in čistil po skalah stope. Vse je bilo ledeno mrzlo in obupno hladno. Obračali smo se nazaj, a tudi nismo ugledali pravega izhoda. Težko pristopiti pomeni še težje sestopiti, ako ni pravih sredstev. Da rešim situacijo, sem se zagnal dalje, hotel sem vlti tovarišema poguma in jima vzbuditi vero, da nadaljnja pot ni opasna in težka. Kljub vsemu prizadevanju mi ni šlo, kot sem si želel. Vendarle sem se prebil po tveganem spustu v dno kamina. Tovariša sta po dobro očiščeni poti kmalu prišla za menoj. Skupno smo se lotili strmega in zalitega kamina. Sipek sneg se nam je vsipal za obleko. Očiščeni vstopi in prijemi so bili ledeni in spolzki. Le z največjo težavo smo se rinili

skozi kamin. Hlad smo premagali z resnim delom, a prsti, ki so iskali bornih oprijemov, so otrpnili in niso več služili svojemu namenu. Vsi srečni smo bili, ko smo se končno zvlekli na glavo. Oddahnili smo se malo, časa za ogled okoliških gora pa ni bilo. Pogled na pot nazaj nas je zmrznil in napolnil z zadovoljstvom, da smo to tvegano pot tako srečno prestali. Nikakor nismo bili voljni, po njej sestopiti. Dobro sem pa vedel, da nas na nadaljnji poti navzgor pri takih snežnih razmerah ne čaka nič prida in da nas bo lovila noč, če nas kar koli zaustavi. Zato smo morali pohiteti, tudi premočena obleka in nastopajoči mrzaz sta nas silila dalje.

Brez pravega zagona smo se dvignili; šli smo dalje, ker smo se morali rešiti iz stene. Prestopili smo strm lijak, poln sipkega snega, ki se je grezil v kamin. Vsi očiščeni stopi so bili prevlečeni z ledom. Korak za korakom smo se po izpostavljeni vesini pomikali proti levi. Brez prave in varne opore smo se prigoljufali do poševnega žleba. Pohiteli smo proti izstopu stene, a vstop v žleb in žleb sam sta se nas branila. Sam ne vem več, kam sem pošiljal več pogledov, ali v globino, ki je tonila v hladni sivini, ali navzgor proti robu stene. Da bi že kmalu dosegli ta rob! Gotovo je, da so me žleb in prilike v njem zaposlile popolnoma. Skoraj smo se že vdajali misli, ki je silila in glodala vedno močnejše: da bomo morali ponižno kloniti pred veličino stene. Ali zavest, da se je za pravi užitek treba boriti in da brez klinov in vrvi nikakor ne moremo sestopiti, nas je silila k delu. Beg pred vsem slabim je bil močnejši od strahu, zato smo storili vse, da se rešimo iz stene. Po široki vesini smo prestopili pod rob in skozi grebenske peči, ki so bile okrašene z ivjem, smo se dvignili na Pode.

Oddahnili smo se počeno. Blagodejno nas je obsijalo pozno jesensko sonce; v dolinah so valovile megle in jih zalivale. Dan se je nagibal k večeru, ko smo zagazili v snegove proti dolini; kmalu smo utonili v meglah. Med potjo sem doživljal v mislih še enkrat vso pot in spoznal, da mi je tokrat stena povedala mnogo in da se v pravi zimi ne bo tako zlepa vdala, kot se je sedaj dvakrat zaporedoma. Kako bo tretjič, sem se spraševal radovedno. Vedel sem, da gore skrivajo v sebi mnogo ugank in da smo lahko srečni, če jih razrešimo vsaj nekaj. Na tretjem pohodu sem hotel spoznati, kako je v Križki steni v pravi trdi zimi.

22. decembra 1940 sem tvegala ta poskus. Odjuga je bila zmečala snegove, v soboto je nastopil mrzaz, da sem si obetal srečec. Sredi noči pa je začelo mestiti. Zbal sem se, da bo nametlo preveč in da v globokem snegu ne bom zmogel tako dolge poti. Noči še niso sveče dogorele, ko sem bil že na poti in visoko sem že bil, ko se je jela tema umikati pred svetlobo dneva. Jelo je naletavati in sivina neba se ni hotela razjasniti. Snežilo je vedno bolj. Na trdi podlagi sem gazil celec do gležnjev. Okolica je postajala vse bolj nepregledna in temna. Snežinke so zakrivale vsak razgled. Posamezni skalni robovi v Razorju in Gamzovcu so se sem in tja pokazali v fantastičnih oblikah iz oblakov snežink in megla. Ozračje se je napolnilo z nemiro. Glasno je vstajala groza z vseh strani. Dosegel sem bolvane

v dnu okrešlja. Veter se je prerival skozi skalne tesni, ječal, vrtinčil sneg ter mi ga v sunkih metal v obraz. Kmalu je vse zaplesalo s snežinkami in meglami. Stisnil sem se k bolvanu, iskajoč zavetja pred navalom pobesnelih prirodnih sil. Vihar je z nevidnimi prsti vedno močneje suval proti meni. V tem temnem, skalnem prostoru je veter pel vedno močneje svojo pesem. Položaj je postajal od trenutka do trenutka strašnejši. Kmalu se ni nič več videlo, pogledi niso več iskali po stenah prehodov, temveč le še izhoda iz navala razbesnelih sil v zimski gorski prirodi. Sunki vetra so prinašali preko slabo vidnih grebenov snežne zastave, ledene igle so mi bičale obraz, vihar mi je trgal sapo. Leden vihar je jezdil po gorah, da so skale ječale pod njegovim pritiskom, in vsi vetrovi so se zbudili, kakor da bi se pripravljali sodbe dan.

Ko tako v gorah nastopi nevihta, razločno spoznaš veličino gora in začutiš svojo slabost. Obrnil sem se, da poiščem pot za povratek, kajti življenje se je uprlo usodi, ki je grozila.

Med mojimi željami pa je ostala neosvojena stena. Sprostil sem se v smehu in vrisku, hoteč tekrovati z viharjem, pa je bil glas neznansko slaboten in ga je vihar raztrgal in pomešal med snežinke ter ga odnesel vsega oslabiljenega čez zasnežene robove v dolino. V moji notranjosti pa se je rodila obljuba, da še pridem vasovat k steni, ki se brani in prav zato vedno močneje vabi.

Boris Zarnik:

Kako se z enim pogledom prepričamo o ukrivljenosti zemeljske površine

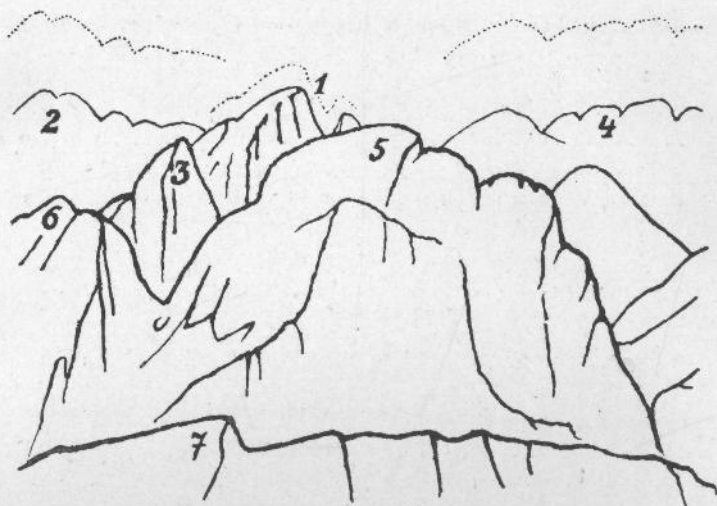
Ker niso planine sedaj tako lahko pristopne, sem si našel nadomestek za planinske izlete v tem, da izdelujem slike po raznih svojih planinskih filmih, ki jih prej nisem mogel kopirati. Gotovo se je marsikateremu cenjenih čitalcev, ki hodijo po planinah v stalnem spremstvu fotografskega aparata in ki sami izdelujejo slike, dogodilo takisto, da so imeli »večje oči kot želodec« ter so napravili mnogo več posnetkov, kakor pa so jih pozneje utegnili izdelati. Poseben užitek mi nudi povečevanje panoramskih posnetkov in proučevanje posameznih vrhov in vršičkov, ki jih je komaj opaziti na nepovečani sliki.

Tako sem si priredil tudi zelo povečano serijo panorame s Triglava, ki sem jo posnel krasnega, brezoblačnega septembrskega dneva 1. 1938. Pri opazovanju skupine Špika nad Policami in ozadja na povečani sliki sem opazil neka razmerja v višini vrhov, ki nam omogočajo, prepričati se z enim pogledom, da je zemlja okrogla. To sicer ni prav nič posebnega, vendarle se mi zdi zanimivo.

Stvar je v sledečem: Špik nad Policami, gledan s Triglava, je videti točno tako visok kakor Monte Cristallo, ki se nahaja levo od Špika n. P. na obzorju, dasi je Špik n. P. visok 2745 m, a Monte Cristallo 3199 m, torej slednji za 445 m višji od Špika n. P. Če bi bila zemlja ravna, bi se moral zdeti Monte Cristallo precej višji od Špika nad Policami, posebno še, ker je ta vrh za 109 m nižji od Triglava in gledamo torej s Triglava čezenj. Naj pripomnim, da sem določil oni vrh kot Monte Cristallo po avstrijskih generalnih kartah 1 : 200.000, ki sem si jih razgrnil na tleh in na njih določil dotične smeri z dolgim steklenim ravnalom.

Kje bi se pa nahajali obrisi Monte Cristalla, ako bi bila zemlja ravna? Da to določimo, se poslužimo formule, ki velja za ukrivljenost zemeljske površine, ki torej pove, koliko leži izvestna točka napram drugi točki niže, kakor bi pa

Ukrivljenost zemeljske površine

Skupina Špika nad Policami z ozadjem, gledana z vrha Triglava (po povečani fotografiji, ki odgovarja žariščni daljini $F = 70$ cm, torej približno sliki, kakor jo vidimo z navadnim daljnogledom, ki povečava 3 krat). 1. Špik nad Policami 2754 m, 2 Monte Cristallo 3199 m, 3 Špik nad Plazom 2601 m, 4 Sekstensi Dolomiti (Cima dodici 3055 m), 5 Višnja gora 2666 m, 6 Koštrunova špica 2492 m, 7 Pelc (nad Trento) 2437 m. Pikčasti obrisi ustrezajo položaju, ki bi ga imeli vrhovi, če bi bila zemlja ravna.

ležala, če bi bila zemlja ravna. To znižanje z je odvisno od oddaljenosti teh dveh točk, d , in od zemeljskega polumera, r , (6377 km), in sicer je $z = \frac{d^2}{2r}$.¹ Ker je Monte Cristallo oddaljen od Triglava 130 km, znaša v našem primeru to znižanje $\frac{130^2}{2 \cdot 6377}$, oziroma (glej opazko) $0,07841 \times 16900 = 1325,13$ m. Za toliko višje bi se nahajal napram Triglavu vrh Monte Cristalla, če bi bila zemlja ravna.

Vprašanje je še, kje bi bili v tem primeru obrisi Monte Cristalla na našem črtežu. V to svrho sem vzel za merilo višinsko razliko med Špikom nad Policami (2754 m) in Špikom nad Plazom (2601 m), ki znaša 153 m. Toda tudi tu je treba uvaževati ukrivljenost zemlje med Triglavom in obema vrhovoma, od katerih je prvi oddaljen 32 km, drugi pa 30,7 km. S Triglava vidimo zato prvi vrh za 80 m, a drugi za 74 m nižji. Upoštevati moramo tudi še to, da je Triglav precej višji od Špika nad Plazom, tako da gledamo čez ta vrh. Če še to vzamemo v račun, je višinska razlika med obema vrhoma, kakor ju vidimo s Triglava, 161 m. Na črtežu znaša ta razlika 5,2 mm. V oddaljenosti Špika, nad Policami

¹ Točno se glasi ta formula prav za prav: $z = r - \sqrt{r^2 - d^2}$, iz česar izvajamo, da je $z = \frac{d^2}{2r - z}$. Ker je pa z v razmerju z $2r$ (premerom zemlje t. j. 12.754 km) silno majhen, ga lahko zanemarimo v imenovalniku, pa tako dobimo $z = \frac{d^2}{2r}$. Ako najprej izračunamo $\frac{1}{2r}$ t. j. $1 : 12.754 = 0,00007841$, se glasi ta formula, da dobimo rezultat izražen v metrih, $z = 0,07841 \times d^2$; d moramo pri tem izraziti v kilometrih.

bi ustrezalo 1325 m, kolikor znaša znižanje Monte Cristalla, na našem črtežu razstoju od $\frac{1325}{161} \times 5,2$ mm. Monte Cristallo je pa oddaljen 130 km, Špik nad Policami 32 km, zato ustreza onemu znižanju za 1325 m na naši sliki razstoj $\frac{32}{130} \times \frac{1325}{161} \times 5,2$ mm = 10,5 mm. Na teh osnovah sem označil na črtežu s pikčastimi črtami obrise Monte Cristalla, Sekstenskih Dolomitov in Špika nad Policami za primer, da je zemlja ravna. Kakor je razvidno, so višinske razlike, ki jih ustvarja zaokroženost zemlje, precejšnje, samo da navadno tega ne opažamo, ker se znižavanje vrhov počasi stopnjuje z oddaljenostjo. Samo tam, kjer vidimo vrhove, ki so v vidni črti jako oddaljeni drug od drugega, v neposredni soseščini, lahko opažamo nesorazmerje njihovih višin zaradi ukrivljenosti zemeljske površine.

Naj dodam v zvezi z gornjimi opazovanji še dve tabeli. Prva tabela kaže, za koliko so točke razne oddaljenosti zaradi ukrivljenosti zemlje nižje.

Oddaljenost	Znižanje	Oddaljenost	Znižanje
5 km	1·96 "	70 km	384·21 m
10 "	7·84 "	80 "	501·82 "
20 "	31·36 "	90 "	635·12 "
30 "	70·57 "	100 "	784·10 "
40 "	125·47 "	120 "	1129·10 "
50 "	196·03 "	150 "	1754·23 "
60 "	282·28 "	200 "	3136·40 "

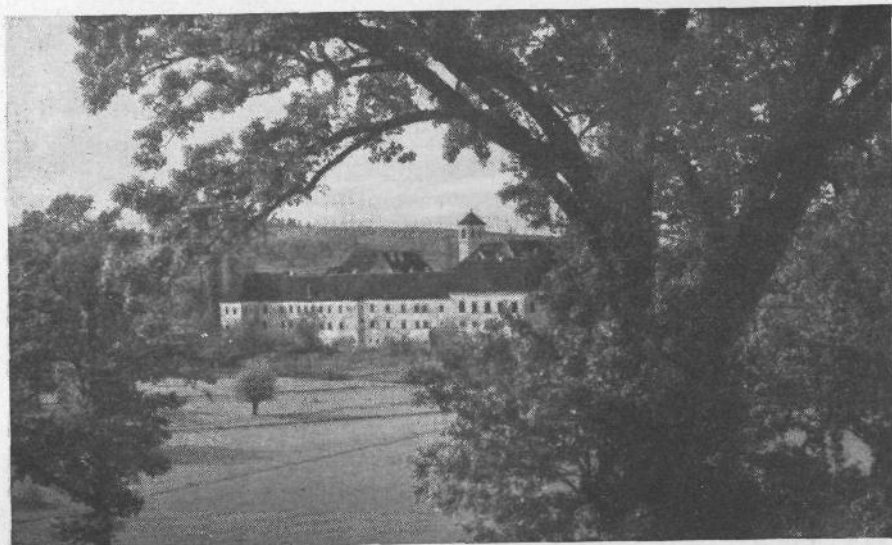
To tabelo beremo lahko tudi od desne na levo. Tedaj nam pove levi stolpec, kako velik je polumer obzorja, ako se nahajamo v višini, ki je označena v desnem stolpcu, nad neko ravnino ali nad morjem¹ Vrhove, ki se dvigajo nad to ravnino, vidimo seveda tudi v večji razdalji, in sicer do meje, ki odgovarja vsoti polumerov obzorja enega in drugega vrha. Obzorje Triglava ima polumer 191 km; toliko je oddaljena skrajna točka na Jadranskem morju, ki jo še lahko vidimo s Triglava. Skrajne meje, do katerih vidimo s Triglava vrhove raznih višin, so pa sledeče: 400 m nadmorske višine do 262 km, 900 m do 298 km, 1600 m do 334 km, 2500 m do 369 km, 3600 m celo do 405 km. Seveda velja to samo, ako niso na poti drugi vrhovi. Še bolj pa prihaja v poštev stanje atmosfere. Če se nahaja v višavi plast gostejšega zraka, se zaradi lomljenja svetlobe znatno zmanjša obseg obzorja. Navedene številke veljajo torej samo za najugodnejše atmosferske razmere, ki so le redkokdaj podane. Navadno je obseg obzorja zaradi lomljenja svetlobe zmanjšan na polovico ali pa še več.

V sledeči tabeli pa navajamo, za koliko so prenizki zaradi ukrivljenosti zemlje izvestni vrhovi, če jih gledamo z Ljubljanskega gradu.

oddaljenost prenizki za		oddaljenost prenizki za			
Šmarna gora	9·8 km	7·53 m	Grintavec	35·0 km	96·05 m
Tošec	15·8 "	19·57 "	Stol	50·4 "	199·17 "
Lubnik	23·4 "	42·31 "	Golica	60·4 "	286·04 "
Sv. Jošt	27·0 "	57·16 "	Triglav	63·4 "	315·17 "
Krvavec	28·4 "	63·24 "	Škrlatica	68·4 "	366·85 "

Oddaljenosti sem izmeril po avstr. gener. karti 1:200.000.

¹ Polumer obzorja d , t. j. kako daleč vidimo iz višine v , se računa po formuli $d = \sqrt{2r \cdot v}$, ako r znači polumer zemeljske krogle. Ker znaša $\sqrt{2r}$, izražen v metrih, 3571,27, izračunamo torej polumer obzorja, če pomnožimo kvadratni koren višine, izražene v metrih, z 3571,27.

Kostanjevica — grad

Foto Kramarič V.

Viktor Pirnat:

Med Krimom, Kolpo in Kumom

Dolenjska je za širše občinstvo pojem mehke pokrajine, slastnega cvička in vesele pesmi. Za potujočega človeka, četudi le za nedeljskega izletnika, ki gleda z odprtimi očmi in hoče poleg telesnih dobrin imeti tudi čim večji duševni užitek, so potrebe po spoznavanju dolenjske zemlje pač primerno večje. In med njimi menda ne bodo na zadnjem mestu svedoki njene preteklosti, daljne in bližnje. Tokovi zgodovine so po večini le od daleč pljuskali med dolenjske gorice in holme, naneslo pa je, da so se ji približali tudi znatneje in zapustili so zato tem trajnejši spomin.

Bele cerkvice vrh zasanjanih gričev, mrki gradovi, grozeči z višin in stiskajoči se med lesovje, tihi samostani, živahna naselja in pisana mesteca, skratka, ves razgibani svet pod Krimom, Kolpo in Kumom čuva spomine na davne dni.

Kdo bi jih motril po razvojnih stopnjah in časovnih razdobjih? Oglejmo si jih bežno-turistično in zajmimo čimbolj zgoščen vtis teh vrednot dolenjske zemlje, da nam bo še bližja in ljubša, ker bo toliko zanimivejša!

Na pragu Ljubljanskega barja stoji vas Šmarje. Njena cerkev je med najstarejšimi gotskimi božjimi hrami med Slovenci. Okrogli stolp, viden z železniške proge, je ostanek nekdanjega utrjenega tabora. Onstran doline se ozira na dolenjsko in gorenjsko stran Magdalenska gora, ki je v turških časih dajala znak Ljubljančanom, da se bliža sovražnik, v pradavni dobi pa je bilo na njej utrjeno gradišče, ki šele sedanjim rodovom polagoma razkriva svoje tajne.

Kurešček, južni mejnik Barja, in sosed Sv. Ahac že skoraj 900 let bdita nad slikovitim Turjaškim gradom, domačijo Auerspergov, v naši deželi najstarejše

plemiške rodbine, ki je v tesni zvezi z zgodovino Slovencev. Auerspergi so doma s Švabskega. Prvotno so se nazivali Ursperg. Na ščitu so nosili divjega tura. Po Turjaku, ki so ga postavili 1067. leta, so dobili slovenski naziv »Turjaški«. Sedanji grad je že tretji na istem mestu. Vojne in potresi so uničili prva dva. Tudi ta ima že skoraj štiri sto let. V njegovi kapeli je pridigal protestantovski predikant Jurij Kobila. Rodbina Turjaških se je v teku stoletij razcepila v grofe in kneze. Prvi posedujejo grad Turjak, drugi so gospodarji gradov Višnja gora, Kočevje, Žužemberk in Soteska, Razen zadnjega so vsi v razvalinah.

Svojevrstna posebnost jugozahodne Dolenjske je Kočevska deželica, kjer so do zadnjih časov skoraj šest sto let živeli koroški, frankovski in turinški nemški priseljenci, tako imenovani Kočevjarji, pomešani s staronaseljenimi Slovenci. V temnem gozdovju južno od kočevskega mesta se skrivajo razvaline gradu Fridrihštajn, med čigar razkošnimi zidovi je Friderik Celjski nekdaj užival medene tedne z Veroniko Deseniško.

Sv. Peter v Rogu je severovzhodni stražar Kočevarije. Malo dalje na onih pragozdnih višavah se na majhni planoti sonči vasica Kunče s podrtijami starega dvorca, kjer je na begu pred krutim Hermanom Celjskim bajé tudi nekaj dni trepetala nesrečna Veronika.

Globoko spodaj v ožini gorenje Krke se šopiri prostrani in lepi grad Soteska. Zgrajen pred tremi stoletji, je bil tedaj najlepši grad na Kranjskem. Na drugi strani rečne struge so prilepljene visoko v breg razvaline starega soteškega gradu, pred čigar strašnimi ječami so se včasih tresli turški divjaki tam v daljni Bosni.

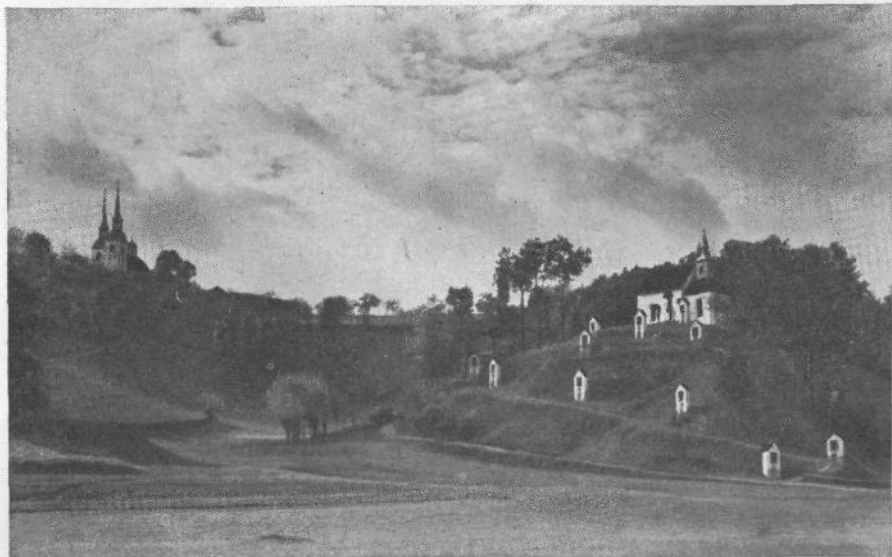
Z mogočnih pečin, ki rastejo naravnost iz Krke, se v »raztrganem«
Žužemberku ogledujejo v zeleni rečni gladini silni grajski zidovi, ki še razpadajoči glasno pričajo o sili in ugledu svojih nekdanjih gospodarjev. Kmalu za gradom sta onstran Krke v skromni cerkvi sv. Miklavža nastali znameniti freski Adama in Eve ter Viharja na morju, ki ju strokovnjaki štejejo med najstarejše umotvore te vrste v naši deželi. Žal sta freski močno pokvarjeni. Tudi v Plešivici nad Šmihelom pri Žužemberku so nedavno odkrili stare freske. Seveda ne v najboljšem stanju. Vse je minljivo, saj je ob zatonu prejšnjega stoletja kuga uničila tudi znamenite krške rake, ostala pa je v Žužemberku še v srebro vkovana rakova »taca«, iz katere je v lepih starih časih ob slovesnem ustoličenju pil vsakokratni novo izvoljeni trški sodnik oziroma župan. Tudi zgodovinskih najdb in izkopenin ne manjka v žužemberški okolici. Posebno je znan rimski spomenik v Valični vasi.

Jurčičeva rojstna vas Muljava se postavi z največjim in najbogatejšim baročnim oltarjem in s krasnimi freskami Janeza Ljubljanskega. V gostilni na robu vasi je posebna Jurčičeva soba, vsa poslikana s prizori iz del slavnega rojaka, ki ima na rojstni hiši spominsko ploščo.

Svet tod naokoli je rodil mnovega našega duševnega velikana, zato je zaslužil častni naziv »Slovenska Atika«, saj so tam onstran izvirov Krke zagledali luč sveta naši može Trubar, Levstik in Stritar.

Nad »zakrpano«
Višnjo goro mole proti nebu razvaline starega gradu, čigar gospodarji, višnjegorski gospodje, so bili nemški sorodniki iz slovenske krvi izhajajoče koroške grofice sv. Heme. Zadnji Višnjegorec, ki je padel v bitki pri Budačkem leta 1575., počiva v kripti črnomeljske cerkve sv. Petra.

Pobožna ustanova Višnjegorcev je cistercijanski samostan v bližnji Stični. Doživel je že osem stoletij. Triladijska samostanska bazilika je najstarejši roman-

Vesela gora s Kalvarijo

Foto Kramarič V.

ski spomenik na Dolenjskem. Kasneje večkrat prezidana, predvsem v baroku, v teku zadnjih let spet odkriva veličastno lepoto prvotne zasnove. V samostanu je nastal leta 1428. znani »Stiški rokopis«.

Še starejša od stiške je župna cerkev v Št. Vidu pri Stišni, ki je bila v baročni dobi tudi obokana in podaljšana. Šentviške in stiške prazgodovinske najdbe so enako znane kot mokronoške, šmarješke in novomeške.

Čez Trebnje, nekdanji rimski Praetorium Latobitorum, s 600 let staro cerkvijo, zavijemo v Mirensko dolino, natrpano s slovitimi božjimi hrami in starimi gradovi. Med najstarejšimi sta gradova Mirna in Rakovnik. Izredno lepa gotska stavba je triladijska župna cerkev v Št. Rupertu, ki ima okoli 450 let. Z lepo baročno cerkvijo se diči bližnja Vesela gora. Baročni veliki oltar in Metzingerjeve slike so ji v poseben okras. Na sosednjem Mokronoškem gradu je že pred tisoč leti gospodovala koroška grofica in svetnica Hemá. Mokronog se postavi tudi z Langusovimi slikami. Vasica Trebelno v Mirenskih goricaх ima svojevrsten spomenik: romanski osuarij, okroglo stavbo s križnim obodom in apsidó.

Na robu goric, ki na severovzhodu zapirajo širo no novomeško kotlino, se bočijo razvaline mogočnega Hmeljnika, najviše ležečega gradu ob vsej znameniti »dolini gradov«. Prava srednjeveška trdnjava z dvojním obzidjem in številnimi stolpi, velevažna višinska utrdba.

Na nasprotni strani doline samevajo ostanki nekđaj toli slavnega gradu Mehovo, na drugem koncu pa propada Luknja, edini jamski grad na Dolenjskem. To so zidovi davnih, davnih dni, vsem pa prednjači mrki Stari grad na vzhodnih obronkih znane Trške gore, kjer so baročni oltarji ter Cebejeve slike in freske.

Sredi doline v zajetnem ključu lene Krke stoji dolenjska metropola Novo mesto, dete visoke gotike. Mogočni Kapitelj vrh skalnega polotoka daje značilno lice mestu, ki se je zgnetlo okoli njega, in vsej lepi okolici. Nad pol tisočletja stara cerkev s prelomljeno osjo je arhitektonska posebnost. Edinstven je monumentalni gotski prezbiterij s kripto. Glavni oltar krasi Tintorettova slika svetega Miklavža, ki jo smatrajo za največjo umetnino med Slovenci. Stranske oltarje krasi po večini Metzingerjeve podobe, ki jih je nekaj tudi v frančiškanski cerkvi. Tam so tudi renesančni nagrobniki otoških gospodov Lenkoviča in obeh Villandersov, stari blizu štiri sto let. Največji trg slovenskih podeželskih mest so v dobi procvita Novega mesta obkrožale arkade, ki so se ohranile le še na eni hiši na zgornjem koncu trga. Grnska graščina se postavi z Layerjevimi slikami. Na pokopališču bližnjega Šmihela sniva večni sen Primičeva Julija.

Pod Starim gradom se sredi Krke košati slikovito zidovje gradu Otočec, ki je dočakal nad 700 let. Čudovito lepa slika! V grajski kapelici velika Metzingerjeva podoba Matere božje in več njegovih manjših slik.

Grad Klevevž onstran Šmarjeških toplic morda še hrani več fresk in veliko oltarno sliko Matere božje, ki so vse Langusovo delo. Kot na Otočcu je tudi na Klevevžu stala umetniku za model lepa grajska baronesa. Nekako pred 460 leti je tod gospodaril naš pravljичni kralj Matjaž, ogrski kralj Matija Korvin, Visoko nad sotesko, ki ob potoku Laknici vodi v Mirensko dolino, razpadajo mogočni zidovi nekdanj silnega in slavnega Creteškega gradu.

Mimo vasi Bela cerkev, ki se kot najstarejša župnija v Sloveniji iz leta 1074. še sedaj zviška ozira po dokaj široki ravnini, jo mahnjemo čez Krko pod temne Gorjance, kjer se stikajo med vinogradi številni stari gradovi. Najzanimivejši in najslikovitejši je grad Tolsti vrh, zibelka Trdinovih bajk in povesti o Gorjancih. Znamenite so njegove starinske freske. Bližnji gradič Vrhovo ima kapelico ohranjeno še tako, kot je bila v času, ko se je kronist I. V. Valvasor v njej drugič poročil. Njegov sosed samotni grad Prežek kaže v kleti letnico »A. 1833 P«, kar naj bi značilo podpis Anastazija Grūna in Franceta Prešerna, ki sta tod veseljačila v gradu Andreja Smoleta.

Pod košato Opatovo goro sameva belo mesto belih samotarjev, kartuzija Pleterje, edini samostan te vrste na Balkanu. Njena stara opuščena cerkev iz leta 1420., pravijo, da je najlepša gotska stavba v pokrajini. V njej je bil pokopan tudi ustanovitelj pleterske kartuzije Herman II. Celjski, ki je na gorjanskih obronkih nad samostanom zgradil tudi lovsko cerkvico sv. Ožbalta z zanimivim portalom v šilastem slogu. Danes je razvalina, opeke njenega zidu so dokaz njenega porekla: vanje so na eni strani vtisnjene tri zvezde celjskega grba, na drugi neki gotski napis. Opeke hranita pleterska kartuzija in novomeški muzej.

Velika dolenjska vas Št. Jernej, nekdanja Trubarjeva župnija, sredi širnega polja, je znana po svojih vsakoletnih konjskih dirkah in svetoštetanski konjski procesiji, kar je tradicija že davnih rodov.

Otoška Kostanjevica, najstarejše dolenjsko mesto, ni slavna le po svojem edinstvenem položaju in po zgodovinskih kostanjeviških tolarjih. V senci gorjanskih bukev je 708 let kljubovalo času mogočno zidovje cistercijanskega samostana, ustanove koroškega vojvodskega para Bernarda in Jute, ki počivata v pred vojno obnovljeni opatijski cerkvi. Slikoviti so samostanski arkadni križni hodniki, največji v naših krajih. Zanimiva je zgodovinska freska nad samostanskimi vhodnimi vrati, Spomin na sosedne Uskoke.

Po gorjanskem robu in na onstranskih pobočjih je domovina nekdanjih beguncev iz naših južnih pokrajin, ki so tedaj ječale pod turškim jarmom. Pred dobrimi štiri sto leti so se po Žumberku naselili Uskoki, branilci Vojne granice. Ohranili so jezik in običaje svojih očetov, njihove unijatske cerkvice so posejane po vseh južnih gorjanskih obronkih, mnoga žumberška kočča ali cela vasica se diči s samimi plemiči. V Pokleku so vsi baroni. V Adlešičih in Bojancih v južni Beli Krajini so uskoški potomci do danes ohranili pravoslavno vero. Bojanski zvonček, ki so ga begunci prinesli iz svoje domovine pod bregovi Skadrskega jezera, je shranjen v ljubljanskem muzeju.

Tudi ljubka Bela Krajina se postavi z zanimivimi starodavnimi gradovi. Gradac ima ohranjen rimski spomenik; Krupa, sedež nekdanjih Baboničev, kasnejših Blagajev, poudarja svojo srednjeveško preteklost z visečim mostom: kot njegov nekdanji gospodar je slaven Lenkovičev Pobreški grad. O Župančičev rojstni kraj Vinica čuva star glagolski napis, gozd pri Rožancu krije rimski mitrej. Na Stražnem vrhu kraljuje sredi vinogradov cerkva sv. Miklavža z bogato slikanim stropom.

Bližnji Črnomelj, upravno središče Bele Krajine, je v starem gradu črnomeljskih gospodov gledal včasih tudi Frankopane, svoje gospodarje. Zanimiv je starinski župni dvorec. Cerkev sv. Petra, zidano v poznoromanskem slogu, je bivši hrvatski ban in kasnejši oglejski patriarh Bertold, grof Andeški, brat sv. Jadvige, leta 1228. povzdignil v nadžupnijo. Nemški viteški red ima oddavnaj v Beli Krajini velika posestva. Stari sta njegovi komendi v Črnomlju in v Metliki, nekdanjem glavnem mestu Slovenske Krajine. Znamenit je grb na metliški mestni hiši in cerkva sv. Martina, sedanji belokranjski muzej.

Skrajni vzhodni žumberški mejnik je uskoška Stojdraga visoko nad Krškim poljem. Ob potoku Bregani hiti krasna avtomobilska cesta proti Savi. Starodavni grad Mokrice, kjer je bil nekdanj zaprt bedni Matija Gubec, se beli visoko nad šumečo reko.

Še vedno spoštovanje vzbujajoč je mogočni grad ob vhodu v Brežice. Tudi njegovi lastniki so bili nekdanj Frankopani. Najbolj je znan izza časa nesrečnih kmečkih uporov. Njegova viteška dvorana hrani še mnog znamenit spomin na čase, ki so minuli, zlasti baročne freske.

Rojstno mesto Jurija Dalmatina in mesto smrti I. V. Valvasorja, ob Savi raztegnjeno Krško z razvalinami starega gradu in najnovejšim mestnim muzejem, je nastalo v bližini nekdanjega znatnega rimskega mesta Nevioudunum. Na njegovih ruševinah je sedaj vasica Drnovo. Bližnja vas Leskovec ima v cerkvi prižnico, ki je iz samih rimskih spomenikov, izkopanih tam naokoli.

Posebno slikovito je južno podnožje dolenskega očaka Kuma. Tam je živel rod Ostrovrharjev, ki so bili za Turjačani najstarejši kranjski plemiči. Zadnji tega rodu je padel v bitki pri Grebinjah leta 1293. V Svibnem pričajo o minljivosti moči in slave le še razvaline nekdanj silnega gradu. Tam je tudi najstarejša gotska cerkev na nekdanjem Kranjskem. Poteka iz leta 1324.

Še onstran Kuma okoli Litije ne smemo pozabiti na veliki in slikoviti grad Bogenšperk, kjer je Valvasor uredil prvo grafično podjetje v naših krajih, in ne smemo izpustiti vasi Vače s slavnim prostranim prazgodovinskim grobiščem, ki je založilo naš ljubljanski in mnog tuj muzej.

Bogata je zakladnica dolenske zemlje, zato je vredna vse pozornosti.

Planinski mozaik

(Iz nenatisnjene knjige »Črtice iz naših gorâ.)

Sivi greben je drevo,
prod zelena trata,
struge plazov veje.
Truden obležim pod njimi.

Žejen! Ptica zažgoli
ko studenček izpod skal.
Lačen! Svišč odpre oči.
Kapljico medu bi dal.

Sonce vroče me ogreje,
veter sanje pripelja.
O, v človeku se obrne:
greben raste iz srca.

Skutnik je obležal nezavesten pod stenami. Sonce ga je budilo do poznega popoldneva, veter ga je sunkoma pretresal, oblak dežja se je ustavil nad negibnim človekom in mu je natočil hladilne pijače; ptičica mu je sedla na rame in zažolela, grebeni so mu kotrljali kamenčke na prsi in noge.

Skutnika niso prebudili.

Večerne sence so ovijale negibno telo, mesec je pred polnočjo obsvetlil trdi obraz, plaz kamenja se je zakrohotal, potem so dvignile močne roke Skutnikovo odrevenelo telo in ga prenesele v črno zijalko Gore.

»Skutnik!«

Sinje oči so vztrepetale in se odprle, neznansko začudenje je oživilo obraz, telo se je premaknilo, roke so se oprle na kameniti rob, kri je polzela počasi v noge. Skutnik je vstal in se čudil.

V lepo zaokroženi dvorani so blestele stene, biser ob biseru je prelival mavrične barve, nevidna vijolična luč je razsvetljevala prostor. Sredi dvorane je ugledal Skutnik ovalno mizo, izklesano iz belega marmorja, na njej zlat vrč, okoli mize so se vrstili prelepi, v rdečkasti kamen izklesani stoli. Čudovita godba je božala uho in opojen vonj neznanih gorskih cvetk je napolnjeval dvorano.

»Skutnik!«

Globok moški glas ga je poklical za hrbtom.

Skutnik se je obrnil in ugledal starca nizke rasti. Osiveli lasje so padali v kodrih na tilnik, dolga siva brada je valovila do prsi. Pod visokim, svetlim, razoranim čelom so ga opazovale velike modre oči; tih nasmeh je krožil starcu okoli mladeniško rdečih ust, plameni so mu goreli v licu.

»Ali me ne poznaš, Skutnik?«

Vonj neznanih gorskih cvetic je opajal Skutnika, valovi novih sozvočij so se spajali s pesmijo, ki je zvenela v duši, blesk sten mu je ščemetil oči.

»Truden si, pij, Skutnik!«

Starce je dvignil zlati vrč z mize in mu ga vročil.

»Pij!«

Skutnik si je gasil žejo z dolgimi požirki.

»Ali ni dobra?«

Skutnik je samo prikimal, nagnil vrč in hlastno pil. Utešen je položil vrč na mizo in stisnil starcu roko, rekoč:

»Poznam te!«

Sedla sta k mizi. Starčevo roko je obdržal v svoji:

»Poznam te, gornik, poznam! Ali se še spominjaš onega dne? Devetleten fantič sem lezel sam na Čavn, obtičal sem pod grebeni. Takrat si prišel ti,

dobrodušen in vesel in si me peljal na vrh. Sonce je sijalo in nebo je žarelo jasno nad nama. Razkazoval si mi verige gora, gore samotarke, doline, reke, mesta, naselja, s prstom si pokazal — morje! Utrgal si nekaj cvetk in živo pripovedoval.

Do sončnega zahoda sva sedela na grebenu, zvesto sem te poslušal, odpiral oči in gledal prvokrat podoba sveta okoli sebe. V somraku si me prijel pod roko in naslonjen ob tebe sem te izpraševal. Vodil si me do pastirskega stana; molčče, suhljat mož naju je sprejel, skuhal mleka in namešal žgancev. V pogradu sem hitro zaspal. Ponoči si menda ti izginil. Zjutraj sem izpraševal pastirja po tebi. „Ne izprašuj!“ me je zavrnil, plahega dečka; „Ne spominjaj! Kdor je hodil enkrat z njim, bo obseden svoj živ dan. Bog naj ti bo milostiv!“ Oblake dežja je podil veter med grebene. Hitel sem v dolino, vznemirjen, k materi, očetu, sestram in bratom. — Od tega dne je že trintridesetkrat Vuzem pomladil zemljo in prinesel tudi meni nove kali in zorenja bore malo. Poznam te, gornik! Ti nevidni, tihi in vendar tako močni, strašni mož. Ti si me že sto- in stokrat poklical pred svitom, da sem vstal in hodil, kakor omotičen v gore, na grebene hodil in plezal v tesni, klešče, škarje, križe, golice in še v toliko čudovito upodobljenih kamenih gmot. Ostajal sem v gorah tedne in tedne, sam, se družil z gamsi, bori, macesni, s cveticami, zvezdami, soncem, prenočeval v skalnih zaklonih, iskal studenčke, vode v skledicah, prepeval z viharji, se igral z bliski in gromi, prepeval in se smejal, molil in obupaval, pogovarjal se sam s seboj, z Bogom in z vsemi ljudmi — —

ti gornik tihi in vendar —«

>Ali me sovražiš, Skutnik?«

>Ne! Ali ljubiti te ne morem!«

>Zakaj — prijatelj?«

>Prijatelj? Človeka-prijatelja še nisem našel v svojem življenju!«

>Verjamem, da ga še nisi našel. A jaz, dragi Skutnik, sem ti pokazal svet gorâ, svetost prirode, moč zemlje in neba, vso grenko slo vesoljstva in človeka samega. Ali nisi našel lepote? Ali nisi spoznal resnice? In kolikokrat si se pogovarjal s samim Bogom? Skutnik! Skutnik! Kaj si pričakoval od sočloveka?«

>Ljubezni!«

>Ljubezni? Skutnik —

Ha-ha-ha-ha! Ha-ha-ha-ha!«

Jutranje rose in hlad so odpirale osuple oči. Sonce je že obsevalo grebene in sončni žarki so drsali po prodiščih do Skutnikâ, ožarili izmučen obraz in se mu smejali v brk.

Skutnik je nastavil obraz soncu in ga pil kakor pijačo.

>Mar sem sanjal? Ali ni bila živa resnica?«

Okovani v molk in led,
v temi, ki zagrinja svet,
iščemo le sonca sled.

Beli sneg nas zdaj zasipa,
gube, špranje in kotanje,
gora tiho se razcvita.

V soncu, glej, gorâ lesket!
Svet v dragulje je izbrušen —
človek: krhek — zledeneli cvet.

Veter krhkega zdrobi,
tisoč zrnec zazveni
v beli molk, v gora lesket...

O zaprti, beli cvet!

Planiški gospod

(Spomini na župnika, popotnika in planinca Jos. Lavtizarja.)

iz spomina in se odmaknil od srca. Lavtizar se je takrat preselil med domače gore, ko je jel siveti; mene je pa le še oklepala tujina, dokler nisem začutil tudi jaz domotožja po domačih tleh in očeh in se izprva sicer bojzljivo, a potem vedno pogosteje vračal na domače meje.

Povedala sva župniku, od kod in kam. — »Kaj bosta v gostilni, tam ni miru! Z menoj gresta! E nič ne bo Rezika huda.« Kar ubogati sva morala. Noben izgovor ni zalegel. Lavtizar je bil moč silne volje, recimo trme, s katero je vsakogar obvladal. Ta trma mu je prizadela marsikatero bridkost v življenju in prinesla marsikatero razočaranje, pa mu rodila tudi veliko uspehov. No, nama je bila kar v srečo.

Tisti večer sva se vgnezdila v Lavtizarjevem župnišču in naslednja leta počitnic ondi prebila. Lavtizar nama je bil ljubezniv in nad vse skrben hišni oče, midva pridna, tiha hišna gosta, postrežnica Minca pa kakor sestra: nič ne rečem preveč, da sva vsako leto v solzah odhajala.

O tista prva leta, ko so bile Ráteče še naše, hočem reči: odmaknjene letoviščarjem, Planica še deviška, kakor jo je bil Bog ustvaril! Tedaj je gams še drzno stražil na Ciprniku, planinski orel se vozil nad Kopjem, v Tamarju gospodaril spravnik, delal skuto in sir, pastir pa sam samcat postopal za ovcami. Komu se je tedaj sanjalo o kakem hotelu, skakalnici ali drsalnici? Redkokdaj je zaškripal v planiškem grušču težki čevelj turista. Povsod božji mir, če ga ni ravno pretrgal vrisk senoseka z onstranske Trebiže ali pisk vlaka, ki je brez pomude hitel mimo. Rátečan je bil tedaj samovladar in svojem kraljestvu in ni kaj tujega rabil. Vse mu je dala domača gruda in živina: obleko in hrano, skromno sicer, a trdno in zdravo. Čudil se je Rátečan Kranjski gori in Mojstrani, kaj počenjata s svojim letoviščanjem. Za malo se mu je zdelo, da bi tudi on dajal v najem svoje prostore v hiši tujcu, pobiral tiste noviče od njega in barantal z njim za mast in maslo. Kar hiša pridobi, naj hišo živi!

Toda v nekaj letih kaka sprememba! Kar z viška se je sprevrglo. Prišel je en tujec, prišel drugi in s tujstvom tudi tuj duh. Zdelo se je, da je kmečka samozavest čez noč podlegla pohlepu. V vasi so se družine, ki so prej toliko držale na svoje hiše in izbe, selile v kleti in na skednje, da se je mogel nastaniti poletna meseca tujec v hiši. Toliko in toliko dinarjev na dan od toliko in toliko sob... Patriarhalna domačnost je hiralá. Med mladino je rasel nov rod, ki se je sramoval okornih cokel in siromašnih bôt (copat). Vsako nedeljo si videl več novopečenih gospodičev in gospodičen na vasi. Domača govorica

se je sramovala svoje izvirnosti in je umolknila. Tem splošneje se je pa oglašalo tuje narečje. Življenja na vasi ni vodil več župan, ampak prometno društvo, ki je kmetu — če je kateri godrnjal, da mu gospóda mladino pridi, senožeti kvari in plotove podira — pamet solilo z vprašanjem: »Kdo nam pa denar prinaša v vas?« Tako sta vas in Planica postajali od leta do leta bolj mestni, od dne do dne manj pristni. S skrbjo je župnik Lavtizar premišljal, je li prav storil takrat, ko je postavil po Planici prve klopi, da bi vanjo privabil tujce? Sicer so mu jih pastirji brž podrli in les pokurili, toda on je postavil druge... Zdaj je pretehtaval, če niso imeli pastirji tedaj le bolj prav.

Nekoliko ga je pekla vsa ta prememba, ostal je pa trd. Ni rad potožil, a na vsak ogovor tujcev je odgovoril le po slovensko, če je le slutil, da tujec razume tudi slovensko. Letovišcarji mu tega niso niti zamerili, ta in oni mu je celo oponesel: »Vaši ljudje nimajo narodne zavesti. Mi Srbi in Hrvati bi se ob počitnicah celo radi bolj priučili slovenščini, toda vaš človek govori z nami po naše, če količkaj ume.« V Planici je naletel Lavtizar na pastirja, ki je molen tujcu šop ravšja: »Molim, molim, gospodine!«

Lavtizar nadenj: »Ali si ti Slovenec ali Hrvat, da se spakuješ?«

Tujec: »Ne izzivajte, gospodine! Ja sam srbski častnik!«

»Jaz pa Lavtizar, župnik tega kraja!« — Na uslugo je bil pa Lavtizar rad vsakomur tudi v njegovem jeziku, če je slutil, da po slovensko ne razume. Pridrl je nekoč čez Koren popoten človek, ki se mu je mudilo na Jesenice, in se ustavil v Rátečah pred Lavtizarjem: »Prosim, koliko imam še do Jesenic?« — »Ja, če greste v tej smeri — proti Beli peči — nekaj čez 40.000 km; če pa obrnete, ste v dobrih treh urah tam.« — Tujec se je prijazno zahvalil in seveda rajši obrnil.

Pa ne mislite, da je pokazal župnik Lavtizar ob vsej odločnosti kdaj tudi ošabnost. Res se je katerikrat za trenutek tudi razhudil, če je šlo kaj zoper njegovo prepričanje.

»Priatelj, danes so drugačni časi. Ne gre drugače!«

»Pa mora iti!« in udaril je po mizi, kakor takrat, ko je še muhe pobijal.

Kesneje jih ni več. »Ti ne veš,« mi je rekel ob priliki, »kako sem postal mehkočuten. Drevesa se mi ravno tako smilijo kot človek ali žival. Zdaj muhi rajši odprem okno. To je menda od tod, ker sem imel pri živalih že toliko žalosti. Kozo sem imel in rad sem jo imel — ali mi je niso hudobni ljudje za vrtmi ubili? Imel sem kanarčka, več let mi je prepeval — ali nisem nekega dne, ko je skakal po ileh, stopil nanj? Imel sem kavko, udomačeno; kar poklicial sem jo Katka, Katka!« pa je priletela, kjer je že bila. Ali je nisem nekoč po nesreči med duri priprl? Ja, jastreba v svinjaku tudi! Zdaj pa nočem imeti pri hiši nobene živali več, razen kur.«

»Jastreb je pa zaslužil, mrhar krépljeni!« je brž segla vmes Minca.

»Nič zaslužil!« se je razburil gospod. »Ta je bil iz gnezda. Oni že, ki je nad čibe prihajal. Prvič sem ga odpodil, pa sem vedel, da bo spet kmalu priletel. Počakal sem ga za oglom, s planko v rokah. Ni bilo dolgo, pa je bil že spet tu. Čibe v vrišč in na vse strani. Jaz pa po njem s planko in prav do mrtvega sem ga!«

»Potlej se pa tisti dan še južine niste dotaknili. Prav na vek vam je šlo,« ga je podražila Minca.

Lop po mizi: »Ali to ni moja služba, da bi jaz nedolžno žival pobijal! Nedolžna je pa vsaka, ker nima pameti.«

»Ali sta bila tista dva grda gada tudi nedolžna,« je ugovarjala Minca, »ki ste ju ne vem od kod privlekli in na postelj položili? Kakšen strah sem imela!«

»Saj sta bila zmrznjena. V Kamnju so ju delavci izgrebli, ko so mi za hišo kopali temelj. Študirati sem hotel, če ima gad res kratek rep, da bi kdaj nedolžne kače ne pobil. Vidiš, to je bilo.«

Iz kuhinje je nekoč pribrzela v vežo miška. Minca brž po metlo. Župnik pa ves v ognju: »Pusti jo, pusti jo živeti! Ti ne veš, kako lepe oči ima.« Brž je odprl vrata in rešila se je, na Mincino veliko jezo: »Žival nemarna, koliko sem jo iskala! Čevelj mi je v kuhinji oglodala.«

Ob priliki sem opazil v kotu nad svétnikovo pisalno mizo v mreži debelega pajka. Mislim sem, da mu ustrezem, če mu ga ubijem. Kako se je zavzel zanj: »Pusti ga, pusti! Ta je bolj moder kot midva oba!« Župnikova edina za-

bava so bile zdaj še kokoši in piščanci na dvorišču. Sedel je mednje na prag, sitne odganjal in plašljive vabil: Na-na-na! Po pol ure in več ga je bilo slišati: na-na-na! Nikoli se ni lotil kuretine, če je le zaslutil, da je z njegovega dvorišča. Ti uboga Minca, koliko ga je včasih morala prepričevati, da kosilo ni iz domačega blaga, ampak da ga je z doma prinesla.

»Ali so kure zaprte?« je bila Lavtizarjeva zadnja gospodarska skrb vsak večer. Perutnina, zlasti pa ptiči, so bili izmlada njegova ljubezen. V Kokri je imel veliko kletko in v nji vsake vrste ptičjih gostov. Še vrabca ni manjkalo. Pozimi po maši je bilo prvo Lavtizarjevo opravilo, da je nakrmil te lačne drobljance. Sinice so mu postale toliko domače, da so mu pečke jemale iz rok. Vrabci, ščinkavci, kosi in taščice — vse je skakljalo za njim, če je šel čez dvorišče. Vsak pes ali maček, ki je prišel iz vasi do župnišča, je obstal, če ga bo gospod svétnik poklical.

Obiskal sem včasih Lavtizarja kot bogoslovec, ko je bil še župnik v Kokri. Name je napravil vtis samotarja. Tudi sam priznava v svojih Spominih, da ga je semintja v kokrški samoti obšla misel o zapuščeni. Šola in čebele so bile njegov svet. Ves drugačen je pa postal v Rátečah: veder, družaben, rekel bi: svetoven. Gostoljuben pa do zapravljivosti. Kdor bi sodil njegovo gospodinjstvo po tem, kar je vse prišlo pred gosta na mizo, bi moral verjeti, da živi v tajnem izobilju, ali pa, da zna njegova postrežnica Minca čarati. Pridež opoldne, pridež zvečer ali ob najbolj neprilichni uri: v Lavtizarjevi hiši ni bilo nikoli zadrege. Hokus-pokus — pa je miza polna! Če si pa pogledal v kuhinjo, si se zavzel, da še zakurjeno ni, in če si nos vtaknil celó v jedilno shrambo, si opazil, da tam niti vseh najpotrebnejših malenkosti ni. Kako potem gre ta reč? To je ravno tisto, kar je bilo težko pogoditi. Vsak čarodej skriva svoje skrivnosti. Minca ti bo samo to povedala: »Naš gospod svétnik strašno malo rabijo in so z vsem zadovoljni. Zjutraj čašico kave in potem vse dopoldne nič; opoldne se dobro podpro, popoldne spet nič, do večera, ko imajo kaj močnatega ali mlečnega. Če jim hišni gostje prineso hrenovk, se jih vselej razveselé, sami jih pa nikoli ne kupijo. Neke zime so jih nekaj celo v sneg zakopali, da bi dlje držale. Zavohal jih je pa naš pes, izkopal in požrl: privoščili so mu jih. Vina ne pokusijo čez dan nikoli, najmanj pa kako žgano pijačo. Skrbe pa zelo, da se sodca v kleti ne posušita za druge, tudi buteljka mora biti zmeraj nekaj na razpolago. Če imajo goste, tudi sami pr pijači pridno pomagajo, pa bolj srkajo, da dajejo drugim pogum. Kadar gredo kam na tuje, hočejo biti čedno opravljene, doma je pa vse dobro: v trdi zimi hodijo včasih s slamnikom po vasi in s kurjim peresom za trakom. No zato so pa o kresu v pleteni jopici! Bolni so bili samo enkrat, leta 1907, ko so si pri bolniku navlekli pljučnico, vendar maše niso zaradi bolezni nikoli opustili.« Mi, ki svétnika Lavtizarja z drugih strani poznamo, vemo, da zna biti ob pravem času tudi prav varčen. To še zlasti na potovanju. V žep nekaj koščkov sladkorja, v kovčeg nekaj limon, pa človek lahko za silo prebije. Tudi za udobno prenočišče mu ni. Ko je obiskoval romarske cerkve za »Marijina božja pota v Evropi«, je prenočeval tudi na senu, v krčmi za mizo, s kakšnim popotnim tovarišem skupaj ali med domačo družino. »Na potovanju je tako,« pravi, »kot v življenju — manj ko od njega zahtevaš, več ti dá. Potrpeti pa moraš znati in oprezen biti. No, doma ni sile, povsod so ljudje duhovniku dobri. Samo na Laverci me nekoč niso hoteli prenočiti. Na hudobne ljudi sem naletel samo v New Yorku. Zašel sem bil v predmestje, da bi videl tudi vele mestno revščino, a vedno več sumljivih ljudi se je jelo motati okoli mene. Od mladega imam navado, da prav počasi zmolim očenaš, če se čutim v nevarnosti. Menda me je tudi takrat angel varuh obrnil. Krenil sem v obljudenejšo ulico, in ni dolgo trajalo, pa mi je prišel nasproti prijazen gospod. »Ali niste vi Slovenec?« me je ustavil. »Po obrazu sem vas spoznal.« Bil je uslužbenec Sakserjeve banke. Kako sem ga bil vesel! Drugače pa na svojih potovanjih nisem doživel posebnih neprilik. No, če omenim, da me na Španskem niso pustili maševati, ker nisem imel talarja. V Karpatih sem si pa med vojsko nabral uši, da se je dečva zgrozila, ko sem prišel ves živ domov. V Rimu je bilo pa naju z dekanom Novakom sram, ko sva jo v čevljih pritolkla vrh Svetih stopnic, namesto po kolenih. Ostro naju je zavrnil ondotni zakristan, ali kar je že bil: »Miseri cordia di Dio, quali preti!«

Da je doživel Lavtižar v življenju tudi marsikaj bridkega, pričajo njegovi Spomini. Postal je oprezen in med ljudi ni hodil rad. V gostilno je šel, če je že moral. »Iz prepričanja — je rekel — sem zoper nje. Tam izblebeta ali pokaže duhovnik tudi svoje slabosti, za cerkev pa nikogar ne pridobi.« Najbolj je bil srečen Lavtižar pri delu v svoji pritlični sobici. Hkrati mu je bila pisarna, sprejemnica, obednica in spalnica. Če si se ozrl po nji, ti je marsikaj razodela. Široka peč ob vratih mu je bila ljuba tovarišica v ondotnih dolgih zimskih mesecih.

»Kaj pa vendar počneš, gospod svetnik, dolge zimske večere, ko si sam v hiši in si se pisarjenja čez dan naveličal; nimaš ne družčine ne dobre razsvetljave?«

»Po sobi hodim gor in dol, premišlujem in že marsikateri dober načrt se mi je v teh urah rodil.«

Ob peči je divan, toda na njem počivajo le knjige, gospod svetnik se nasloni na mizo in zadremlje na rokah, kadar ga popoldanji spanec zmaga. — Ob peči so tudi umivalne potrebnosti, čopič in milo: strah Lavtižarjev. »Ti ne verjameš, prav vsak vzrok mi je dober, da se ne obrijem.« Ob vzglavju postelje je omara za knjige: leksiki so tam, zemljepisne in zgodovinske knjige in Lavtižarjevi rokopisi. Težko je verjeti, pa je le res: najmanj pri sreču so bili Lavtižarju časniki. »To so ljudje s slonovo kožo!« On, ki je zagovarjal in opravičeval vsakega lenuha in potepuha: nad časniki se je pa neredkokrat pritoževal. Preveč je imel z njimi že neljubih opravkov...

V kotu med dvema oknom je železna blagajna. Nekaj prida je bilo v nji takrat, ko je gospod svetnik prodal svojo vilo v Kranjski gori. Med svetovno vojno so mu jo vojaki precej poškodovali in potem ji ni več prestopil praga. Za izkupiček si je zgradil novo stavbo ob postaji Rateče-Planica. Sicer se je pa rad pohvalil, da mu denarja — razumemo ob njegovi skromnosti — nikoli ne manjka, dasi je imel borne službene dohodke. Od župljanov še vsega tega ni terjal, kar mu je šlo, in nad kaka knjiga mu je prizadela gmotno rano. — Ob južnem oknu Lavtižarjeve sobe je bila njegova pisalna miza — najljubša hišna oprava. Tam je bil njegov dnevnik, ki je bil vsak dan sproti spisan; tam došla pisma, ki so še čakala odgovora; tam pisalno orodje, vse v skrajnem redu.

Poleti se je sprivil Lavtižar rad tudi v vežo, da je tam pisal, kjer je bil svež zrak in odprt pogled na cesto. Motil ga je pa ta pogled malo ali nič. Motil pa je Minco v kuhinji, ki se je na tihem hahljala zamišljenim odgovorom zamišljenega gospoda pisatelja. Prišla je mimo cerkve ženica, se pokrižala in gospoda pozdravila: »Hvaljen Jezus!« — Odgovor: »Bog ga daj!« — Prišla je mimo letoviščar: »Klanjam se, gospod svetnik!« — »Vekomaj, amen!« Zdramil se je pa gospod župnik, če je videl, da je pritekkel po cesti otrok: »Ti, pojdi sem!« Obotavlja se, ker se mu mudi. Lop po mizi: »Pravim, da pojdi sem! Boš povedal, kaj si južinal.« Boječe pride: »Ješprenj pa čompovec pa —« In beseda da besedo, ker je gospod župnik neumoren v vprašanjih. Za roko drži otroka in deček pozabi, kam je bil poslan. Domač postane.

»No, gospod, pokažite igrače!« Joj, igrač je pa imel gospod celo cajno. Kar je kje po svetu zanimivega videl za otroške oči, je kupil in prinesel domov. Otroci so si pripovedovali o teh igračah bajne reči, se bahali, kdo jih je več videl, sanjali o njih. Tu je bil žandar, ki je hodil po mizi, če ga je gospod navil; tu je bil mucek, ki je pomigal z jezikom in repom, če si pritisnil nanj; tu je bila hrenovka, ki je zatrobila; miška, ki je zdirljala po sobi in še toliko drugega, da so se otroku oči iskriale in ni ust zaprl. Na ves svet je pozabil; najrajši bi, da bi šla vsa cajna z njim. Gospod župnik ga je moral sam spomniti: »Kam so te pa poslali?« Tedaj se je otrok zavedel, bušil skozi duri, kot vihar skozi vežo in v enem skoku čez stopnice ob vrtu: doma bo krik in polom, ker so mu veleli: »Hitro pridi!«

Gospod svetnik je bil pa že spet pri svojem papirju. Kar nič ga presledek ni zmotil v njegovih mislih. Gladko mu teče pero, črke lične, kakor bi bila roka stara devetnajst let in ne devetdeset. Vsak stavek mora biti ne le vsebinsko dobro premišljen, ampak podan tudi v lepem slogu. Vedno je pred pisateljem kup papirčkov, kjer se neroden stavek tako dolgo oblikuje, da ugaja ušesom in očem. To velja zlasti za končno obdelavo rokopisov. Vsak mora biti prebran najmanj trikrat, preden gre iz rok. Šele tretjič se opazi marsikatera trdota, ki

mora biti izglajena. Zato menda stavci teh rokopisov niso bili baš veseli, tembolj pa veseli bralci, ki so občudovali starega gospoda gladki slog in umna izvajanja. Odkar je gospod svetnik zaradi časovnih razmer opustil daljša potovanja, se je najrajši zatapljal v domačo zgodovino. Vse razvaline po Gorenjskem je oblezel, vsaka starina po hišah ga je zanimala, najsi je bil kolovrat ali skrinja ali podoba, rezbarija ali kovna umetnina. Še bolj ga je pa zanimala preteklost ljudi. Z vsakim prosjakom je pričel razgovor in toliko časa vlekli iz njega, da se je razgrnila pred njim vsa tragika beračevega življenja. Z glasbo se je pa pečal bolj malo, odkar je dovršil znane štiri operete — če izvzamemo žvižganje, v katerem je bil pravi mojster. Za harmonij pa je redkokdaj sedel in še takrat mu je pogled rajši obvisel na Sterletovi sliki škofa Jegliča, ki je visela na steni vrh harmonija. Slika sama potegne pogled nase. Pride v sobo otrok in se zazijá vanjo.

»Ali veš, kdo je to?« ga vpraša gospod svetnik.

»En berač.«

»Zakaj pa berač?«

»Zato, ker je tako star.«

Lavtižar se začudi otroški iznajdljivosti in pove ob priliki o tej presodbi tudi škofu Jegliču. Pravi Jeglič: »Saj sem bil berač res ves čas svojega škofovanja!«

Škof Jeglič in Lavtižar — dve trdi gorenjski grči! Mladost ju je zvezala, ko sta skupaj hodila ali se vozila po počitnicah v Ljubljano. In znabiti ni preveč rečeno, če trdim, da škofa Jegliča zadnja leta ni nikamor tako vleklo kot k Lavtižarju. Še štirinajst dni pred smrtjo je bil njegov gost. Popoldne tistega dne ni odnehal, da mora še tudi v Planico, ogledat si Lavtižarjevo planinsko cerkvico. Izlet se je srečno izvršil, dasi je bilo vreme zelo neugodno. Škof Jeglič je bil tisti dan sama razigranost, kar mladostno življenje je sijalo iz njegovih prodirnih oči. Na poti v Ljubljano je bil pa nenavadno zamišljen in molčeč. Morda je bil ob svoji visoki starosti nekoliko utrujen — saj vožnja v Planico in nazaj v dežju ni užitek. Ali pa ga je obhajala slutnja, da svoje lepe Gorenjske in starega prijatelja na svetu ne bo več videl? Lavtižarja je škofova smrt bridko zadela. Vdan mu je bil z vsem srcem. Tudi če mu je Jeglič katero bolj po gorenjsko povedal, jo je sprejel le za šalo. Nekoč je prišel razgovor na nekega škofa, ki se je ustavil za nekaj dni pri Lavtižarju in je bil zelo prijaznega in ljudomilega vedenja, pa se je Lavtižar drznil, da je vprašal Jegliča, kakšen je ta gospod kot škof?

»Pri eni glihi tak kot ti: nikoli ga ni doma —!« mu je povedal Jeglič. Morda se je Lavtižar takrat spomnil tiste žene, ki je prodajala mlade volkove in jih ocenjevala takó: »Je eden kakor drugi.«

Pri tisti priliki, ko je bil Lavtižar imenovan za duhovnega svetnika, mu je škof Jeglič to tudi v pismu sporočil: »So me gospodje v dekaniji prosili za to!« Lavtižarju se je nekoliko za malo zdelo, ker ga niso priporočale toliko njegove zasluge, vendar je bil po kratkem premisleku tembolj vesel ljubezni svojih sobratov. — Ko je nameraval na potovanje v Rusijo, je prosil škofa Jegliča, naj ga zaradi odotnih razmer oprostí molitve brevirja. »Nič!« je odgovoril Jeglič, »tam boš molitve še bolj potreben.«

Nikdar nisem videl Lavtižarja tako veselo vnetega kakor tisto leto, ko je gradil cerkvico v Planici. Kdaj je prišel na to namero, ni nikoli prav povedal. Zdi se pa, da ga je k temu navedla Aljaževa kapelica v Vratih. Z Aljažem sta bila velika prijatelja; samo v eni zadevi sta jima šli mnenji hudo navzkriž: ali je lepša dolina v Vratih ali v Planici? Vsak je svojo dolino nepomirljivo zagovarjal za najlepšo. Lavtižarja je le to bolelo, ker Planica ni imela kapelice in planinskega doma. Trmast, kakor je bil, si je vbil v glavo: oboje mora dobiti! Skrb za planinski dom je prepustil soseski, skrb za kapelico — prav za prav cerkvico — pa prevzel na svoje rame. V cerkvi je vnmel za to misel farane nedeljo za nedeljo in ni nič preveč povedano, da so se Rátečani te namere z nenavadno gorečnostjo oprijeli. Pot v Tamar je dolga in težavna, pa ni noben posestnik godrnjal, če ga je zadela vrsta, da je moral zapreči, dasi je morda poljsko delo pritiskalo, in vleči dve tri ure daleč med gore cement ali opeko ali les. Vnemo je podžigal Lavtižar sam, ki je šel večkrat peš — osemdesetletnik! — po dvakrat na dan v Tamar, ali pa se peljal na poljskem vozu, sedeč zadaj na sori. Kar mu je pa časa ostalo, se je pomenkoval z graditeljem, kako bi se to in

ono bolje naredilo, da bo cerkva srečno kljubovala časom plazov in nalivov, pa spet narekoval letoviščarici Danici naslove za pisma, ki so šla križem Slovenije za darove novi planinski cerkvi pod visoko Ponco. Ni ga strpelo: pa je spet prasnjal na Jesenice ali v Radovljico, če je zmanjkalo tega ali onega gradiva, in se vrnil šele okoli polnoči. Pa zjutraj spet na Brezje, kjer mu je slikal p. Blaž podoba brezijske Matere božje za cerkvo, pa spet v Ljubljano, da oskrbi za njo še to in ono. Kako zadoščenje za vse skrbi in trude, ko mu je 23. avgusta 1936 škof dr. Rožman blagoslovil to novo planinsko svetišče in v njem daroval prvo sv. daritev! V Lavtizarjevi duši je bilo tisti dan samo sonce, dasi ga je sicer Planica pogrešala. Ta cerkva, njegov v pozni starosti rojeni otrok, se mu je tako priljubila, da mu je bil v nji prvi počitek in zadnji postanek vsakrat, kadar je prišel v Tamar. Hudo ga je razburilo, ko je zvedel nekega dne, da so vojaki obmejne straže zaprli pot do nje. Kar tisto uro jo je ubral v Planico, in ko tam pri vojakih nič ni opravil, naravnost v Mojstrano h komandantu obmejne straže. Tudi tam ni bil prijazno sprejet, marveč z grožnjami obsut, toda nastopil je tako neustrašeno, da je bila čez nekaj dni pot do cerkvice spet odprta. Kane pač rado v vsako časo veselja z božjih rok tudi nekaj kapljic pelina, da se zavemo, kje smo. To pa vemo, da je bila za Lavtizarja vsako leto zadnja nedelja v avgustu zlata nedelja, ko obhaja cerkva v Planici svoje žegnanje — vesel dan, pa naj je bil sončen ali mračen. Le to je obžaloval, da ni več Aljaža in da je ostala pravda nedognana.

Nekako tisti čas je prišel Lavtizar še do druge pridobitve: kupil si je osla. Ta farovski osel, v kak sloves je prišel! S svojim tenorjem je obvladal vso okolico tja do belopeških klancev, vlekel je nase oči vseh domačinov in tujcev, ko se je sprehajal pred hlevom; med otroki pa vzbujal nepopisno zavist, če je bilo dovoljeno enemu, da ga je smel jahati skozi vas, drugi pa nanj niso smeli ali mogli. Sloves o njem je šel celó preko mej občine: vsak Lavtizarjev obiskovalec, komaj se je bil dobro usedel, je že sprožil vprašanje: »Gospod svetnik, ali imate še osla?« Lavtizar je rad pojasnil: »Iz usmiljenja sem ga kupil. Dalmatince je prignal štiri v vas, sestradane in izgarane, da so se jim kazala rebra. Enega sem jaz kupil: 400 dinarjev sem dal zanj. Pojdite ga pogledat!« Večkrat je potem stala cela komisija ob oslu: pol udeležencev ob plotu na cesti, pol ob plotu na vrtu in vse je hvalilo oslovo razumnost, da rajši je osat s ceste kot solato z vrta. O njegovi razumnosti se je pa še najbolje prepričal moj študent Mirko. Prosil je gospoda svetnika: »Ali smem z njim na planino (tromejo)?«

»Kar, kar!« je rad dovolil gospod svetnik, »pa osedlaj ga, boš videl, kako te bo nesel.« In sta šla. Toda čez dve uri je prisopihal Mirko nazaj, ves preplašen in v potu: »Ušel mi je! Do senožeti je še ubogal, tam se je pa zavalil po tleh, bil s kopiti okoli sebe, potem pa skočil pokonci, zdiral v grmovje in gozd, da ga nisem mogel več slediti.«

Gospod svetnik se je prestrašil. Zdaj bo drl na planino in zašel na koroško ali laško stran in nikoli več ga ne bo nazaj! Premišljal je in odločil: »Hitro pojdi na planino — mlad si — in tam ga ujemi ali obrni!« Kaj je hotel fant...? Zdirjal je. Dve, tri ure ga ni bilo nazaj. Šele večer ga je dal. »Vso Trebižo sem pretaknil in planino pregledal — nikjer ga ni!« Svetnik je plosknil po mizi: »Ob osla smo!«

Vstopila je Minca. Svetnik: »Ob osla smo!« Minca: »Zakaj?« Svetnik ji je razložil zakaj. Mirko je pomagal.

Minca se je zasmejala: »Osel je že dve uri doma!«

Svetnik: »Kje?«

»V hlevu pri jaslih.«

»Vidiš, Mirko, zdaj si bil pa ti osel,« se je oddahnil gospod svetnik.

»Ukazali ste!« je ponižno pripomnil fant. Svetnik se je sklonil nad pisanje in nič ni rekel.

V zadrego in stisko vsakdo lahko pride; včasih mora še berač — pravi pregovor — iz zadrege obleči žametne hlače. Tudi Lavtizar je prišel včasih v hudo stisko. Ne le v New Yorku, tudi doma. V Beljaških toplicah se je šel kopat, ko ni bilo tam drugih ljudi. Ni pa poznal bazena in je zašel v pregloboko vodo. Nekaj časa jo je pokušal, in ker plavati ni znal, je jel klicati na pomoč. Rešil ga je kopalniški strežaj in olajšal za nekaj kronic, ki jih je pa Lavtizar z veseljem plačal. — Nič manj neprijeten dogodek ga je presenetil na Srednji Ponci. Ondi

se je smrtno ponesrečila dunajska učiteljica, pogumna gospodična, ki je brez vodnika prelezla Visoko Ponco in hotela onstran sedla naglo priti v dolino do belopeških jezer. Na gladki izprani ploskvi ji je pa bržčas spodrsnilo, ni se ujela in zdrknila je čez obronek. V Rátečah jo je župnik Lavtižar pokopal. Bila je tudi pesnica in je napisala v Lavtižarjev dnevnik nekaj prav posrečenih pesmi o lepoti naših planin. Njena nesreča je Lavtižarja, ki je oblezel Mangart in Triglav, nagnila, da je jel razmišljati, kako bi napravil pristop vsaj na Srednjo Ponco varnejši. Naprosil je dva pastirja, ki sta nekoliko poznala tisti okoliš, pa hajd nekega dne v stene! Celo popoldne so markirali in še pozno v mrak. Toliko so bili zaverovani v svoje delo, ko so lezli vedno više po kozjih stezicah, da niti opazili niso, kako nenadno jih je prehitela noč. Kam sedaj? V dolino jim ni več kazalo: navzgor v pečine že prideš, nazaj pa težko. Treba lesti čez škrbine, iskati stopenj čez police, spuščati se čez strmine. Še podnevi je nevarno, kaj šele ponoči... Morali so se odločiti, da prenoče v stenah. Mrzlo je bilo in vsi prepoteni so bili. Kje dobiti v taki višini dovolj suhega kuriva? Nič hrane s seboj, nikoder vode in zavetja. Mislili so na dom. Kakšno razburjenje bo šlo po vasi, ko jih tudi noč ne bo dala! »Gospoda ni s Ponco nazaj in pastirjev tudi ne. Nesreča?« Še ponoči so vzeli možje in fantje v vasi vrvi in palice, pa iskat! V Tamarju so stopili v zbor, kod naj krenejo? Tedaj je v prvem svitu zaškripal v gori okovan čevljev in izza sive kope se je pokazal prvi, čez čas drugi in končno tretji. Vrisk iz doline jih je vzdramil. Še večje je bilo pa veselje, ko so pritolkli pogrešanci do pastirske kočee v Tamarju. Komaj so odgovarjali. »Pa odgovarjaj,« je pravil gospod svetnik, »če si ves trd od hoje, prezebljen, sestradan in žejen kot duša v vicah. Toliko mleka še nisem spil noben dan v življenju kot tistikrat v Tamarju.«

Nekaj let pozneje — ob polomu na Piavi — je bila spet voda, ki je spravila gospoda svetnika v strah. Takrat je bilo kónj po vsi dolini kot kobilic po senožitih: opremljenih in neopremljenih, zdravih in bolnih, velikih in malih, zajetnih in shujšanih — kakršnega si hotel, si lahko dobil, starega ali mladega — še boglonaj ti ni bilo treba reči. Takrat si je tudi gospod svetnik enega izbral: mladega žrebca, ki mu je najbolj ugajal. Ko ga je z usmiljeno strežbo spravil k moči, ga je hotel nekega dne poskusiti, kako nosi. Dobro je nosil. Gospod ni jezdec, a si je zdel tisti dan, kakor da je vitez z belopeškega gradu, ko sta dirkala z žrebcom proti Podkorenu. Dokler nista prišla do Save. Tam je pa zagledal mladi žrebec trop kobil in konj, ki so se pasli v globoki vodi po bičju. Kar v skok je zdiralj mednje. Gospod svetnik ga je pač zaobračal in natezal vajeti, vpil in ga krotil: pa udrži nevešč človek mladega norca v diru! V hipu sta bila sredi vode med drugo vojaško konjadjo, ki je ob nenadnem obisku tudi ponorela, zgrinjala se in raztepala pa štropotala po vodi, da je bil gospod kmalu do vrh klobuka ves oblit. Takrat ni imel časa izmoliti očenaša. Kaj naj začne? K sreči je prišel po cesti popoten človek, ki je zadrego brž opazil, sezul čevlje, si podvihal hlače, skočil v močvirje, zgrabil žrebca za uzdo in spravil na varno konja in jezdeca. Domov pa gospod svetnik ni več jezdil, ampak popotni človek. Žrebec je dobil odpustnico še tisti dan.

Toda to že niso več doživetja, kakor jih napoveduje naslov, ampak le spomini, ki nam jih je gospod svetnik v večernih urah nanizal nebroj.

Pač, eno je še!

Na večer 16. avgusta 1939 sva stala na postaji in občudovala sončni zaton za Mojstrovko. Počasi je lezla sončna obla za grebene, se spet dvignila in spet padla, dokler ni vse pogorje objela večerna zarja. Lavtižar se je zamislil in vzdihnil: »Podoba smrti!« Brž pa se je vzdramil: »Ti, jaz bi pa rad še živel...«

Še štiri leta in četr — tistih, ki se imenujejo podarjena — so mu bila prisojena. Toda takó mračna in težka, da bi si jih ne bil želel, ko bi jih bil naprej videl. Mladeniške rame bi se bile šibile pod njimi; on, devetdesetletnik, pa jih je nosil kot Makabejec. »Trpel in delal bom, dokler se ne zrušim.«

Dne 20. novembra 1943 v jutranjih urah se je zrušil in 23. dopoldne je nastopil svoje zadnje potovanje. Vsa Planica je bila tisti dan kot zabita v meglo in mrak. Le, ko je žalni sprevod krenil čez železniški tir mimo Visoke Ponce, se je za nekaj hipov njen deviški vrh razkril kakor planiškem gospodu v zadnji pozdrav.

Vejica na grob

ob obletnici smrti gorskega vodnika Lojzeta Erjavška

Poleti 1943 me je v moreči ravnini Padske nižine po dolgih mesecih našlo pismo z novicami iz Bistrice in z gorá tam okrog. Zvedel sem, da je umrl Lojze Erjavšek in da je smrt obilno žela tudi med drugimi gorjani. Med drvarji in pastirji iz Stahovice, Stranj, Godiča in Županjih njiv, med znanci, ki smo jih dolga leta srečavali na svojih potih po dolinah Bistrice in na Planini. Marsikatero uro smo posedali ob ognjiščih njihovih domovanj. Spoznali smo njihovo trdo življenje, po njem smo jih razumeli in tudi oni so nas razumeli.

Ze dolgo domuje Jerinčkov rod na nekdanji Uršičevi kmetiji v vznožju Jermanice. Vsi žive v gorah. Oče je zgodaj umrl. Mati je bila oskrbnica stare Bistriške koče, kjer gospodinji zdaj njena hči Francka, poročena z oskrbnikom in vodnikom Petrom Uršičem. Zatem je bila oskrbnica koče na Jermanovih vratih, kjer zdaj že šestnajsto leto tako vzgledno gospodinji druga hči Marička. Najstarejši France je vodnik in je oskrboval Čojzovo kočo, za njim jo je prevzel mlajši Tone. Tudi Peter je neprestano v gorah, čeprav sicer živi v Bistričici.

Vsi ti možje in fantje, z njimi seveda tudi Lojze, so bili neštetokrat po gorah nad Bistrico. Sleherno uro dneva in noči in sleherno letno dobo na svojem delu, pri drvarjenju, spravljanju lesa iz strmin in gonjenju gamsov na velih lovih. Obšli so vse robove, vsako je gorske zemlje, vse neznane pokrajine v zakotjih sten med vrhovi. Prehodili so sleherno že zabrisanih in preraslih stezá nekdanjih ovčarjev, že osemdeset in več let opuščeni ovčarij pod Mokrico, na Kalcah, na Podih, v Žmavčarjih, v Répovem kotu in po Beli. Po smrti lovca Jerneja Slatnarja, legendarnega Bosa, po katerem je vzdel Juš Kozak ime in podobo svojemu junaku v »Belem mecesnu«, ki je nad osemdesetleten umrl 1933., so Erjavški, z domačim imenom Jerinčkovi poleg lovca Franceta in rečenega oskrbnika in vodnika Petra Uršiča v teh gorah edine žive priče za trpko dobo, ko so propadle stare kmetijske pravice in je jela oblast zaradi lova preprečevati pašo po planinah.

Ob gorskih nesrečah so bili Erjavški vedno prvi. Vselej so brez oklevanja popustili sekiri in vzeli vrv in cepin. Po cele dni so bili na potu, ko so iskali ponesrečence in jih iz najtežavnejših strmin spravljali v dolino. Ne le enega, ali nekajkrat tekom let: France se spominja nekako tridesetih nesreč, ob katerih je bil z brati na reševanju. Lojze je v »Vestniku« (1. 1937, str. 189) popisal, kako so iskali ponesrečena Janšo in Mikšiča in ju naposled našli v Malem Hudem grabnu pod Podi. Pa Vavpetiča in Lovšo in še neštete druge. Leta 1932. smo skupaj izkopali iz plaza pod Planjavo nezabnega tovariša Sandija Wissiaka.

Lojze je bil najmlajši tega rodu. Rojen 1909, je bil z nami istih let. Spominjam se ga še kot dečka in mladeniča, kakor sem bil sam, ko sem jel zahajati v gore in sva se srečavala na poti, na jasi ob izviru Bistrice in ko je pasel po Beli in po Brestnikih. Z mesta nad Belo sva gledala švigajoče postrvi v curkih derečine. Pripovedoval mi je o skritih stezah v Črni vrh, o poljanah avrikljev na Frati, na skriti planini nad Belo, kjer so prisojne strmali v ronkih slemenah ob Rzeniku vse pokrite s tem vonjivim cvetjem. Šla sva tja in v Brlog, Medvedjo jamo na Mokrici, kjer sva sto let za kustosom Freyerjem in desetletja za župnikom Simonom Robičem s Šenturške gore, izkopala kosti jamskega medveda in del čeljusti z zobmi. Najbolj v dno nad Breštnike segajoča strmina ima najbrž po Robiču ime »Farjev plaz«. Pravijo, da je nek duhoven tam iskal zlato rudo, pa je znameniti žužkoslovec najbrž le obračal kamenje za hrošči in mehkužci.

V Beli mi je pokazal še danes povsem ohranjeno zavetje, kjer je taboril skrivač in poslednji rokovnjač Bertuc (Vertuzz), potem »Bertucovo mizo«, ploščato skalno kladlo malo pred Bistrico, kjer je na potu v Konec južinal. Njegovim pozornim posnemalec pa se je pripetilo, da nikakor niso več mogli najti dveh zelenk žganja, ki so jih imeli s seboj — tako jim je rokovnjač zagodel. Zvedel sem še dosti zgodb iz izročila bistriških rodov, ko sva deževne dni posedala pod lopo v Bistričici ali pod previsno skalo ob poti na Sedlo, v drvarski bajti v Žagani peči in obšla sva kraje, kjer so se dogajale te zgodbe o nasilnih smrtih. Pokazal mi je rokovnjaške grobove in stara kopišča Furlanov pod Kompotelo. Na starem kurišču v Rokovnjaških jamah sva še največkrat posedala ob ognju. Pečina je pod sigo že vsa

očrnela od dima, ob njo so pristanjali puške in skrinje, polne plena iz gradov in cerkvá...

Prisluhoval sem tem odmevom davnih dogajanj, ki se že izgubljaajo in blede. Ob Lojzovem pripovedovanju sem se vnel za iskanje sledov nekdanjega življenja v Bistrici in v gorah njenega obrobja. Poslušal sem starega Bosa, nekdanjega ovčarja in divjega lovca, ki se je udinjal lovskim gospodom in jim služil nad šestdeset let. Po njem so prihajala izročila iz davnin v nove rodove. Grebel sem za pravo vsebino vsega, kar se je tekom dob spremenilo v legendo. Nad Predosljem, malo pred odepom steze na Prirodni most, so vseokrog premetane skale in izkopane jame. Stari Bos je verjel, da je tam zakopana »Firštova (knežja) miza« iz zlata in slonovine. Kopali so, pa je niso našli. V svojem popisu Bistrice pa pripoveduje Valvasor »o kamnitni mizi, za katero so se med lovi oddihovali velikaši in je stala tam nekje«... Danes tudi slutim, po kom so imena Jermanova vrata, Jermanov turn in Jermanica; vem, da je stari Uršič rad vrgel v brk lovcem in gozdarjem, če so ga kaj prijemali: »Mi smo rokovnjači in se nikogar ne bojimo!« Vodnik Frischaufove dobe Miha Uršič je bil njegov sin. Razbiral sem iz razsutih drobcev in iz njih gradil podobo nekdanjega življenja v Bistrici. Lojze mi je pripovedoval vse, kar je vedel stari Bos, ko ga že ni več bilo. Seveda so mi pripovedovali tudi drugi, posebno oba sedanja Uršiča. Toda največ in najrajši sem se pogovarjal z Lojzom.

Pozimi je prihajal čez Dol na Veliko Planino. Smučal je izvrstno. V mnogournem hodju je pregazil zamete in smehlja se prisedel k nam v katerem najetih stanov. Velika je bila njegova spretnost tudi v pečevju, na travnatih vesinah in v ledu. Spoznal sem njegov urejeni čut razvedovanja na poti s Petkovih njiv pod Korošico čez Lepo glavo v Beli, kjer ni nobene prave steze, samo rušje, stene in zagate žlebov. V gosti megli, ko nisva videla niti seženj pred se, je našel edini prehod v stenah čez Lepo glavo.

Postal je vodnik. Na odpravi v Dauphinéjo je z dr. Antonom Mrakom pristopil na La Grande Ruine (PV 1938, str. 92). Prav posebno spreten je bil na ledenih strminah. Sam se je pozimi prvi povzpel čez zahodno in jugozahodno obrobje Štruce in od tam šel še na Skuto. Mnogokrat je bil v snegu in ledu na Grintovcu, na Grebenu, pa na Kočni in na Brani — skoraj vedno sam.

Poleti 1936 sva izvedla novo smer čez Glavo v Planjavo. S klini čez previse. Prav tako, kakor sam s cepinom in derezami, je bil zanesljiv v navezi in večše je ravnal z vrvjo. Spoznal sem značilni, srepi, bojaželjni blesk v njegovih očeh, kadar je plezal. Tako plezajo rojeni plezalci, ki zlepa ne klonejo pred nobeno nevarnostjo. Zmogel bi tudi najtežavnejše vzpone! Toda med domačini ni pobude in vse preveč jih ovirajo predsodki njihove okolice o takem nenujnem izpostavljanju. Vendar bi bil Lojze rad ponovil nekaj težavnih smeri v Grintovcih.

Na nočni poti na Okrešelj, poleti 1937, nama je v viharju ugasnila svetilka. Gosta, neprodurna tema naju je obdala na stezi pod Brano. Prav pretipala sva se do snežišča v vzhodju stene. V hlišču dežja sva med modrikasto prešinjavajočimi bliski jedva našla v Okrešelj. Naslednje jutro je sneg pobeljal gore in morala sva se vrniti.

»Nič ne de,« je rekel, »pa drugič. Mene veseli tako hoditi, čeprav grmi in na vse preteke lije. V takem se svet tudi vse drugače vidi. In v megli — ko se poteguje čez goro, kadar se spet vzdiguje, me kar sili kam po gričah.

Poznal je gore. Spazil je vsako rano na njihovem licu, ko se je odkrnil sklad s stene. Človeka je spoznal po sledi, po kovanju na čevljih, in je precej vedel povedati, kdo je bil in kam je najbrž šel.

Sprva je drvaril in spravljal les po drčah in plavil po Bistrici. Tako je delo gorjanov, kjer sama skopa zemlja ne daje kruha. Težko je to življenje v najtršem delu. Drvarji se ob nedeljah vračajo v dolino, v vas; na uteho po krčmah, on pa je prihajal med nas in če ga ni bilo, smo ga vsi pogrešili.

Malo pred vojno je šel v gozdarsko šolo. Za leto dni je moral zdoma od gorá. Silno se mu je tožilo po njih. Dobil je službo gozdarja na Kopiščih. Oženil se je, zgradil si je ognjišče, pa mu ni bilo usojeno živeti. Omahnil je in za njim je ostala vrzel — v družini bratov in sester, matere in žene in med nami. Zda spi pri Sv. Benediktu v Stranjah. Na Poljanskem robu vstajajo jutranje zarje in v njih plantijo zasneženi grebeni Grintovcev. Izpod domačih gorá plivkajoče šumilja Bistrica, večno mu bo šumela svojo pesem.

Boris Režek.

Marjan Lipovšek:

Fotografski spomini

Svoječas smo mnogo razpravljali o vzgojnem in psihološkem vplivu fotografije, o tem, ali je vredno fotografirati ali ne, in o zadoščenju, ki ga daje fotografsko udejstvovanje. Izkušstvo, ki mu je dostikrat fotografska strast dala močan razmah, nam je dalo odgovor na marsikatero tako vprašanje. Ko smo okusili slast iskanja motiva, veselje nad preciznim delovanjem sprožilca, tesne trenutke v temnici, ko se je vse tehnično delo kolikor toliko ugladilo, da ni bilo več napor, ampak radost, potem nas je prava fotografska strast šele prijela. Kjer koli smo hodili, je morala z nami kamera, povsod smo iskali motive, v mislih delali izreze in si sčasoma prisvojili več ali manj dober fotografski pogled. Nešteti alpinisti — fotoamaterji — so to sami doživeli.

Poleg veselja pa smo doživljali tudi razočaranje. Ne le ob ponesrečenih slikah, razočaranje se je plazilo v nas nad našim lastnim početjem, nad početjem naših tovarišev, celo nad delom naših vzornikov, ki smo jih tako spoštovali, te sijajne lovce motivov izbranega okusa in drznega, novega oblikovanja. Fotografija nam namreč ni dajala trajnega zadoščenja, trajne utehe, ki bi nas odžejala od hrepenenja po lepoti. Kajti kaj smo pač hoteli drugega z vsem našim početjem? Saj smo si le želeli prinesiti domov in — če je šlo — svetu pokazali izbrani košček lepote slovenskih gor.

Bilâ je sicer uteha, na prvi pogled včasih, za prvi hip, za nekoliko dni, celo mesecev, če smo ogledovali sliko. A vtis je kopnel, čim dlje smo sliko kritično gledali in že je ostala le blede spomin. Četudi smo se ozrli na slike, ki so nam jih naši prvaki zapustili kot priče svojega delovanja, kakšni borni, neogljeni poizkusi so danes postale včeraj še slavne fotografije! Le redki — čast jim! — so umeli dati svojemu fotografskemu delovanju tak pečat, da je njihovo delo vsaj v izboru obstalo in da preko dob, slogov in sprememb estetskih vzorov častno predstavlja naš gorski svet.

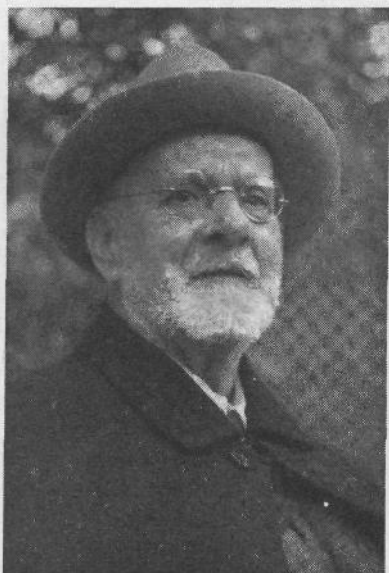
Začel sem spoznavati, da fotografija ni tista, ki poteši hrepenenje v naših srcih. Kljub temu sem slikal dalje, nekoliko treznejše, prinašajoč domov mnoge spomine, ki jih je beležil moj aparat na nešteti izletih. Za izdelavo vseh negativov, ki se jih je nabralo dosti preko tisoč (saj to niti ni mnogo v primeri z drugimi, »pravimi« fotoamaterji), ni bilo ne časa ne denarja. Lepo razvrščeni v papirnatih vrečkah, opremljeni s številkami, so čakali v posebni škatli, da pridejo na vrsto in pokažejo svoje svetle in senčne strani.

Prišli so nad nas hudi časi. Zaprle so se mestne meje, po gorah hrepenimo le od daleč, fotografske kamere samevajo v omarah. V teh bridkih letih, ko si tešimo naše želje ob sprehodih po Golovcu in Rožniku, ko smo prebrskali in prečitali vso, tudi docela brezpomembno planinsko literaturo, sežem včasih po svojih negativih. Vrsté se drug za drugim, nedokončano delo človeškega hotenja, še nerojene slike, tuje podobe s svojo obrnjeno svetlobo in senco, kakor znanilci iz lepših svetov. Resni, prijazni, smejoči se, divji, da, grozeči včasih v svojih ostrih potezah, pa spet vabljivi, premnogo obetajoči, se mi kažejo, vsi po vrsti in mi prinašajo pred oči davno minule trenutke. Koliko let je utonilo v njih!

Koliko gorskih potov, koliko letnih časov! Kažejo mi poletne gore in hudourne oblake, raztreskana drevesa in skalnate pečine, daljne razglede, jesensko listje in meglene zastore, snežene poljane in zametene stanove, tovariše na težko priborjenih vrhovih, pomladne rože in cvetoča drevesa — vso neštetokrat doživeto lepoto vsaj kot slutnjo prinašajo in ravno v svoji nedokončanosti, nepopolnosti vzbujajo upanje, da bo njih obrnjena stran — pozitiv — postala vendarle nekaj dobrega, nekaj vernega tisti veličastni resnici, ki se je v trenutku osvelitve vtisnila vanje. Priznam — še nikoli ni pozitiv izpolnil pričakovanja, toda kdaj je nam, ki nam je dano hrepenече in nemirno srce, izpolnitev dala utehe? Ali ni hrepenenje lepše od cilja? Zato mi je ljubši negativ, zato so mi vsi, dobri in slabi, v vsej dolgi vrsti dragi kakor spomini na srečne ure v gorah. In sedaj vem: za to je bilo res vredno fotografirati.

Obzor in društvene vesti

✦ Dr. Julius Kugy (1858—1944)

Dne 5. februarja 1944 je zaključil v Trstu svoje lepo, dolgo, goram posvečeno življenje dr. Julius Kugy, »kralj Julijev«, ena najvažnejših osebnosti v razvoju alpinizma 19. stoletja ter nemara najpomembnejši alpski pisatelj sploh.

Dr. Julius Kugy se je rodil v Gorici dne 19. julija 1858. kot sin veletrgovca Kugyja, po rodu Korošča iz vasi Liplje pri Podklostru. Njegova mati je bila hčerka slovenskega pesnika Jovana Vesela-Koseskega. Svojo mladost je dr. Kugy preživel v Trstu, kjer ga je že v gimnazijskih letih jela živo zanimati botanika, v katero sta ga uvajala slovita tržaška naravoslovca Tommasini in Marchesetti. Mnogo je občeval v mladih letih s pesnikom Julijem Baumbachom, avtorjem »Zlatoroga«, ki je bil za vse lepo vnetemu mladeniču odličan mentor za poezijo in literaturo sploh. Pod vplivom »ljubeznive znanosti« in muzike ter nekega podzavednega hrepenenja po gorah, o katerih mu je oče tako vabljivo in zanimivo pripovedoval, so Kugyju potekala prva gimnazijska leta. Po maturi je študiral pravo na Dunaju, l. 1882. je bil promoviran za doktorja prava, a že

eno leto nato je moral zaradi bolezni starejšega brata in očetove smrti stopiti na čelo domačemu velepodjetju ter tako dokončno usmeriti svoje življenje v trgovsko stroko.

Dasi se je dr. Kugy z vso vneto in z veliko pridnostjo posvetil praktičnemu trgovskemu poklicu, je vendar vsa njegova ljubezen in njegovo nagnjenje ves čas življenja veljajo goram in muziki. Zaradi gorā se je odpovedal rodbinskemu življenju, goram je žrtvoval vse svoje premoženje. Goré in muzika, to sta bili in ostali glavni gibalni njegovega dela, vodilni temi njegove življenjske simfonije.

Svojo gorsko pot je pričel v Julijskih Alpah in kmalu se je oklenil te gorske skupine z vso toploto svojega bitja; postopoma se je približal iz Trente, svoje »domače doline«, Julijskim vršacem, si poiskal med domačini-Slovenci vodnike kot

Andreja Komaca, Jožo Komaca, Tožbarja itd. ter z njih pomočjo študiral in obkrožal goro za goro od vseh strani, iskajoč pristopov v njih deviških stenah in grebenih. Kmalu je zaslovel kot strokovnjak za Julijske Alpe, v letih 1880 do 1910 je izvršil v teh planinah svoje klasične prvenstvene pristope (nad 40), ki so mu zagotovili trajen sloves kot odkritelju v tej gorski skupini. Toda že zgodaj je razširil svoje planinsko udejstvovanje tudi na oddaljene alpske predele, na Švico, Dauphinéjo itd., kjer se je v teku let povzpел na najznamenitejše vrhove (Matterhorn, Monte Rosa itd.), vedno obdan od klasičnih vodnikov in pogumno, za tiste čase drzno naskakujoč in zmagujoč najtežje, v večni led in sneg okovane vršace. Toda njegova prava domovina, njegovo pristno področje so bile in ostale Julijske Alpe. Tu je ta klasični alpinist odprl malone vse glavne plezalne pristope, tu je opravil svoje življenjsko delo, tu se je izživljal kot planinec in estēt, kot prirodoslovec in poet.

Dr. Kugy v bistvu ni bil samohodec, tudi ne športni alpinist v modernem smislu besede. V njegovem gorništvu je poudarjen estetski moment, poezija in prirodoslovje, tehnična stran plezanja je kljub svoji važnosti podrejena uživanju. Dr. Kugy ne razmišlja o alpinizmu, hodi v gore, »ker mora«, ker mu tako veleva nekí notranji glas, kategoričen imperativ. Gora Kugyju ni plezalno ogrodje, temveč osebnost, on išče v gori nje bistvo, nje dušo. Hoja v gorah mu je srčna zadeva, Kugy izrecno odklanja športni alpinizem, ki je označen s samostojnimi, od poklicnih vodnikov neodvisnimi gorniškimí podvigi, ki podčrtava alpsko dejanje in njegove etično-vzgojne vrednosti, ki je mistično zaverovan v nevarnost, ki zavedno tekmuje v borbi za najtežje, s težavnostnimi stopinjami opredeljene cilje in se poslužuje vseh dosegljivih tehničnih sredstev. Dasi se torej Kugy idejno ne sklada docela z modernim alpinističnim naraščanjem, mu vendar ostane vse svoje življenje prijatelj, svetovalec, da vodnik. Ovčja vas, kjer v poletju stoluje »kralj Julijcev«, je nekakšna romarska postojanka, vsa mladina, ki od tod hiti v najtežje stene Viša in Montaža, smatra za svojo dolžnost, da se tja ali nazaj grede, pred velikim tveganjem ali po zmagi, pokloni edini avtoriteti v vseh zadevah Julijskih Alp, dr. Juliju Kugyju, da dobi pri njem navodila, nasvete ali zasluženó priznanje.

Kot alpinist zastopa dr. Kugy klasično smer in izvaja svoje ture v družbi vodnikov, s katerimi ga veže prijateljstvo in ki jim odkrito priznava važno, često odločilno vlogo pri reševanju alpskih problemov. Dr. Kugy zasnuje novo turo, je duševni avtor prvenstvenega pristopa, tehnično pa izvede turo s pomočjo, često pod vodilnim vplivom svojih vodnikov, med katerimi prednjačita v Julijcih Slovenca brata Andrej in Jože Komac. Njegove, za tiste čase bravurozne podvige je današnja mladina s svojo komplicirano in razvito tehniko že davno nadkrilila, vendar ima dr. Kugy nesporno prvenstvo v številnih klasičnih pristopih na večino glavnih vrhov v Julijskih Alpah.

Kot pisatelj se je jel dr. Kugy že prav zgodaj uveljavljati. V Avstr. Botanični reviji je objavil že leta 1876 in 1877 (torej v svojem 18. in 19. letu) rastlinoznanske rezultate svojih pohodov na Triglav, na Mangart, Črno Prst, v hrvatske gore Klek, Plješivico itd. Njegovo gorništvo izvira, kakor sam pravi, iz ljubezni do prirode, v naravo pa ga je pripeljalo veselje do »ljubeznevne vede«, do botanike. Kasneje je pisal o svojih prvenstvenih podvigih v Julijcih priložnostne članke in poročila v razne nemške alpinistične revije, zlasti v Mitteilungen des D. u. Oe. Alpenvereines in v Oesterr. Alpenzeitung, nekatere celo v italijanščini v laške revije. Njegovo največje delo iz časa pred svetovno vojno je zgodovina alpinizma Julijskih Alp v zborniku »Erschliessung der Ostalpen«. Vsi ti spisi že kažejo blestečega stilista, ki mojstrsko obvlada jezik in spretno opisuje svoje podvige. Kot zrel šestdesetletnik, po svetovni vojni, je Kugy šele ustvaril v knjigi »Iz življenja hribolezca« svojo mojstrovino. V tej knjigi, ki je pisana s srčno krvjo, se očituje Kugy kot pesnik visoke nadarjenosti, umetnik po božji volji. Ničče še ni o gorah psal tako kot on v tem svojem delu, ki izkazuje poglavja, o katerih se lahko mirno napiše, da so nedoseženi in nedosegljivi biseri planinskega leposlovja. Globoka muzikalnost, ki popolnoma izpolnjuje njegovo osebnost, mu dovoljuje ustvarjati tako ritmično, da se celi odstavki čitajo kot prave pesmi v prozi. Odlomki kot Scabiosa Trenta (Modra roža njegovega hrepenenja, simbol sreče, ki so mu jo dale gore), zapiski o bivakih, o lunini noči v gorah o Triglavu, o gorskem studencu, o blodnjah na Pršivcu itd. vsebujejo mesta in odstavke, ki so pretkani s tako bogato, nežno in globoko čustvenostjo, da poženejo bralca solze ganotja in navdušenja v oči.

V knjigi »Aus dem Leben eines Bergsteigers« je dr. Kugy podal svojo planinsko izpoved, svoj confiteor. Druga knjiga »Delo-glasba-gore« je avtobiografska in ima svojo veliko vrednost, ker prikazuje harmonični razvoj pisatelja, podaja njegov življenjski roman, v katerem je bila poleg gorâ in dela glasba eno najvažnejših gibal. Treba je vedeti, kako resno se je dr. Kugy bavil z glasbo, kako vestno je študiral globoke umotvore Beethovna, Baĉha, Palestrine, kako vneto se je bavil z zborovsko glasbo in veŹbal na orglah, da se popolnoma razume njegova umetniška osebnost. Sledijo dela »Julijske Alpe v sliki«, ki so nudila pisatelju priliko, da je v zgošĉenih domislicah duhovito in pesniško oznaĉil gorske motive in razpoloŹenja Julijskih Alp. Med njegovimi poznejšimi deli moramo omeniti monografijo »Pet stoletij Triglava« in dvodelno veledelo »V boŹanskem smehljaju Monte Rose«. Za nas je zlasti vaŹna prva publikacija, ki podaja v svojstvenem Kugyjevem slogu zgodovino vzponov na Triglav ter vrsto odliĉnih ĉlankov o »sneŹnikov kranjskih sivem poglavarju«, med drugimi tudi prevode slovenskih spisov. Tako se je dr. Kugy oddolŹil »idealni gori svoje mladosti, ki je iz ĉarobnega kraljstva Zlatorogovega posegala v njegove sanje in dolga leta vladala nad njimi.« Svojo hvaleŹnost do vodnikov, ki so ga spremljali, ĉuvali na njegovih številnih gorskih vzponih, bdeli z njim pri noĉnih ojnjih in mu kazali ali vsaj lajŹali pristope na gore, je zgostil v knjigo »Anton Ojcinger«, v kateri je opisal Źivljenje enega izmed mnogih, ki so mu zvesto drugovali v gorah. Med pripravami za izdajo zadnjega dela »Iz minulih ĉasov«, v katerem je brŹĉas zbral svoje starejše ĉlanke in drobne spise, ga je prehitela smrt.

Kdor je imel priliko, spoznati ga osebno, je lahko ugotovil, da je bil dr. Kugy v resnici oni vzorni, dobrotljivi ĉlovek, ki se kaŹe v njegovih spisih. Dejali bi, da je podal svojo podobo, ko je napisal, da mora biti planinec resnicoljuben, plemenit in skromen. Dasi ni silil v ospredje, je stal vendar vse svoje Źivljenje na ĉelu pravih, iskrenih ljubiteljev gorâ. To so ĉutili vsi njegovi prijatelji, to je ĉutila zlasti mladina, ki se je navduŹeno zgrinjala okrog njega ne glede na narodnost in planinsko usmerjenost. On pa je ĉrpal vse Źivljenje iz polne zakladnice svojih izkuŹenj, svojega ĉustvenega bogastva, svoje mile prizanesljivosti in radodarno delil nauke, nasvete, pohvalo.

Tako je bilanca tega Źivljenja vseskozi pozitivna. Bilo je goram posveĉeno in gore so mu dale toliko sreĉe, kolikor je le more uŹiti ĉlovek v kratki dobi, ki mu je odmerjena. Navdahnile so ga s poezijo in mu pokazale toliko lepote, da jo je lahko s polnimi rokami delil med svoje uĉence in prijatelje, vŹgale so v njem ono Źivo iskro navduŹenja, ki plamtî v njegovi besedi, kadar oznanja veĉno lepoto gorâ.

Ni se bati, da bi kdaj izginil njegov spomin. MoŹ, ki je dal goram vso toploto in vso plemenitost svojih misli ter jim posvetil najbolj Źive utripe svojih vznosenih ĉustev, bo Źivel veĉno, kakor bo veĉno stala mogoĉna vrsta Julijcev, ki je po svojem nazivu usodno povezana z imenom svojega najveĉjega ĉastilca. Dr. A. Brilej.

Tomaziĉ-Beranek: Dravska roŹa.—(SamozaloŹba.)

Tomaziĉ JoŹe: Pohorske bajke. (Slovenĉeva knjiŹnica.)

Z dvema novima knjigama je Tomaziĉ obogatil lani zbirko dravsko-pohorske folklore. Dravska roŹa je bajka, ki v obliki slikanice ob enakem deleŹu pisatelja in slikarja-illustratorja pripoveduje zgodbo treh bratov, dveh hudobnih in najmlajŹega-noraka, ki ga starejŹa oropata in oslepita, ki pa s ĉudeŹno pomoĉjo prirodnih sil in po priproŹnji oĉetovega duha (belega drvarja) zopet spregleda. Zaporedoma dobe nato bratje sluŹbo pri zlobni limbuŹki graŹĉakinji, ki jim naloŹi preteŹke naloge. Prvemu, najstarejŹemu, naroĉi, naj ji prinese bajno lepo dravsko roŹo, ki ima tako moĉan vonj, da zaradi njega vsak kriviĉen ĉlovek umre. On res najde s pomoĉjo belega drvarja korenino dravske roŹe na dnu reke, a graŹĉakinja ga vrŹe v jeĉo, dokler se roŹa ne razcvete. Drugi sin-splavar se tudi po letih udinja zlobni limbuŹki gospej; ta ga poŹlje ubijati zmaja, ki zajezuje Dravo, dela povodnji in straŹi kaĉjo kraljico. Toda zmaj ubije srednjega brata. NajmlajŹi brat, ki je v letih prihlapĉeval s pridnim delom dva vola, zamenja s hudobcem vola za dva ĉrna psa (njegova brata), ki mu pomagata uniĉiti zmaja. Toda zlobna limbuŹka graŹĉakinja ga opije in spravi do tega, da gre ubijati na otok sredi Drave kraljico kaĉ, kateri hoĉe ugrabiti zlato krono. To pa ga pogubi, razjarjene kaĉe ga po smrti svoje kraljice potopĉe in le s teŹavo ga obudi beli drvar v Źivljenje, limbuŹka graŹĉakinja pa

okameni od strahu pred maščevanjem, ko vidi, da se je razcvela dravska roža s tremi belimi cveti.

Bajka o Dravski roži je razgibana zgodba, ki se odlikuje po bogastvu dejanja in tesni naslonitvi na pohorsko pokrajino ter njenega človeka. Poveljuje preprostost, dobroto in poštenje, ki dobé končno vedno svoje plačilo, dočim zloba in hudoba podležeta — že tradicionalna morala narodne tvorbe. Tomažičeva zasluga je, da je dal tej hvaležni snovi mično obliko ter ustvaril iz bajnih prizorov napeto, zanimivo povest.

Pohorske bajke je Tomažič spoštljivo posvetil očetu in materi ob njuni zlati poroki in dal tej posvetitvi obliko pripovedke, s katero je začel svojo tudi jubilarno, peto zbirko pohorskih narodnih pravljic in bajk. Motive je nabral v podpohorskih vaseh, kot nam poroča v kazalu, v Slovenski Bistrici, Sent Lovrencu, v Šmartnem, pri Arehu, na Smolniku in v Ribnici, pri Sv. Bolfenku, v Koblju, Radvanjih, Rušah, Htinjah. Med njimi so pravljice o rojenicah, vilah, vodovnikih, jezernikih, zmajih, velikanih in drugih bajnih bitjih, ki bodisi dobrohotno, bodisi zlobno posegajo v človeško usodo; vmes pa nastopajo svetniki in zlodeji in prinašajo poznejši krščanski vpliv med prvotne poganke vere in vraže, iz katerih je domišljija naroda snovala in ustvarjala svojo folklorno bogastvo.

Tomažičeva zbirka Pohorske bajke je nasproti Pravljicam korak naprej v njegovem razvoju; napredek se kaže zlasti v izbiri snovi, v spretnosti obdelave, v sočnosti jezika, v slikanju pokrajine in ljudi. Zanimivi so lokalizmi, ki jih pisatelj uporablja in ki povečujejo barvitost pripovedk. Z dosedanjimi zbirkami pohorskega narodnega blaga se je Tomažič še uvrstil med zaslužne zbiralce naše narodne folklore. Oblika, ki si jo je izbral, pa je prikupna in bo zato doprinesla k razširjenju teh bajk in pravljic med mladino in odraslimi.

Slikar Beranek je tudi ti dve zbirki ilustriral z že priznanim znanjem in spretnostjo. Njegove čiste, jasne risbe odlično predstavljajo resnični pohorski svet v vsej njegovi nepozabni privlačnosti; z bogato domišljijo pa nam ta mladi umetnik pričara pred oči tudi bajni svet duhov in zagonetnih bitij, s katerimi je živo snujoča domišljija našega naroda obljudila pohorske gozde in frate. Dr. A. B.

Pavel Kunaver: Sprehodi po nebu.

Pisatelj imenuje to knjigo priručnik za ljubitelje zvezdnatega neba. Že površen pregled publikacije nam pokaže, da je hotel avtor podati poljuden uvod in navodila za študij zvezd in nebesnih teles; pri tem ne zahteva nikakega predhodnega znanja (kakor n. pr. dr. Čermeljeva: *Astronomija*). Snov je obdelana na prijeten način in v vsakomur razumljivi obliki, kar je že samo po sebi velika odlika knjige, kajti ni vsakomur dano, da obravnava razmeroma težke probleme v lahkem jeziku in v splošno dostopni obliki. Kunaverju je to dano, nemara mu pri tem pomaga njegovo dolgoletno pedagoško udejstvovanje. Po uvodnih poglavjih, ki razlagajo osnovne pojme o kroženju zvezd, o zvezdah, ki vzhajajo in zahajajo, o nebeških merilih, o razgledih z zemlje, o zvezdnih kartah in opazovanju itd., preide pisatelj na opis posameznih žvezdij. Razvrstil jih je po abecednem redu od Andromede do Zmaja, pri vsakem ozvezdju razloži najprej njega ime, ki je bodisi mitološkega ali oblikovnega izvora, nato pa opisuje ozvezdje samo, označi kolikor mogoče točno njega nahajališče in navede vse važnejše posebnosti. Ta glavni del s sledečimi poglavji o soncu in njega družini, o luni, o planetih, kometih in meteorjih izpolnjuje dobro polovico knjige. V zaključnem poglavju se peča avtor z raziskovanjem neba ter zanimivo opisuje razne daljnogledne in reflektorje, astrografe, spektroskope in zvezdoznanske fotografske aparate, ki se jih poslužuje moderna astronomska veda. Knjiga je opremljena z mnogimi dobrimi fotografijami, skicami, 12 zvezdnimi kartami, nekaterimi risbami avtorja ter pregledom glavne slovenske, nemške in angleške astronomske literature.

Tako nas ta drobna, komaj sto strani obsegajoča knjižica uvaja v eno najlepših področij naravoslovja. Avtorju moramo biti hvaležni za njegov trud, za preprosto, jasno besedo, s katero nas vodi v brezmejno kraljestvo nočnega vesoljstva. Na več mestih se naravnost obrača do planincev, poudarjajoč, da so »planine posebno prikladne za opazovanje zvezd. Tam gori je zrak čistejši in redkejši. Z visokih razgledišč, posebno sedaj, ko imamo po gorah toliko koč, lahko, preden gremo spat, posvetimo četrt ure ali več zvezdam na nebu. Ta mala žrtev se zelo

izplača, kajti povsod, posebno pa nizko nad horizontom, boš videl žareti mnogo več zvezd, kakor v dolinah.

Kunaver zna pisati tako, da te potegne za seboj. Oni ogenj navdušenja, ki plamti v njem za vse lepo, za naravo, za znanost, je nalezljiv. Prav nič ne bi škodilo, če bi sprožila ta knjižica nekaj zvezdoznanske epidemije med planinci, ki naj bi si brošuro nabavili in jo študirali.

Zvezdoslovje je del prirodoslovja. Alpinizem išče novih poti in smernic za svoje bodoče udejstvovanje, potem ko je v Alpah malone do kraja izčrpal možnost novih prvenstvenih vzponov. Nove cilje bo našel v neodkritih svetovnih velegorjih, pa tudi v poglobljenem študiju gorá, v proučevanju gorske prirode. Drugače gleda in uživa po gorah človek, ki je razgledan v geologiji, botaniki in mineralogiji, kot pa gornik, ki mu je skala samo predmet prijemov in stopenj in rožica kvečjemu minljivi okras klobuka! Ali, kakor zaključuje svojo knjigo Kunaver: »Koliko čistega veselja prinaša gledanje in študij velike prirode, kako pomirjujoče vpliva na dušo, ki se sicer tako rada razburja zaradi malenkosti in za vse tako hitro minevajoče zemeljsko veselje in bolečine. Zato še enkrat: Dvignite oči k nebeškim zvezdam!«

A. B.

Dr. Janko Lokar: Gozdovi in vode vabijo. Znani lovec, ribič in lovsko-ribiški pisatelj je zbral v tej knjigi svoja dela, v katerih opisuje razne vrste lova (na srnjaka, gamsa, jelena, lisico, jazbeca, petelina, ruševca, jerebe, kljunače) in slika osebne lovske doživljaje, misli in izkustva. Tem spisom je dodal še nekatere teoretične in historične študije, slike in orise z istega področja (kozorog, lov s sokoli v naših krajih, lovi na Cerkniškem jezeru pred 200 leti, športno ribarstvo in športne vode) ter spestril vsebino s svojimi lovskimi spomini iz vojne dobe, z zbirko lovskih vraž in z izvirnimi spomini »suličarja« Mačka. Tako je ustvaril pisano zbirko in dosegel, da tudi nelovec z veseljem prebira te drobne črtice, ki očitujejo veliko ljubezen do narave, odlično poznavanje živalstva našega gozda in ribovja naših vodá, njega življenja in navad ter živ smisel za popolno sproščenost, ki jo nudi pogost, intimen stik s naravo. Dr. Lokar je posvetil knjigo »očetu, ki ga je učil v gozdu gledati, in materi, ki mu je govorila v lepem jeziku«! S to posvetitvijo je pisatelj sam tudi podčrtal dve glavni svojstvi svoje knjige: Temeljito poznavanje divjadi in njenega življenja ter bogato zakladnico jezika, ki mu daje možnost in priliko, da vedno z novimi izrazi in jezikovnimi finesami poživlja svoje pripovedovanje. Tako je knjiga — dasi nemara noče to biti — nekaj učbenik lepe lovsko-ribiške slovenščine. Je pa tudi tako bogata zanimivih, drobnih opazovanj, prizorov in doživetij, razpoloženskih slik, duhovitih primer in tehtnih misli o lovu in ribištvu, da bo nudila vsakemu strokovnjaku-naravoslovcu, lovecu, ribiču in tudi planincu, ki ga z lovcem spaja povezanost s naravo in njenimi prebivalci, lepe urice čistega užitka, pa tudi mnogo koristnega poduka in navodila za globlje spoznavanje in razumevanje narave, njenih prebivalcev in pojavov. Knjigo pozdravljamo kot tehten prispevek k naši lovsko-ribiški literaturi.

A. B.

Emil Frelih: Mladoletje, povest, založba Naši obrazi. Ljubzenska zgodba iz življenja današnje mladine. Lahko, zabavno čtivo. Eno poglavje knjige se odigrava v planinskem svetu Komne; popisi tamkajšnjih smučišč in življenja v velikem Domu zbuja prijetne spomine.

Prejeli smo še sledeča, v planinsko slovstvo spadajoča dela:

Drago Ulaga: Bele zvezde.

Mirko Kunič: Triglavske pravljice, I. in II. del.

Stanko Lapuh: Črni svatje.

Podrobneje bomo poročali o teh knjigah v prihodnji številki.